

ВИДАННЯ  
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ  
ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

EDITIONES  
UNIVERSITATIS CATHOLICAE UCRAINORUM  
S. CLEMENTIS PPAE

*Праці Греко-католицької Богословської Академії  
Opera Graeco-Cath. Academiae Theologicae*

Том 80 Vol.

Мирослав ЛАБУНЬКА - Miroslav LABUNKA

# МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН І ЙОГО ПИСАННЯ

Metropolita Ilarion eiusque opera

РИМ 1990 ROMAЕ

## Opera Universitatis Catholicae Ucrainorum

- т. 21. о. МИХАЙЛО КРАВЧУК, *Книга Псалмів* (Sac. Michael Krawčuk, Liber Psalmorum). Рим 1966, стор. 240. \$ 10.
- т. 22-23. о. д-р ІСІДОР НАГАЄВСЬКИЙ, *Історія Римських Вселенських Архисреїв, частина I.* (Dr. Isidorus Nahayewsky, Historia Romanorum Catholicorum Pontificum, pars I). Мюнхен 1964, стор. 363. \$ 10.
- т. 24-26. Проф. МИКОЛА ЧУБАТИЙ, *Історія християнства на Русі-Україні, I том.* (Prof. Nicolaus Čubatyj, De historia christianitatis in antiqua Ruś-Ucraina, vol. I). Рим-Нью Йорк 1965, стор. XI+6. \$ 20.
- т. 27. о. д-р МИРОСЛАВ МАРУСИН, *Чини Святительських Служб в Київському Евхологоні з початку XVI ст.* (Prof. Myroslav Marusyn, Ordinum Pontificalium in Euchologio Kiowiensi saec. XVI expositio). Рим 1966, стор. XVIII+210. \$ 10.
- т. 28-30. о. проф. д-р ІСІДОР НАГАЄВСЬКИЙ, *Історія Римських Вселенських Архисреїв, частина II.* (Prof. Isidorus Nahayewsky, Historia Romanorum Catholicorum Pontificum, pars II). Рим 1967, стор. 600. \$ 20.
- т. 31. Dr. EUGENIUS KAMINSKYJ, *De potestate Metropolitanum Kioviensium-Haliensium* (a. 1596-1805). Romae 1969, p. 180. \$ 10.
- т. 32. JULIUS KUBINY, S.T.D., *The History of Priašiv Eparchy*, Romae 1970, p. 216. \$ 10.
- т. 33. *Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання і діяльності 1963-1968.* (De Ucrainorum Catholica Universitate S. Clementis Papae primo quinquennio peracto suae originis et activitatis enarratio). Рим 1969, стор. 290. \$ 10.
- т. 34. Д-р ПАВЛО СЕНИЦЯ, *Світильник істини. Джерела до історії Католицької Богословської Академії у Львові.* (Dr. Pawlo Senycia, *Svitylnyk istyny. The Light-bearer. The historical sources of the Ukrainian Catholic Theological Academy of Lviv*). Том I Vol. Торонто-Чикаго 1973, стор. 1010. \$ 25.
- т. 35. *Перші українські проповідники і їх твори.* (De exordiis praedicationis Ucrainorum). Видання II Editio. Рим 1973, стор. 185. \$ 10.
- т. 36. о. проф. д-р ВАСИЛЬ ЛАБА, *Патрологія.* Видання II (Patrologia II Editio). Рим 1974, стор. 550. \$ 20.
- т. 37-39. Проф. д-р КОНСТАНТИН БІДА, *Іоаннікій Галатовський і його «Ключ Розуміння».* (Prof. Dr. Constantinus Bida, *De Joannitio Galatovskyj eiusque «Clavi Cognitionis»*). Рим 1975, стор. CIV+524. \$ 15.
- т. 40. Проф. д-р ПЕТРО ІСАЇВ, *Причини упадку Української Держави в княжі і козацькі часи.* (Prof. Dr. Petro Isaiv, *The Causes of the Fall of the Ukrainian State in Princely and Cossack Times*). Рим 1975, стор. 210. \$ 10.
- т. 41-42. *Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в другому п'ятиліттю своєї діяльності 1968-1973.* (De Ucrainorum Catholica Universitate S. Clementis Papae secundo quinquennio peracto suae activitatis enarratio). Рим 1974, стор. 366. \$ 10.
- т. 43. Проф. МИКОЛА ЧУБАТИЙ, *Історія християнства на Русі-Україні, том II. Частина I: Українське християнство між латино-польськими і московськими впливами.* (Prof. Nicolaus Čubatyj, De historia Christianitatis in Ruś-Ucraina a. 1353-1458). Рим 1975. \$ 10.



ВИДАННЯ  
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ  
ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

EDITIONES  
UNIVERSITATIS CATHOLICAE UCRAINORUM  
S. CLEMENTIS PPAE

*Праці Греко-католицької Богословської Академії  
Opera Graeco-Cath. Academiae Theologicae*

Том 80 VOL.

Мирослав ЛАБУНЬКА - Miroslav LABUNKA

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН  
І ЙОГО ПИСАННЯ

Metropolitae Iarion eiusque opera

**diasporiana.org.ua**

РИМ 1990 ROMAЕ



## Поставлення Іларіона на київський митрополичий престіл



(Мініатюра з Радивилівського літопису)

Цей скромний свій причинок  
для кращого пізнання української  
духової спадщини присвячую з вдячністю  
своїм Батькам – Олексі і Євдокії.

# МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН І ЙОГО ПИСАННЯ

(Введення і український переклад)

(*Metropolita Ilarion eiusque opera. Introductio ad translationem ucrainam*)

## А. ВСТУП

Святкування Ювілею Тисячоліття Хрещення Руси-України київським князем Володимиром Великим — це добра нагода відсвіжити в нашій пам'яті відомості про цю сиву давнину, що її називаємо княжою добою в історії українського народу. Це особливо добра нагода познайомитись із письмовими пам'ятками тієї доби, що є унікальними свідками духового, суспільного й політичного життя народу, і які промовляють до нас безпосередньо через і понад віки мовою свого часу. Серед тих літературних пам'яток особливе місце займає творчість київського митрополита Іларіона, сучасника князя Ярослава Мудрого.

Цей «муж добрий, книжний і постник» виявив себе, як добрий богослов і автор стиліст у жанрі проповіді та панеїрика. Його писання визначаються чіткою цілеспрямованістю, в якій наголос поставлено на значенні християнства для народів світу. Вони також навіяні великою любов'ю до свого народу й своєї землі. Визначаються вони й великою мистецькою вартістю. Всі ці властивості творчости митрополита Іларіона, як і відзначення тисячоліття християнства в Україні, як державної релігії, були причиною нашої спроби дати українському читачеві осучаснений переклад його письмової спадщини, особливо тої її частини, що визнається зараз за автентичну, яка вийшла з-під його руки (\*).

\* \* \*

Судячи з його літературної спадщини, як і на основі кількох

(\*) Щиру подяку висловлюю д-рові Ярославів Ісаєвичеві та Ростиславу Радішевському за уважне прочитання перекладу, мовні виправлення та цінні фахові поради.

Висловлюю свою велику вдячність редакції *Богословії* за прийняття до друку цього причинка. Окрема подяка о. Іванові Хомі за заохочення написати вступ про Іларіона та зробити переклад.



фрагментарних згадок у історичних джерелах про його діяльність, митрополит Іларіон мусів бути людиною непересічною і визначним церковним, культурним, а можливо й політичним діячем своєї доби.<sup>1</sup> Відомості, що їх подибуємо в сучасних йому історичних джерелах, аж надто скупі й охоплюють всього кілька абзаців друкованого тексту. Щоб не вдаватись у зайві спекуляції, наведено ці джерельні відомості тут повністю в українському перекладі.<sup>2</sup>

1) У короткому оповіданні про те, «В якому році засновано монастир і чому він називається Печерським», що його читаємо в «Повісті минулих літ» (ПМЛ), знаходимо важливу відомість про поставлення Іларіона Київським митрополитом:

*В літо 1051.* Поставив Ярослав Ларіона, русина, митрополитом у святій Софії, скликавши єпископів. А тепер розкажемо, чому так названо Печерський монастир. Боголюбивий бо князь Ярослав любив Берестово й церкву святих Апостолів, яка там була, й допомагав багатьом священикам, серед котрих був пресвітер Ларіон, муж добрий, книжний і постового. Ходив він із Берестового на Дніпро, на гору, де зараз стоїть старий монастир Печерський. Там він відмовляв молитву. Був бо там ліс великий. Він викопав був малу печерку, у два сажні, і, приходячи з Берестового, відспівував там години й молився тайком до Бога. Опісля князеві Ярославові положив Бог на серце [думку] й він поставив його митрополитом у святій Софії, а печерка ця так і залишилась.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Література про митрополита Іларіона й його творчість у наступних довідниках: 1) Н. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей и их сочинений (X-XI вв.)*. Корректурное издание. (С.-Петербург, 1906), стр. 75-122; 2) Л.Е. Махновець, *Українські письменники. Біо-бібліографічний словник*, т. I: *Давня українська література (XI-XVIII ст.)*. (Київ, 1960), стр. 65-68. Видання творчості та дослідження їх, що появились за останніх тридцять років, звичайно подані в бібліографічних примітках та бібліографіях, що знаходиться у цих виданнях та працях, особливо в таких авторів, як: Н.Н. Розов, Л. Мюллер, А.И. Молдован, Г. Подскальский та інші. Див. посилання на них нижче.

<sup>2</sup> Цитовані уривки текстів в перекладі на українську мову — мої, за винятком коли вказано інших авторів.

<sup>3</sup> Оригінальний текст у: *Полное собрание русских летописей*, т. I: *Лаврентиевская летопись*, вип. I. *Повесть временных лет*. 2 вид. (Ленінград, 1926; фототипічний передрук: Москва 1962), стб. 155-156. (У дальшому: *ПСРЛ*, *ПМЛ*). Порів. також *ПСРЛ*, т. 2, 2-ге вид. (СПб. 1908; фотопередрук: Москва 1962); *Ипатьевская летопись*, стб. 143-144; *ПСРЛ*, т. 2, 1-ше вид. (СПб. 1843); *Густинская летопись*, стр. 268. (Тут під р. 1050, говориться про те, що «Іларіон був поставлений Київським митрополитом патріярхом Михайлом Керулярієм». Вістка ця попала в літопис правдоподібно із «Паліодії» Захарії Копистенського, котрий мабуть був автором «Густин-

2) «Визнання віри», що його написав Іларіон, — мабуть у зв'язку зі своїм поставленням на престіл Київської Митрополії — закінчується, як виходить, його власною припискою, в якій він каже про своє висвячення на єпископа та поставлення на митрополичий престіл Києва у 1051 році за панування князя (кагана) Ярослава. (Текст Приписки в українському перекладі в другій частині, при кінці).<sup>4</sup>

3) У вступній (І-шій) статті т.зв. «Уставу Ярослава», що став основою для пізнішого збору законів, відомий під назвою «Руська Правда», читаємо, що Устав цей склав князь Ярослав Мудрий за порадою митрополита Іларіона.

Це я, князь великий Ярослав, син Володимира, за волею свого вітця: порадившись з митрополитом, з Іларіоном, уложив грецький Номоканон.<sup>5</sup>

ського літопису». Див. А. Єршов, *Коли й хто написав Густинський літопис?*, ЗНТШ, т. 100 (1930), стр. 205-211. У *Палінодії* висловлено це лише як припущення: «Коли настав мир з греками, вчинив [Іларіон] певно (підкреслення - М.Л.) це, що зі своїм послухенством звернувся до патріярха, після чого одержав від нього благословення і потвердження». Цитовано за виданням: LEV KREVZA, *Obrona jedności cerkiewney, and Zaxarija Kopystensk'kyj's Palinodija*. With an Introduction by Omeljan Pritsak and Bohdan Struminsky. ([Cambridge, Mass., 1987]; = *Harvard Library of Early Ukrainian Literature Texts*, v. III), p. 499.

У т.зв. «Патріяршому, або Ніконовському Літописі» читаємо, що «Руські єпископи висвятили Іларіона, русина, митрополитом Києва і всієї Руської землі, не відлучаючись від православних патріярхів і благочестя грецького закону, ані не з гордості приймати від них свячення, а лише, щоб захоронитися від ворожнечі й лукавства, що тоді було», ПСРЛ, т. IX (СПб., 1862; фотопередрук, Москва, 1965), стр. 83. Ворожнеча й лукавство — війни кн. Ярослава з Візантією.

Хоч деякі історики виключають можливість потвердження Іларіона на митрополичому престолі Константинопольським патріярхом, як наприклад, А. КАРТАШЕВ, *Очерки по истории Русской Церкви*, т. I (Париж, 1959), стр. 168, інші цього не виключають, як наприклад, нім. вчений LUDOLF MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede auf Vladimir den Heiligen und Hlaubensbekenntnis. Nach der Erstausgabe von 1844 neu herausgegeben, eingeleitet und erläutert.* (= *Slavistische Studienbücher*, II). (Wiesbaden, 1962), стр. 8-10).

*Заввага.* Український переклад ПВЛ, що його здійснив пок. Віктор Близнєць [(*Витчизна*, 1980, ч. 3, стр. 21-91); та книжкове видання: *Повість минулих літ. Літопис.* (Київ, «Веселка», 1982)], в багатьох місцях текст не вірний, особливо, коли мова про церковне та релігійне життя Київської Русі-України. Допущено зумисні пропуски в тексті та внесено перекручення слів і фраз. Помічається також нерозуміння богословських термінів.

<sup>4</sup> Оригінальний текст у: Н.Н. Розов, *Синодальный список сочинений Илариона — русского писателя XI в.*, *Slavia*, т. 32 (1963), стр. 175.

<sup>5</sup> Так реконструйований текст архитипа устава Ярослава (у церковнослов'янській мові), що його здійснив Я.Н. ЩАПОВ, у своїй ж монографії: *Княжеские уставы и церковь в древней Руси XI-XV вв.* (Москва, 1972), стр. 293. Дискусія про те, чи Іларіон

4) У «Пролозі» під 26-тим листопада у «Повісті (Сказанні) про освячення церкви св. Георгія в Києві перед воротами Св. Софії» є згадка про те, що її посвятив митрополит Іларіон.

В той день посвячення церкви св. Георгія у Києві, перед воротами святої Софії... і так скоро скінчивши церкву, що її посвятив митрополит Іларіон, місяця листопада, у 26 день.<sup>6</sup>

5) На кінець можна згадати також джерело, що є посереднім (себто з іншої руки), а це — «Патерик Печерський», де в листі бувшого монаха Симона, що став єпископом Володимирським і Суздальським, до печерського монаха Полікарпа, є відклик до «Життя св. Антонія Печерського» (яке не збереглося), авторства Нестора, в якому була відомість про митрополита Іларіона. Лист цей писаний в роках між 1215 і 1226.

А про митрополита Іларіона сам ти читав у *Житті святого Антонія*, котрий його постриг, і так він удостоївся священства.<sup>7</sup>

дійсно брав участь у редагуванні цього уставу, там же, стр. 184, 188, 192. Погляд про активну участь Іларіона в кодифікаційній праці за Ярослава Мудрого висловлював у своїх працях Олександр Лотоцький: 1) *Українські джерела церковного права*. (Варшава, 1925), стр. 248, і *passim*; 2) «Свиток Ярославль», *Науковий ювілейний збірник Українського Університету в Празі, присвячений... Т.Г. Масарикові...*, ч. 1 (Прага, 1925), стр. 118-138 (*passim*). Автентичність цього уставу деякі вчені ставляють під сумнів. Див. L. MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, стр. 9-10, прим. ч. 3. Порів. також: Я.Н. Шапов, «Устав князя Ярослава і вопрос об отношении к византийскому наследию на Руси в середине XI в.», *Византийский Временник*, 31 (1971), стр. 73-78.

<sup>6</sup> Оригінальний текст див.: М.А. Максимович, «О построении и освящении Киевской церкви св. Георгия», *Киевлянин*, кн. 3 (Москва, 1950), стр. 66-67. Рік, в якому відбулось посвячення, невідомий. Це могло бути 26-го листопада будь-якого з рр. 1050-1053, себто перед смертю кн. Ярослава (14-го лютого, 1054). Див. L. MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, прим. 3, стр. 9-10. Написана ця повість перед 1117 р., бо згадана вже у місяцеслові Мстиславового євангелія. Див. П.С. Билярский, «Состав и месящеслов Мстиславова списка євангелія», *ИОРЯС*, т. X (1861-1863), ствб. 110-137. Порів. А.М. Молдован, «Слово о законе и благодати» Іларіона. (Київ, 1984), стр. 5 і 70, прим. 4. Євангеліє постало в рр. 1115-1117.

<sup>7</sup> Д. Абрамович, *Кисво-печерський патерик*. (Вступ, текст, примітки). (Київ, 1930). (*Пам'ятки мови та письменства давньої України*, т. IV). [Фототипічне перевидання: *Das Paterikon des Kiever Höhlenklosters*. (Мюнхен, 1964). († *Slavische Propyläen*), стр. 102. Див. також: *Печерський патерик, або праведні старої України*. *Давнє джерело староукраїнської духовности*. Переклав А.Г. Великий, (Рим, 1973). *Українська духовна бібліотека*], стр. 147.

Автентичність цієї вістки вчені ставлять під сумнів. Див., наприклад, Е. Голубинский, *История Русской Церкви*, т. II, ч. 2, стр. 572, прим. 3. Вона (ця вістка) протилежна до цього, що каже про постриження Антонія Печерського ПМЛ, за якою він був пострижений в одному з монастирів Атосу (ПСРЛ, т. I, ствб. 145).

На основі цих джерельних даних можна зробити такі висновки. Митрополит Іларіон був за своєю національністю «русин», т.зн. українець у сучасному розумінні. Підкреслення його національного походження в ПМЛ не випадкове. Чому однак, з яких причин редактор «Повісти» вважав за необхідне підкреслити цей факт — невідомо. Можливо хотів звернути увагу на те, що митрополитом став місцевий громадянин, а не чужинець — грек. доки стати митрополитом, Іларіон був одним зі священників у церкві святих Апостолів у селі Берестові. Церква ця була двірською, позаміською церквою князя Ярослава, чим і пояснюється більша кількість священників у цьому княжому маєтку. За його власними словами він був ієромонахом, що підтверджується, можна так уважати, ще й такими показниками, як: його ім'я, назва його «постником», та згадка про печеру над Дніпром.

Ім'я Іларіон (старослов'янська, чи староукраїнська його форма: Ларіон; від грецького *glarіos* – веселий) надане було йому, можна думати, в час постриження в монаший стан на честь і в пам'ять св. Гіларіона (Іларія, 291-371), що був учеником і послідовником св. Антонія Великого (ок. 250-356/7), основоположника монашества у Єгипті. Іларій був знову ж таким же основоположником монашества в Палестині. Ця співзалежність між тими двома стовпами східного монашества мусіла бути відома митрополитові Іларіонові, якщо він назвав свого пострижвника в Києві — Антоній. Якщо ця згадка в Печерському Патерику правдива, то ми мали б тут цікавий і промовистий випадок «зворотної паралельності» у взаємовідношенні імен двох пар іноків — визначних особистостей нашого життя: Іларіон — Антоній Печерський і Антоній Єгипетський — Іларій (учитель наставник – учень послідовник). Але якраз ця паралельність говорить, на нашу думку, на користь правдоподібності саме такого співвідношення між цими двома церковними діячами Київської Руси-України.

Митрополит Іларіон названий у ПМЛ «постником», що є одним із відповідників грецького «аскет» — монах. Така характеристика вказувала б на його монаший стан. Висвячення його на єпископа вказує, що він мусів бути не одружений (хіба, що став вдівцем). Серед т.зв. білого клиру нежонатих священників фактично не було.

Згадка у ПМЛ про те, що Іларіон викопав був собі невеличку печеру на горбі над Дніпром, недалеко Києва, щоб бути на самоті в молитвах, вказує, що він був знайомий зі стилем життя та практикою монахів аскетів (анакретів) і пробував, наскільки це було можливим, їх здійснювати у своєму житті доки став митрополитом, а

можливо, що й після відходу, чи усунення з митрополичого престолу. Де і коли й за яких умов прийняв Іларіон монаший стан — невідомо. Але за такі свої вчинки, як викопання печери на місці пізнішого старого монастиря Печерської Лаври та постриження в монахи Антонія Печерського, Іларіона слушно вважають співзасновником Печерської Лаври в Києві, як і українського монашества взагалі.

У 1051 році ієромонах Іларіон був висвячений собором єпископів Київської Русі на єпископа й поставлений на митрополичий престіл, як відомо, за волею великого князя Ярослава Мудрого. Є це одинока відома дата з життя Іларіона. Нам невідомо ані коли й де народився митрополит, як і його доля після відходу зі свого становища; невідома й дата його смерті.<sup>8</sup> На митрополичому престолі він перебував не довго. Під 1055 роком згадується у джерелах вже його наслідник, митрополит Єфрем — грек.<sup>9</sup> Історичні обставини, серед яких відбулось поставлення Іларіона Київським митрополитом, не зовсім ясні й вчені дослідники їм присвячують багато уваги. Існує серйозна література, присвячена юридичній та міжнародно-політичній сторонам цього питання.<sup>10</sup> З огляду на брак додаткового джерельного матеріалу — немає, наприклад, взагалі згадок про Іларіона в чужих тогочасних джерелах — різні гіпотези висунені вченими про поодинокі аспекти поставлення його в митрополити, як і про його особу взагалі, залишаються і надалі в сфері спекуляцій.

Треба підкреслити, що Іларіон відомий передусім через свою письменницьку діяльність. З його іменем зв'язаний надзвичайно цікавий цикл творчості із самого початкового періоду давнього українського письменства. Автентичність цього циклу, що його

<sup>8</sup> М. ЧУБАТИЙ, *Історія християнства на Русі-Україні*. Т. I: (до р. 1353), подає, наприклад, дві дати: «Може около 1060» (стр. 318) і 1065? Інші автори: 1067, 1071 (наприклад, Н. БАКСУКОВ, *Источники русской агиографии*, СПб., 1882, ствп. 217).

<sup>9</sup> Вістка про це в новгородському першому літописі. Див. *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*. (Москва-Ленінград, 1950), стр. 182-183. Присутність митрополита Єфрема в Києві в тому часі згадується також у місяцеслові Мстиславового Євангелія (див. вище, прим. 6), де говориться про те, що він посвячував (вдруге) собор Св. Софії, Порів. L. MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, стр. 10, прим. 1.

<sup>10</sup> Більшість праць до цього питання у статті А. РОПРЕ, «La tentative de réforme ecclésiastique en Russie au milieu du XIe siècle», *Acta Poloniae historica*, ьV (1972), стр. 5-31, що була передрукована у його ж збірці: *The Rise of Christianity in Russia*. (London, 1968), стр. 131-151. Див. також його: *Państwo i kościół na Rusi w XI wieku*. (Варшава, 1968), стр. 131-151.

звичайно окреслюють загальною назвою «Слово про закон і благодать», тепер майже не ставлять під сумнів. Але в рукописній традиції давнього русько-українського письменства Іларіонові приписується досить чимала кількість писань, що поза названим циклом.<sup>11</sup> Деякі з них напевно не вийшли з-під пера Іларіона, а були приписані йому через недогляд, або з бажання пов'язати їх з ім'ям славного автора й тим самим спричинитись до їхньої популярності серед читацького загалу. Але є між ними й такі, що ще очікують своєї остаточної автентифікації, як наприклад, «Поучення св. Іларіона про користь для душі».<sup>12</sup>

Згаданий же цикл творчості Іларіона включає наступні твори: «Слово про закон і благодать» (у дальшому: «Слово»), «Похвалу каганові нашому Володимирові, що нас охрестив» (скорочено: «Похвала Володимирові»), «Молитву до Бога від усієї землі нашої» (скорочено: «Молитва») і «Визнання віри». Прямого доказу про те, що всі ці речі вийшли з-під руки Іларіона, що він їхній незаперечний автор, немає. Авторство Іларіона приймають вчені на основі посередніх доказів та рукописної традиції. Найбільш переконуючим аргументом є «Приписка» Іларіона в кінці циклу творчості, що, зібраний разом, зберігся він тільки в одному примірнику, в кодексі, що міститься у Державному Історичному Музеї (ГИМ) у Москві під шифром С-591 (зберігався перед тим у Синодальній бібліотеці).<sup>13</sup> Взаємозалежність поодиноких частин цього циклу доказують вчені за допомогою принципів зовнішньої (знайдення їх в одному кодексі С-591) та внутрішньої (в першу чергу через філологічний аналіз) текстуальної критики. Ті докази вказують на походження цілого циклу від одного автора, Іларіона.

*Слово.* Цей твір Іларіона дійшов до нас у трьох редакціях, рукописних копій (списків), що їх зараз відомо 52.<sup>14</sup> Всі вони зберігаються у книгосховищах бібліотек і музеїв на території СРСР.

<sup>11</sup> Н. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей...*, стр. 91-92.

<sup>12</sup> Див. *цит. твір*, стр. 105-110.

<sup>13</sup> Опис кодексу Синод. 591 у праці: А.В. Горский, К.И. НЕВОСТРУЕВ, *Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки*, (Москва, 1882), отд. 2, ч. 3, стр. 593-600. Опис частини кодексу (лл. 168-203), де переписаний текст циклу Іларіона, див. Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 144-146.

<sup>14</sup> Про обґрунтування такого поділу (на три редакції) див. Н.Н. Розов, «Рукописная традиция 'Слова о законе и благодати'», стр. 44. (Розов доповнив і справив Н.К. Никольского, *Материалы для повременного списка русских писателей...*, стр. 77-86, котрий поділив [помилково] відомі йому копії «Слова» на чотири редакції); Л.

Більшість із них — у Москві і Ленінграді. Одинока копія (2-гої ред.), що зберігалась у т.зв. Житомирському єпархіяльному книгосховищі до I-шої Світової війни, невідомо куди поділась.<sup>15</sup>

Перша, довга (повна) редакція збереглась лише в одній копії (списку) і версії у кодексі С-591. Хоч ця копія (список) була зроблена з протографа (чи автографа?) щойно в половині п'ятнадцятого віку, вона за своїми мовними характеристиками, виходить, найближча добі, коли написаний був цей твір.<sup>16</sup> Текст «Слова» в цій редакції найдовший і включає «Похвалу Володимирові» з похвалами Ярославові й місту Києву в кінці.

Текст цієї редакції, разом із всіма іншими частинами циклу творчості Іларіона, відкрив у кодексі С-591 о. А.В. Горській (Горський) і опублікував друком (цілий цикл) разом з обширним комен-

MÜLLER, «Neue Untersuchungen zum Text der Werke des Metropoliten Illarion», in: *Russia Mediaevalis*, т. II (München, 1975), стр. 14 (стемма); Л. МЮЛЛЕР, «Взаимоотношение между опубликованными списками Слова о законе и благодати, и 'Похвалы Владимиру' митрополита Илариона», у кн.: *Культурное наследие Древней Руси*. (Москва, 1976), стр. 372-379; А.В. Молдован, «Слово о законе и благодати» Илариона, стр. 20-25 (перелік всіх відомих копій «Слова» за поділом на редакції і з поданням найважливіших даних, як: місце зберігання, фонд, шифр) і стр. 33 (схеми – стемми копій [списків] «Слова»).

<sup>15</sup> А.М. Молдован, *цит. твір*, стр. 22 і 73 (прим. ч. 49). Текст цієї копії (списка) був опублікований ОЛЕКСАНДРОМ В. БАГРИЄМ: «Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомире. V. Занятия студента А.В. БАГРИЯ», *Университетские известия* (Киев), 1911, ч. 10, стр. 71-85. У цьому Волинському *древнехранилищі* рукопис був під ч. 170, І. Див. А.В. ГОРСКИЙ, К.И. НЕВОСТРУЕВ, *Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки*, отд. 2, ч. 3, стр. 593.

<sup>16</sup> Див. Н.А. МЕЩЕРСКИЙ, «К изучению языка 'Слова о законе и благодати'», *ТОДРЛ*, 30 (1976), стр. 231-237. Автор називає мову Іларіона «славянорусский язык» — по своїй суті і походженні мішанина старослов'янської мови із східньослов'янськими, що й була літературно-письмовою мовою Київської Русі (стр. 237); А.М. Молдован, «Слово о законе и благодати» Илариона, стр. 19, 28-32, 37-65 (тут проаналізовано мову «Слова», особливо I-шої редакції на основі трексту С-591 з наведенням великого документального джерельного матеріалу) і особливо стр. 48 (цікаві помічання про місце зберігання протографа і т.п.). Порів. Н.Н. Розов: 1) «Синодальный список сочинений Илариона...», 143-144, 149; 2) «Из истории лингвистических публикаций литературных памятников XI в. (Издание А.В. ГОРСКИМ, 'Слова о законе и благодати')», у кн.: *Вопросы теории и истории языка. Сборник в честь Б.А. Ларина*. (Ленинград, 1963), стр. 270-278; HEIDI LANDFESTER-FLUME, *Grammatisch-syntaktische und lexikalische Untersuchungen zu drei unter dem Namen des Metropoliten Ilarion überlieferten Texten: Slovo o zakoně i blagodati, Pochvala Kaganu našemu Vladimiru, Nakazanie svjatago Ilariona kъ otrekšimsja otъ mira*. (Дисертація в Тябінген, 1968); та філологічні пояснення у працях: LUDOLF-a MÜLLER-a: 1) *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, (*passim*); 2) *Die Werke des Metropoliten Ilarion*. (München, 1971) (= *Forum Slavicum*, 37), (*passim*); 3) «Neue Untersuchungen zum Text der Werke des Metropoliten Ilarion», *Russia Mediaevalis*, т. II (1975), стр. 3-91 (див. стр. 14-91).

тарем, примітками та з перекладом на російську мову.<sup>17</sup> Мимо численних технічних та редакційних недотягнень цього видання,<sup>18</sup> задля його повноти однак, як і з браку інших видань цієї редакції, воно декілька разів перевидавалось та служило дослідникам творчості Іларіона, як основний текст. Нещодавно (1962 р.) видання Горського перевидав німецький вчений Людольф Мюллер із основними реаліями та філологічним коментарем, чим опричинився до збудження заново зацікавлення і особою і творчістю митрополита Іларіона.<sup>19</sup>

Пізніше він опублікував і свій переклад циклу творчості Іларіона (1971).<sup>20</sup> Критичне видання текстів циклу із С-591 було нарешті здійснене (1963 року) відомим російським археографом і філологом Ніколаєм Н. Розовим.<sup>21</sup> Двадцять років пізніше (1984 р.) появилася монографія А.М. Молдована «Слово про закон і благодать Іларіона» — російською мовою у Києві, спільними заходами чи під ґрифом Інституту російської мови АН СРСР та Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, яка включає критичне видання текстів всіх трьох редакцій «Слова» (але без інших частин Іларіонового циклу).<sup>22</sup> Оба ці видання в деякій мірі себе взаємно до-

<sup>17</sup> [А.В. Горский], «Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», у: *Прибавления к творениям святых Отцев, в русском переводе, издаваемые при Московской Духовной Академии*, часть II (Москва, 1844): вступення, стр. 204-222; текст, стр. 223-225; переклад російською мовою, стр. 256-288; примітки, стр. 289-292. Публікація ця появилася також окремою відбиткою.

<sup>18</sup> Див. Н.Н. Розов, «Из истории лингвистических публикаций литературных памятников XI в. (Издание А.В. Горским 'Слова о законе и благодати')».

<sup>19</sup> Див. повний бібліографічний опис цього видання у прим. ч. 3. Праця знайшла широкий відгомін у науковому світі, про що свідчить велика кількість рецензій. Див. бібліографію у його: *Die Werke des Metropoliten Ilarion*. (München, 1971; *Forum Slavicum*, 37), стр. 87-92.

<sup>20</sup> Див. *цм. твір*, стр. 22-60.

<sup>21</sup> Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», *Slavia*, т. 32 (1963), стр. 152-175. Текст цього видання перевиданий (за винятком Символа Віри, Визнання Віри й Приміток) сучасним шрифтом кирилиці, але із збереженням давнього правопису й деяких букв, що зараз не вживаються в російській мові, у: *A Historical Russian Reader. A Selection of Texts from the Eleventh to the Sixteenth Centuries*. Edited by John Fennel and Dimitri Obolensky. (Oxford, 1969), стр. 1-20; примітки до тексту, стр. 154-158.

<sup>22</sup> А.М. Молдован, «Слово о законе и благодати» Илариона, стр. 78-100 (текст 1-шої ред., С-591), стр. 100-108 (примітки, т.зн. відміни за текстами 2-гої і 3-тньої ред.); стр. 109-127 (основний текст 2-гої ред.: Чд-262), стр. 127-136 (відміни за 32 копіями [списками] 2-гої ред.); стр. 138-156 (текст «Архаїчної відноги» 2-гої ред.: Мк-207), стр. 156-157 (відміни за копією [списком] Вл-105); стр. 158-180 (основний текст 3-тньої ред.: Сол-518), стр. 180-183 (відміни за 9-ма копіями [списками] 3-тньої ред.), стр. 184-193 (текст «Архаїчної відноги» 3-тньої ред.: Кир-134), стр. 193-196 (відміни за Муз. 9091 і Увр-157). На стр. 200-239: «Указатель слов и форм списка С-591».



повнюють. Не втратили вартости й коментарі Мюллера, коли йдеться про інтерпретацію деяких частин тексту творчости Іларіона, як також у випадку ідентифікації джерел, що він ними користувався. Дуже допомагають вони й у випадку перекладу цієї творчости на сучасні мови. У 1986 році появилось ще одне повне видання циклу писань Іларіона із рукопису С-591, приготовлене редколегією і видане (малим тиражем 700 примірників) Інститутом Філософії АН СРСР. Видання це включає також факсиміле тексту рукопису, як і переклад на російську мову цілого циклу.<sup>22a</sup>

Друга редакція «Слова», названа «скороченою», відрізняється від першої «довгої» тим, що не включає цієї кінцевої частини, що відома з першої редакції, де є похвала Ярослава Мудрого. Вчені вважають, що пропуск цей стався внаслідок переробки «Слова» для літургійних цілей, для читання 15-го липня, в день пам'яті св. Володимира.<sup>23</sup> Редакція ця була в давнину найбільш поширеною і текст її зберігся у тридцятишести копіях (списах), з яких дві мають неповний текст. Одна з копій цієї редакції є найстаршим зразком збереженого тексту «Слова» й походить з другої половини тринадцятого століття. На жаль є це лише невеличкий уривок тексту.<sup>24</sup> За основу свого видання цієї редакції А. Молдован взяв текст із празничного рокового *Торжественника* середини п'ятнадцятого віку (ГИМ, Чуд. ч. 262), а варіанти під текстом подав з інших копій (списків) цієї редакції.<sup>25</sup> Крім цього у своїй книзі опублікував він також ще один, архаїчний варіант цієї редакції («Архаїчна віднога» другої редакції) із *Торжественника* останнього чвертьстоліття п'ятнадцятого віку (ГИМ, Музейск. ч. 207).<sup>26</sup>

Третя редакція «Слова», названа «інтерпольованою», відрізняється від першої тим, що, як і друга редакція, вона не включає похвали князеві Ярославові, а включає натомість додатки (інтерполяції): «Слово про Христа й про Адама» та «Пророцтва».<sup>27</sup>

<sup>22a</sup> Див. *Идейно-философское наследие Илариона Киевского*, ч. I-II. (Москва, 1986). Часть I, стр. 11-41, «Произведения Илариона по списку сер. XV в. ГИМ. СИН. No. 591. (Публикация подготовлена Т.А. Сумниковой)»; стр. 99-171 («Приложение): Фотокопия текстов Илариона по Синодальному списку No. 591».

<sup>23</sup> Н. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей...*, стр. 79; А.М. Молдован, *цит. твір*, стр. 11.

<sup>24</sup> Див. А.М. Молдован, *цит. твір*, стр. 24, Фн-37 (БАН, 4.9.37).

<sup>25</sup> Див. вище, прим. ч. 22.

<sup>26</sup> Там же.

<sup>27</sup> А.М. Молдован, *цит. твір*, стр. 25 (короткий опис), 11, 13-18. Див. також вище, прим. ч. 22.

Редакція ця збереглась у тринадцяти копіях (списах), з чого чотири мають тільки уривки тексту. За основу видання тексту цієї редакції взяв А.М. Молдован версію, що збереглась у *Мінеї новим чудотворцям* від 1494 р. (ГПБ, Сол. ч. 518/537), подавши під текстом різновиди варіантів за багатьма іншими копіями.<sup>28</sup> Він опублікував також текст іншого варіанта цієї редакції із одного Збірника кінця п'ятнадцятого століття (четвертий квартал) (ГПЕ, Кир.-Бел. ч. 134/1211), що його він назвав «Архаїчною відногою третьою редакції», звіривши текст ще з двома іншими варіантами.<sup>29</sup> Текст цього варіанту неповний. Ще один текст цієї редакції був недавно опублікований німецьким вченим Горстом Ельбе (1975 р.).<sup>30</sup> Копія ця (список) збереглась у Збірнику також кінця шістнадцятого століття (ГПБ, МДА Фунд. ч. 198, Акад.). Названі тут видання «Слова» не охоплюють всіх його видань, що появились раніше.<sup>31</sup> Метою цього короткого перегляду було вказати лише на найновіші й найбільш важливі видання.

Хоч зміст «Слова» являє собою певну ідейну цілість, все-таки існують серйозні різниці, якщо йдеться про зміст поодиноких його частин, що разом творять одну цілість. Тепер прийнято ділити «Слово» на три окремі частини з огляду якраз на різниці в їх змісті.<sup>32</sup> У першій частині автор розглядає філософічно-теологічні питання. Тут автор порівнює — у гострому протиставленні — Старий Заповіт (Закон Мойсея) із Новим (із Благодаттю Божою, що прийшла через Христа). У другій частині розповідь іде про поширення християнства в світі, а між тим і в давній Русі-Україні завдяки Володимирові Великому. Третя частина, що відома також як «Похвала каганові Володимирові», це панегірик на честь Володимира й його роду за те, що прийняв християнство — просвітив Руську землю — та вчинив його державною релігією свого народу й держави. Закінчується ця частина похвалою князя Ярослава – Юрія (Георгія) за це, що продовжує і доповнює благословенне діло свого вітця, князя Володимира. Тут також ще й коротка похвала на честь міста Києва

<sup>28</sup> Див. вище, прим. ч. 22.

<sup>29</sup> Там же.

<sup>30</sup> HORST ELBE, «Die Handschrift C der Werke des Metropoliten Ilarion», *Russia Mediaevalis*, t. II (1975), стр. 120-161.

<sup>31</sup> Бібліографічні дані про них у: Н.К. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей...*, стр. 81-82 і *passim*; Л.Е. МАХНОВЕЦЬ, *Українські письменники. Біо-бібліографічний словник*, т. I, стр. 65-66.

<sup>32</sup> Див., наприклад, А.М. МОЛДОВАН, «Слово о законе и благодати» Илариона, стр. 5-8. Але порів. L. MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, стр. 16-19.

— «Богом хороненого».<sup>33</sup> В ідейному пляні в своїй другій частині «Слово» пропагує рівність християнських народів, що в кінцевому розрахунку мало за ціль зрівняти Русь з іншими народами християнської спільноти.<sup>34</sup> У третій частині автор виявляє велику пошану до своїх князів та любов до свого народу та батьківщини. Взагалі тут можна відчутти глибокий патріотизм автора.

Нещодавно, вчені підкреслюють радісний, пасхальний тон «Слова», що мало б впливати з того факту, що воно написане в тоні Євангелії (Ів. 1), що читається в день Пасхи. Знову ж інше зачало, що надало тон історичній частині «Слова», читається в день Благовіщення (Лк. 1). Два рази в тексті «Слова» читаємо також прокімен Вечірні Великодня («Хто такий великий, як Бог наш?»). Знову ж привіт Богородиці від ангела (Лк. 1,28) віднесено тут (у переносному значенні, по аналогії) до міста Києва.<sup>35</sup> Ці приклади текстуальної критики є тільки малим ілюстративним матеріалом для того, щоб собі уявити, що може виявити докладний аналіз тексту, голов-но коли йдеться про належне зрозуміння ідейного змісту «Слова».

За своїм жанром, «Слово» це приклад, а рівночасно й модель проповідницької літератури візантійського типу.<sup>36</sup> По своїй формі це гомілія — проповідь. Стиль його простий, проповідницький, перетикуваний такими літературними прикрасами, як: порівняння, протиставлення, параболи, гіперболи, риторичні запити й т.п.<sup>37</sup> Коли розглядати «Слово» знову ж, як одну цілість, то можна вважа-ти його за панегірик на честь княжого роду Київської Русі-України

<sup>33</sup> А.М. Молдован, *там же*. Дещо інший поділ (на чотири частини) і іншу інтерпретацію можна найти у М. Грушевського, *Історія української літератури*, т. II і III (Нью-Йорк, 1959; фотопередрук вид. 1923), стр. 62-68; і К. ROSE, «Die Predikt Illarions, des ersten russischen Metropolitens von Kiew, 'Über Gesetz und Gnade' und das Preiswort auf Wladimir», in: *Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik*, I (Berlin, 1957), стр. 272-287, особливо стр. 276-285.

<sup>34</sup> Див. Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 142.

<sup>35</sup> На повищі речі вказав Н.Н. Розов, *цит. твір*, стр. 147.

<sup>36</sup> Я. Левицький, *Перші українські проповідники і їх твори*, 2-ге вид. (Рим 1973). (Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи. Праці Греко-Католицької Богословської Академії, т. 35), стр. 53; М. Возняк, *Історія української літератури*, т. I: *До кінця XV віку* (Львів, 1920; *Slavistic Printings and Reprintings*, 224/1, The Hague-Paris, 1970), стр. 129; і L. MÜLLER, *Des Metropolitens Ilarion Lobrede...*, стр. 21.

<sup>37</sup> Я. Левицький, *цит. місце*; М. Грушевський, *Історія української літератури*, т. II і III, т. II, стр. 67-68. Див. Е. Голубинский, *История Русской Церкви*, т. I, ч. I, (Москва, 1880), стр. 690. Автор схильний вважати «Слово» святковою академічною промовою.

(Рюриковичів).<sup>38</sup> Автор згадує родичів і прародичів Володимира й Ярослава (Ігора, Ольгу, Святослава).

«Слово» Іларіона дослідники вважають твором небуденного таланту. Твердять, що в автора були широкі знання, головню богословії та історії, як також бистрий ум, що вмів синтезувати це знання та життєвий досвід. Є це, побіч «Слово о полку Ігоревім», найбільш репрезентативний зразок староукраїнської літератури. Високомистецькі, літературні якості «Слова» підкреслюють усі його дослідники, Горський починаючи й на сучасниках (Розов, Мюллер, Молдован) кінчаючи.<sup>39</sup> Михайло Грушевський, наприклад, назвав «Слово» «Одним з найбільш літературних речей, що взагалі має наше письменство».<sup>40</sup> А про автора пише, що «він творить річ єдину в своїм роді, яка не повторюється більше і зостається вічним набутком скарбниці не тільки нашої, але й світової».<sup>41</sup>

Писання митрополита Іларіона густо пересипані цитатами (не раз парафразованими, або скореченими) зі Святого Письма, особливо вони часто вживані в першій частині «Слова». Таким чином Біблію належить вважати найважливішим джерелом, що з нього черпав свої запозичення Іларіон.<sup>42</sup> Три інші категорії письмових джерел згадуються дослідниками, а це: тексти Богослужб (літургіка),<sup>43</sup> писання отців церкви й церковних письменників (па-

<sup>38</sup> М. Грушевський, *цит. твір*, стр. 70.

<sup>39</sup> А.В. Горський, «Памятники духовной литературы времен князя Ярослава I», стр. 217-218 («Предуведумление», стр. 204-222); Н.Н. Розов, «Рукописная традиция 'Слова о законе и благодати'», стр. 152-153; L. MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, стр. (1) (Передмова), 39 і *passim*; його ж, *Die Werke des Metropoliten Ilarion*, стр. 10; А.М. Молдован, «Слово о законе и благодати» Илариона, стр. 5-6; GERHARD PODSKALSKY, *Christentum und theologische Literatur in der Kiever Rus' (988-1237)*. (München, [1982])..., стр. 84 і *passim*. Див. також Я. Левицький, *Перші українські проповідники і їх твори*, стр. 56-58, де зібрано найбільш характерні відгуки про творчість Іларіона давніших її дослідників.

<sup>40</sup> М. Грушевський, *Історія української літератури. Томи II і III*, т. II, стр. 60. Порів. також його: *Історія України-Руси*, т. III: *До року 1340*. (Львів, 1905; фотопедрук: Нью-Йорк, 1954), стр. 468.

<sup>41</sup> М. Грушевський, *Історія української літератури. Томи II і III*, т. II, стр. 60-61.

<sup>42</sup> Який саме переклад Біблії, чи поодиноких її книг вживав у своїх писаннях Іларіон досі, як видно, невідомо. Більшість цитат з Біблії зідентифікував уже А.В. Горський, а доповнили інші дослідники, що займалися «Словом» від того часу, а особливо Л. Мюллер. Див., наприклад, реєстр біблійних цитат у його: *Die Werke des Metropoliten Ilarion*, стр. 95-96.

<sup>43</sup> Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 142, вказав на цитування в тексті прокімена вечірні Пасхи — два рази.

тристика),<sup>44</sup> та історичні матеріяли, як наприклад хроніка Георгія Амартола.<sup>45</sup> Джерела ці можна б охарактерувати, як такі, що походять із східного, візантійського культурного круга. Але Л. Мюллер висунув недавно можливість запозичення Іларіоном також із літургійної спадщини латинського Заходу, вказавши на схожість одного місця в тексті «Слова» з т.зв. «королівськими славнами» (*Laudes regiae*).<sup>46</sup> В іншому місці тексту можна б дошукуватись також паралель у відомій латинській легенді «Діяння папи Сильвестра І» (*Actus Sylvestri*).<sup>47</sup>

Інтригуючим й досі нерозв'язаним задовільно (навіть чи буде

<sup>44</sup> Наприклад «Слово на Преображення» Єфрема Сирина. Див. М.П. П[Е]тровск[ий], «Иларион — митрополит Киевский и Документиян, игумен Хилиндарский. (Библиографическая заметка)», *ИОРЯС*, XIII (1908), кн. 4, стр. 81-133. Порів. М. Грушевський, *Історія української літератури. Томи II і III*, т. II, стр. 69.

<sup>45</sup> В.М. Истрин, *Книги временныя и образныя Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе*, т. I (Петроград, 1920), стр. 76 (*Мимомедши идольстей прелести, неразумья мрак изгнася... Прів. «Слово»: Тогда начать мрак от нас отходити...*).

<sup>46</sup> L. MÜLLER, «Eine westliche liturgische Formel in Ilarions Lobpreis auf Vladimir den Heiligen», у його: *Die Werke des Metropoliten Ilarion*, стр. 80-86. Ідеться про текст «Слова», що при кінці першої частини Похвали Володимирові, котрий звучить: «Христос побідив, Христос переміг, Христос воцарився, Христос прославився!». Мюллер уважає, що цей гімн є із королівських славнів, що були дуже поширені на Заході, особливо ж ця триядична христологічна формула: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat*. Автор припускає, що Іларіон міг побувати на Заході, наприклад як член почоту князівни Анни, дочки Ярослава, що вийшла за французького короля Генріха I (19-го травня 1051). Якраз у Франції ці славни були ще в ужитку в тому часі (стр. 84, 85-86, але порів. приміт. ч. 14, стр. 85, де автор, вбачаючи труднощі в такому припущенні, додає, що гімн цей міг бути доданий в тексті при його редагуванні).<sup>47</sup> На увазі мається тут такий вислів, що його знову ж таки знаходимо в Похвалі Володимирові й котрий має свою паралель у «Actus Sylvestri»:

*Слово:*

І твій славний город Київ він величчю  
наче вінцем покрив.

*Легенда про папу Сильвестра*

Люди, що жили в Римі (й) околиці,  
хоч перебували в полоні безвірства, але  
веселістю і радістю великою вінчали свій  
город...

Мова тут про часи Константина Великого й його сучасника папу Сильвестра І. Цитата ця взята із «Повести о Новгородском белом клобуке» (куди вона попала з Легенди про папу Сильвестра), у: *Памятники старинной русской литературы*, издаваемье графом Григорием Кушелевым-Безбородко, под редакцией Н. Костомарова, вип. I (СПб., 1860), стр. 288А. Інші цікаві паралелі із кирилометодієвських текстів та західних латинських опублікував із спадщини по Н.К. Никольскім-Н.Н. Розов: «Из

воно колись розв'язане) являється питання про це — коли, з якої нагоди й з якою ціллю було написане «Слово». Елементи ці (дата, нагода й ціль) тісно пов'язані зі собою і задовільна відповідь на одне з цих питань може рівночасно бути відповіддю на всі три. Хронологічною межею ставлять роки 1037 (початок будови собору Св. Софії в Києві і 1050 (смерть княгині Ірини; вона згадується у «Слові» як ще при житті).<sup>48</sup> Н.Н. Розов на основі внутрішньої критики тексту дійшов до переконання, що «Слово» постало у 1049 році й було виголошено, як проповідь на Великдень того ж року (26 берез.) у церкві Благовіщення, що на Золотих Воротах (дві головні теми проповіді: Воскресення Христа і Благовіщення Пречистої Діви Марії; Пасха 1049 р. припадала в день після Благовіщення).<sup>49</sup>

Д.В. Айналов, натомість, уважав, що «Слово» було виголошене у Десятинній Богородичній церкві перед гробницями Володимира й Анни.<sup>50</sup> Проти цієї гіпотези виступив Д.С. Ліхачов (Лихачев), вважаючи, що «Слово» було написане з нагоди закінчення будови Св. Софії, де його й виголосив Іларіон 1043 р.<sup>51</sup> Кожна з названих цих гіпотез заслуговує на увагу. Були серед вчених голоси, що «Слово» було написане й виголошене як свого роду підготовка до канонізації Володимира,<sup>52</sup> або що воно було окремою святковою промовою, що її виголосив Іларіон перед провідною верствою київського суспільства,<sup>53</sup> посланням до князя Ярослава,<sup>54</sup> чи прямо панеґіриком,

истории русско-чешских литературных связей древнейшего периода. (О предполагаемых западнославянских источниках сочинений Илариона)», *ТОДРЛ*, XXIII (1968), стр. 71-85. Про дуже цікаві паралелі із Мисси св. Августина, див. стр. 81-82.

<sup>48</sup> Ці хронологічні рамки визначив уже А.В. Горский, «Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», стр. 207.

<sup>49</sup> Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 148. Порів. L. MÜLLER, *Des Metropolitens Ilarion Lobrede...*, стр. 28-32.

<sup>50</sup> Д.В. Айналов, «К вопросу о строительной деятельности святого Володимира», у кн.: *Сборник в память святого князя Владимира* (Петроград, 1917), стр. 36. Цей погляд підтримував також М. Грушевський, *Історія України-Руси*, т. III, стр. 468.

<sup>51</sup> Д.С. Лихачев, *Великое наследие. Классические произведения литературы Древней Руси*. (Москва, 1975), стр. 16. Див. також А. Белицкая (перекладчиця на російську мову текстів цілого циклу творчості Іларіона С-591 з обширними коментарями) у: «Слово о законе и Благодати Илариона, митрополита Киевского», *Богословские труды*, 28 (Москва, 1987), стр. 337-338, прим. ч. 103.

<sup>52</sup> М.Д. Приселков, «Митрополит Иларион — в схиме Никон — как борец за независимую русскую церковь», у кн.: *Сборник статей, посвященных С.Ф. Платонову*. (СПб., 1911), стр. 188-201.

<sup>53</sup> Е. Голубинский, *История Русской Церкви*, т. I, ч. I, стр. 690.

<sup>54</sup> С.М. Словьев, *История России с древнейших времен*, кн. I, т. I (Москва, 1959), стр. 264. Але порів. L. MÜLLER, *Des Metropolitens Ilarion Lobrede...*, стр. 148-149.

що був написаний з метою прославити князя Ярослава та його родину.<sup>55</sup>

*Молитва.* А.В. Горській,<sup>56</sup> а за ним ряд інших дослідників творчости митрополита Іларіона вважали «Молитву до Бога від усієї землі нашої» третьою частиною «Слова», чи взагалі його складовою частиною. Цей погляд відкинув у своїх писаннях Н.Н. Розов, котрий обстоює думку, що «Молитва» це окремий і своєрідний твір митрополита Іларіона.<sup>57</sup> Це твердження він основує на тому, що «Молитва» відрізняється від «Слова» своїм жанром, змістом і «тоном». Вона належить до типу молитов «На всяке прошення». За своїм «тоном» є це одночасно покайнна і очищувальна молитва з категорії того роду великопосних молитов. За своїм змістом і цілеспрямуванням є це суплікація, прохання до Бога захоронити новонавернене стадо перед небезпеками, що чигають на нього. Написана «Молитва» мабуть під впливом Покайнного канону Андрія Критського.<sup>58</sup>

Тому, що текст «Молитви» в її довшій (повній) редакції знаходиться серед творів циклу Іларіона, як також через те, що її стиль та мова (особливо лексика) близькі до інших творів цього автора, ані її автентичности, ані авторства митрополита Іларіона вчені властиво не ставлять під сумнів.

Рукописних текстів «Молитви» збереглось дуже багато.<sup>59</sup> Більшість із них знайдено в кодексах богослужбового призначення, де вона переписувалось звичайно окремо від інших писань Іларіона. Тепер розрізняють дві окремі редакції «Молитви» — (а) довгу й (б) коротку.<sup>60</sup> Копія (список), що збереглась у С-591, це один з варіантів

<sup>55</sup> Див., наприклад, М. Грушевський, *Історія української літератури, т. II і III*, т. II, стр. 70.

<sup>56</sup> А.В. Горский, «Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», стр. 212-213. Порів. И.Н. Жданов, «Слово о законе и благодати и похвала кагану Владимиру», у його: *Сочинения*, I (СПб., 1904), стр. 1-80; див. стр. 35-40.

<sup>57</sup> Н.Н. Розов: 1) «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 145; 2) «Из творческого наследия русского писателя XI века Илариона», *Dissertationes Slavicae*, v. II (1975), стр. 116-117; Мюллер (L. MÜLLER, *Des Metropoliten Ilarion Lobrede...*, стр. 174) висловлював думку, що «Молитва» складова частина «Слова», але тепер схиляється до думки Розова. Див. його: *Die Werke des Metropoliten Ilarion*, стр. 11.

<sup>58</sup> Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 148, прим. ч. 25; А. Белицкая, *Богословские труды*, 28, стр. 342, прим. ч. 112.

<sup>59</sup> Див. Н. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей...*, стр. 86-89.

<sup>60</sup> Н.Н. Розов, «Из творческого наследия русского писателя XI века Илариона», стр. 118-120 і інші. Автор додає, що первісна (довга, основна) редакція була поширена у Володимиро-Суздальщині — Московщині, а скорочена — в Новгороді; він називає останню редакцію новгородською.

довгої редакції «Молитви». Цей текст був опублікований декілька разів, вперше А.В. Горським<sup>61</sup> разом з іншими частинами циклу Іларіона. Інший основний текст цієї редакції, як і текст другої, короткої редакції, опублікував недавно Н.Н. Розов, поруч з наведенням тексту з інших десяти копій (списків), — по п'ять варіантів з кожної редакції.<sup>62</sup> За основний текст довгої редакції взяв він варіант, що зберігся у *Служебнику з Требником* (в одній оправі), 1474 (ГПЛ, ч. 224), а для короткої редакції — з *Каноніка* кінця XIV століття (ГПЛ, ч. 254). Варто тут згадати, що одна копія довгої редакції знаходиться у кодексі полемічної літератури із сімнадцятого століття, що перед 2-гою Світовою війною зберігався у бібліотеці капітули Перемиської єпархії (під ч. 2736). Тепер він у Польській Національній Бібліотеці у Варшаві («Д»)<sup>63</sup>.

*Символ віри й Визнання віри.* Ці дві частини циклу Іларіона, що у С-591, тісно з собою пов'язані і були написані «на потребу» дня. «Символ віри» був переписаний напевно з думкою, щоб вказати що саме пояснює «Визнання віри» (який Символ віри). Ці дві частини тексту є лише у цьому (С-591) кодексі, і видавці, що видавали його текст найчастіше опускали Символ віри,<sup>64</sup> з огляду на те, що це неоригінальна річ Іларіона; він його лише переписав. Але його включення у цикл творчості Іларіона також має своє значення, хоч би тому, що дає нам можливість довідатись який саме текст Симво-

<sup>61</sup> А.В. Горский, «Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», стр. 249-252 (оригінальний текст), 281-285 (російський переклад); L. MÜLLER, *Des Metropolitan Ilarion Lobrede...*, стр. 129-140; Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 170-173.

<sup>62</sup> Н.Н. Розов, «Из творческого наследия русского писателя XI века Илариона», стр. 128-136 (текст довгої редакції з відмінами варіантів під текстом), 137-141 (текст короткої ред. з відмінами під текстом), 142-148 (факсиміле основної копії короткої ред.), 149-155 (факсиміле основної копії довгої редакції).

<sup>63</sup> Див. Н.Н. Розов, «Из творческого наследия русского писателя XI века Илариона», стр. 125-126, прим. ч. 14. У Перемиському збірнику включені матеріали володимиро-суздальського походження. Включення в ньому «Молитви», на думку автора («свідчить про те, що в 17-му віці довга редакція досягнула західних границь Росії» (!)). Про бібліотеку Перемиської греко-католицької капітули див. його статтю: «Маловідомі джерела з історії української мови», у кн.: *Питання історії української мови*. (Київ, 1970), стр. 176-186.

<sup>64</sup> Не включив його у своє видання текстів Іларіона циклу С-591 А.В. Горській, як і (перевидаючи його) Л. Мюллер. Включив його у своє видання Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Илариона...», стр. 173-174. Цікаве спостереження зробив Л. Мюллер (*Die Werke des Metropolitan Ilarion*, стр. 17), про те, що Символ віри Іларіона включає 19 слововидозмін у порівнянні із тим церковнослов'янським текстом його, що сьогодні живається.



ла віри був вжитку в Русі-Україні в самих початках християнства.<sup>65</sup>

«Визнання віри»,<sup>66</sup> що є поясненням Символу віри, й тим самим не відходить далеко від змісту останнього, все-таки визначається певною дозою оригінальності й тепер приймається вченими, як річ, що вийшла з-під пера Іларіона. Його авторство підтверджується текстологічними — мовними й стилістичними — подібностями між «Словом» і «Визнанням віри».<sup>67</sup> Зразком для написання «Визнання віри» могли послужити Іларіонові такі визнання, чи пояснення віри, Єфрема Сирійця та Михаїла Синкелла.<sup>68</sup> Такі визнання віри скла-

<sup>65</sup> А.В. Горский («Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», стр. 205), уважав його Нікейсько-Царгородським, а А. ГЕЗЕН, *История славянского перевода Символа веры*. (СПб., 1884), стр. 45-46, класифікує його як такий, що належить до другої (Кирилівської) редакції Царгородського Символа віри. Хочу звернути увагу на те, що в другому члені Символа віри С-591 замість «единороднаго» читаємо «единочадааго». Таку видовідміну цього слова знаходимо також у двох інших давніх текстах Символа віри, що були опубліковані: «Два древние Символа веры, по рукописях XIII века, как два новые свидетельства против неправды раскольнической», *Христианское Чтение*, 1853, ч. II, стр. 217-223; див. стр. 219 і 221. Оба тексти з 13-го століття у пергаментних кодексах: «Обход церковный разных молений» (давніше: Новгородська Софійська бібліотека, ч. 13, і Кормча (Румянцевського музею, ч. 230, сьогодні у ГИМ?).

<sup>66</sup> Текст «Визнання віри» Іларіона видавався (особливо за копією С-591) декілька разів: 1) А.В. Горский, «Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», стр. 253-255; 2) В.Н. Бенешевич, «1051 г. Исповедание веры митрополита Киевского Иларiona с записью о его поставлении», у кн.: *Памятники древнерусского канонического права*. Часть 2, вып. I. (Петроград, 1920; *Русская Историческая Библиотека*, т. XXXVI), ч. 3, стр. 102-103; 3) L. MÜLLER, *Des Metropolitens Ilarion Lobrede...*, стр. 141-143; 4) Н.Н. Розов, «Синодальный список сочинений Иларiona — русского писателя XI в.», стр. 174-175.

<sup>67</sup> Див. L. MÜLLER, *op. cit.*, стр. 13-14.

<sup>68</sup> Там же, стр. 177; 189-192 (Додаток V: грецький текст «Визнання віри» Михаїла Синкелла, біля 760-846). Порів. L. MÜLLER, *Die Werke des Metropolitens Ilarion*, стр. 18; 67-60 (німецький переклад «Визнання віри» Іларіона). «Написаніє о правой вѣрѣ», як це визнання віри Синкелла було відоме в слов'янському перекладі, було включене в «Ізборник Святослава 1073». Див. *Изборник великого князя Святослава 1073 г.* (СПб., 1880; фототипічне перевидання, Вісбаден, 1965), лист. 20 об 23 і стр. 40-45 у видан. 1976. Див. також Я.Н. Щапов: 1) «'Написание о правой вере' Михайла Синкелла в Изборнике 1073 г. и древнеславянской кормчей Евфремовской редакции», у збірнику: *Изборник Святослава 1073 г. Сборник статей*. (Москва, 1977), стр. 332-341; і 2) «Новый список кормчей Евфремовской редакции», у: *Источники и историография славянского средневековья. Сборник статей и материалов*. (Москва, 1967), стр. 258-276. На стр. 262-264, варіант цього «Визнання віри» із кодексу ГПЛ, РО, Рог)ожський, 168. І ще один, давній варіант перевидано недавно (із: Н. Никольский, *Материалы для истории древнерусской духовной письменности*. АПБ., 1907, стр. 21-24), у: «Крещение Руси» в трудах русских и советских историков. (Москва, 1988), стр. 284-286. Збірник цей появився у серії «Науково-атеїстичної бібліотеки» Інституту Наукового Атеїзму Академії Суспільних Наук при ЦК КПРС. «Додаток», на стр. 270-306. включає, крім вищого, також інші документальні матеріали, що відносяться до хри-

дають (на письмі) єпископи перед, чи в часі їхнього висвячення. З огляду на те, що в циклі творчості Іларіона після тексту «Молитви» слідує безпосередньо «Приписка» про його поставлення митрополитом у 1051 р., деякі вчені висловлюють думку, що «Визнання віри» було написано Іларіоном вже після поставлення його Київським митрополитом.<sup>69</sup> Якщо прийняти такий хронологічний порядок, то постає питання — що було спонукою його написання. Питання це досі нерозв'язане.

стиязнізації Русі-України, так староруські — українські, як і чужинецькі. Ці останні — в перекладі на російську мову.

Певні текстуальні паралелі можна помітити також між «Визнанням віри» Іларіона і т.зв. Дарчою (підробленою) грамотою Константина Великого (біля 285-337), перша частина якої є також визнанням віри цього імператора (*Confesso fidei*; другу її частину називають «даром Константина» — *Donatio Constantini*, а разом: *Constitutum Constantini*).

#### *Визнання віри Іларіона*

*и бы(сть) человекъ истиненъ не приви-  
днїемъ, нъ истинно въ нашей плоти;  
исполнь б(ог)ъ, исполнь ч(е)л(овы)къ въ  
двѣ естество и хотѣнїи воли, еже бы не  
о(т)ложивъ, и вже не бы, възн. Постра-  
да плотїю яко ч(е)л(овы)къ мене ради  
и б(о)жествомъ бестрасти яко б(ог)ъ  
прѣбы.*

*Тако выряю, и не постыжюся, и прѣдъ  
народы исповыдаю, и исповѣданїа ради и  
д(у)шю свою положю. Слава же б(ог)юу  
о всемъ, строящему о мнѣ выше силы  
моєа.*

#### *Визнання віри Константина*

*Qui (Jesus), descendens de coelis propter  
nostrum salutem, natus de Spiritu sancto  
ex Maria virgine, Verbum caro factum est,  
et habitavit in nobis (Joan. 1,14), non amisit  
quod fuerat, sed coepit esse quod non erat.  
Deum perfectum et hominem perfectum ut  
Deus, mirabilia oreficiens, et ut homo hu-  
manas passiones sustinens, ita Verbum ho-  
minem et Verbum Deum... intelligemus, ut  
verum deum, verum hominem fuisse nullo  
modo ambigamus.*

*Exhortans (i.e. Constantinus) idcirco om-  
nem populum, et diversas nationes hanc fi-  
dem tenere, colere et praedicare, et in sanc-  
tae Trinitatis nomine aptissime gratiam con-  
sequi, et Dominum nostrum Jesum Chri-  
stum salvatorem, qui cum Patre et Spiritu  
sancto per infinita saecula vivit et regnat....  
corde devoto adorare.*

Найбільш взаємно схожі місця в обох текстах відмічено курсивом. Слов'янський текст взято з видання Н.Н. Розова, «Синодальный список сочинений Иларiona — русского писателя XI в.», стр. 175 і 176, а латинський з *PL*, т. 130 («*Edictum Domini Constantini Imperatoris*», col. 246).

<sup>69</sup> Митрополит Филарет (Гумилевский), *Обзор русской духовной литературы*, вид. 3-те, т. I (Чернігів, 1884), стр. 9. На думку цього автора, Іларіон написав своє «Визнання віри» після того, як перестав бути митрополитом, щоб доказати свою правдивість перед патріархом Константинополя. Це радше сумнівна гіпотеза. Порів. вище, прим. ч. 3.

*Притиска*.<sup>70</sup> Вартість «Приписки», як історичного джерела, часто підкреслювалась дослідниками.<sup>71</sup> Написана в першій особі, але з додаванням власного імені (Я... Іларіон), вона підтверджує відомості, що їх находимо в ПМЛ про особу Іларіона, та факт поставлення його Київським митрополитом у 1051 р. за панування князя (кагана) Ярослава в Києві.

\* \* \*

Писання митрополита Іларіона здобули собі відразу велику популярність серед освічених верств Київської Русі-України, про що свідчать збережені рукописні копії «Слова», а особливо «Молитви», як також велика кількість інших творів, що приписуються тому авторові, але не були ним написані.<sup>72</sup> З перспективи українського літературного процесу особливо важливими є відомі прямі текстуальні запозичення зі «Слова» у писаннях пізніших авторів, чи компіляторів.

Одним з найдавніших прикладів такого прямого запозичення «Похвала» волинському князеві Володимирові Васильковичеві († 1289 р.) та його двоюрідному (стриєчному) братові та наслідникові на князівстві князеві Мстиславу Даниловичеві (помер після 1292 р.), що включена у текст «Галицько-волинського літопису» (ГВЛ).<sup>73</sup> Коротші запозичення — часом у формі поодиноких фраз, — наслідування, передусім «Похвали Володимирові», та тематичні паралелі знаходяться, наприклад, у «Житіях Володимира» (у т.зв.

<sup>70</sup> Текст «Примітки» друкувався звичайно разом з текстом «Визнання віри» (при кінці). Див. прим. ч. 65.

<sup>71</sup> Див., наприклад, А. POPPE, *Państwo i kościół na Rusi w XI wieku*, стр. 133 і *passim*; L. MÜLLER, «Iarion und die Nestorchronik», машинопис доповіді (21 стр.), виголошеної на Міжнародному Конгресі Тисячоліття Християнізації Київської Русі в Равенні, квітень 1988 р.

<sup>72</sup> Див. Н. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей*, стр. 110-122 і 91-110 (де описано твори, але є сумнів, що їхнім автором був саме митрополит Іларіон).

<sup>73</sup> На це звернув увагу вже А.В. Горській у своїй передмові («Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I», стр. 207-211), де й видрукував поруч в двох колонках обидва тексти — оригінал і запозичення. Див. текст ГВЛ у: *ПСРЛ*, т. II, 2-ге вид. (СПб. 1909; фотопередрук, Москва, 1962), ствб. 914-916, 922-925. Переклад на сучасну українську мову у: *Галицько-волинський літопис*. Переклав і пояснив Теофіл Коструба. 2-га частина. (Львів, 1936; *Українська бібліотека*, ч. 44), стр. 104-105, 109-111; та у *Вітчизні*, 1982, ч. 7, стр. 81-82; 83-84 («Галицько-волинський літопис», переклад Леоніда Махнівця). Переклад цей також включено в: *Літопис руський*. За іпатським списком. К. 1989, стр. 368-452.

«звичайному» – і з Прологу – *проложному*), «Пам'яті і похвалі Володимирові» Якова Монаха, «Посланії» Кліма Смолятича; «Віршак на похорон Петра Конашевича Сагайдачного» Касіяна Саковича, «Похвалі Константина Острожського» (у анонімній «Пересторозі»), як також у проповідях Іоаннікія Галятовського та в творах Дмитра Туптала.<sup>74</sup> Знову ж, якщо йдеться про текст самого «Слова», то він став відомим і поза межами колишньої території Київської Русі-України відразу, як видно, після його написання.<sup>75</sup>

Треба також згадати, що дослідники давно вже звернули увагу

<sup>74</sup> Загально про запозичення зі «Слова» та про його вплив на пізніших авторів, див.: 1) *Історія української літератури у восьми томах. Том перший: Давня література (XI – перша половина XVIII ст.)*. (Київ, 1967), стр. 115; 2) G. PODSKALSKY, *Christentum und theologische Literatur in der Kiev Rus'*, стр. 87; 3) В. Жмакин, *Митрополит Даниил и его сочинения*. (Москва, 1881), стр. 324-329; 4) А. Никольская, «Слово митр. Киевского Илариона в позднейшей литературной традиции», *Slavia*, VII (1928), стр. 549-563; 853-870.

Про запозичення у «Життях» Володимира, див. А. Никольская, *цит. твір*, стр. 558, особливо прим. ч. 1, де подано посилання на опубліковані тексти. Текст «Життя» Володимира з Прологу (1400 р.) у: Е.Е. Голубинский, *История Русской Церкви*, т. I, ч. 1, стр. 246-247; «Пам'ять і похвала Володимирові» Якова Монаха, *там же*, стр. 238-245; текст: «Посланіє написано Климентом митрополитом рускым Фомѣ прозвиту. Истолковано Афонасіем мнихом», де є запозичення із «Слова», опублікував Н. Никольский, *О литературных трудах митрополита Климента Смолятича, писателя XII века*. (СПб., 1892), стр. 103-136; зіставлення паралельних текстів у: А. Никольская, *цит. твір*, стр. 556; текст: «Вѣршѣ на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного» (за виданням 1622 р.) у: Хв. Титов, *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI-XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. (Київ, 1924; *Збірник Історично-філологічного відділення УАН*, ч. 17), стр. 37-51; текст «Похвали» К. Острожського у «Пересторозі» видав М. Возняк, *Письменницька діяльність Івана Борецького на Волині і у Львові*. (Львів, 1954), стр. 25-63 (текст «Перестороги», що її деякі вчені приписують Борецькому; див. також: О.І. Білецький (упоряд.), *Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII ст.)*. Вид. 3-тє, доповнене. (Київ, 1967), стр. 158. Про вплив «Слова» на «Ключ розуміння» Галятовського писав М.Ф. Сумцов, «Огляд змісту проповідей Іоаннікія Галятовського», у кн.: *Матеріали до вивчення історії української літератури*, т. I (Київ, 1959), стр. 350-353. Розвідка появилася вперше російською мовою («Обзор содержания проповедей Иоанникия Галатовского») у Харкові 1913 р. як окрема відбитка із *Вестника Харьковского Истрическо-филологического Общества*, вип. 4.

<sup>75</sup> Див. А. Никольская, «Слово митр. Киевского Илариона в позднейшей литературной традиции», *passim*; М. П[ЕТРОВС]КІЙ, «Иларион, митрополит Киевский, и Доментиан, иеромонах хилиндарский», *ИОРЯС*, 13 (1908) 4, 81-133; К. Мечев, «Литературно-идейная традиция в трех произведениях древнеболгарской, русской и сербской литературы», *Etudes balkaniques*, 4 (1966), стр. 141-152; М.Н. СПЕРАНСКИЙ, *Из истории русско-славянских литературных связей*. (Москва, 1960), стр. 16-19; Н.Н. Розов: 1) «Похвальное слово великому князю Василию III», *Археографический ежегодник за 1964* (Москва, 1965), стр. 278-289; 2) «К изучению русско-армянских культурных связей древнейшего периода. (Русский митрополит Иларион и католикос Нерсес)», *Вестник Ереванского Университета*, 1970, ч. 2, стр. 197-203.

на деякі текстуальні паралелі, що існують між «Словом» і ПМЛіт. Маємо тут справу, із залежністю поодиноких місць ПМЛ від «Слова», а не навпаки.<sup>76</sup> Це навело деяких авторів на думку, що Іларіон після відходу з митрополичої катедри оселився у Печерському монастирі, де разом з Ніконом був співавтором Начального літопису, що увійшов в основу ПМЛ Нестора, та що саме навколо його особи згуртувався у той час в монастирі гурт книжників, між якими був і Теодосій Печерський.<sup>77</sup>

З огляду на деякі паралелі в текстах «Ізборника Святослава 1076» і «Слові», вчені, передусім російські, висунули гіпотезу, що Іларіон був редактором Ізборника.<sup>78</sup> Можливо однак, що ці паралелі вказують радше на залежність обох цих письмових пам'яток від спільного джерела, чи джерел.

\* \* \*

На українську мову перекладено всі ці частини Іларіонового циклу, що збереглись у кодексі С-591, і котрі були коротко розглянені в цьому вступі. Переклад був здійснений на основі тексту, що його опублікував Н.Н. Розов у 1963 р. Деякі частини звірено з текстами, що їх опублікував А.М. Молдован, та з поправками, що їх зробив Л. Мюллер (до відчитування тексту опублікованого Н.Н. Розовим). Переклад, розуміється, не включає другої і третьої редакції «Слова», як і короткої редакції «Молитви». Включає він натомість «Символ віри», хоч це твір не Іларіона, щоб зберегти в перекладі цілість Іларіонового циклу, як він зберігається у С-591.

Переклад публікується без коментарів та приміток до тексту (з винятками, де цього неможливо було оминати). Моєю метою було зробити якнайбільш вірний переклад писань Іларіона на українську мову, а не займатись їхньою критикою, аналізом, інтерпретацією,

<sup>76</sup> Див. Н.Н. Розов, «К вопросу об участии Илариона в начальном летописании», у: *Летописи и хроники. Сборник статей: 1973 г.* (Москва, 1974), стр. 31-36. Стаття включає найновішу літературу цього питання.

<sup>77</sup> М.Д. Приселков, «Митрополит Иларион — в схеме Никон, как борец за независимую русскую церковь», у кн.: *Сборник статей, посвященных С.Ф. Платонову.* (СПб., 1911). Погляд цей давно відкинений вченими. Див. Н.Н. Розов, *цит. твір*, стр. 36, прим. ч. 15.

<sup>78</sup> Див. Н.Р. Попов, «Les auteurs de l'Izbornik de Svjatoslav de 1076», *Revue des études slaves*, 15 (1935), стр. 210-223; М.В. Щепкина, «Изборник 1076 г.», *Русская речь*, 1976, ч. 6, стр. 98-106. Див. також G. PODSKALSKY, *Christentum und theologische Literatur in der Kiever Rus'*, стр. 87.

чи взагалі — досліджуваннями. Йшлося також про те, щоб такими примітками не обтяжувати тексту й тим самим не утруднювати читачеві його безперервне читання. Все-таки, щоб вказати на численні текстуальні запозичення з Біблії, повні та часткові цитати, як і парафразовані, відмічено посиланнями на місця, звідки їх взято, у круглих дужках. Прямі цитати та взагалі пряму мову поставлено в лапки.

У деяких випадках український переклад вимагав певних синтаксичних змін і доповнень, без яких поодинокі речення були б неповні, як і не вповні зрозумілі. Такі доповнення поставлено у квадратні дужки. У двох випадках пропуски в тексті С-591 видавець доповнив із копії (списка) другої редакції «Слова» (Увар. 1772), що зроблено й в тексті перекладу. Ці доповнення в місцях пропусків поставлено в ломані дужки. Пропуски поодиноких букв, чи складів (гаплографемів), що трапляються у оригіналі, в тексті перекладу не відмічено, як і не включено фраз, що появились в оригіналі внаслідок повторного їх написання писцем при переписуванні тексту. Пропуски, що їх помітив сам переписчик і вставив на полях оригіналу, включено в текст перекладу без будь-яких відмічень.

## ДОДАТОК

### Переклади писань Митрополита Іларіона на сучасні мови:

#### українська:

Степан Ярмусь:

Митрополит Іларіон (Київський), «Про Закон і про Благодать». Переклад із староукраїнського оригіналу Прот. Степана Ярмуся», у кн.: Митрополит Іларіон, *Українська Церква. Нариси з історії Української Православної Церкви (у двох томах)*. 2-те поправ. й допов. вид. за редакцією Прот. Степана Ярмуся. (Вінніпег, 1982), стр. 345-366. Переклад виконано з тексту Синодальної копії (С-591), що був опублікований у: *A Historical Russian Reader. A Selection of Texts from the Eleventh to the Sixteenth Centuries*. Edited by John Fennell and Dimitri Obolensky (Oxford, 1969), 1-20, що з черги був передрукований із *Slavia*, рік 32 (Прага, 1963), стр. 151-175 (видання, що його здійснив Н.Н. Розов, «Синодальний список сочинений Іларіона...»). Переклад не включає Символа Віри й Визнання Віри».

Мирослав Лабунька:

Переклад усіх частин копії (списка) С-591. Переклад виконано з тексту, що його опублікував Н.Н. Розов (*цит. твір*).

Н.В. Переклад о. С. Ярмуся став мені відомим і доступним, коли мій переклад був закінчений і висланий до редакції журналу для опублікування.

Переклад цей перед тим був прочитаний по радіо, починаючи неділею 1-го січня 1989-го року, на радіопрограмі «Голос Мирян» у Філядельфії та переданий в Україну через радіопрограму «Голос Діяспори» в тому самому часі.

В. Крекотень:

«Іларіон Київський: Слово про Закон і Благодать», *Київ*, 1989, ч. 8 (за серпень), стр. 126-139.

Євген Небесняк:

«Хрестоматія староукраїнської літератури», «Слово о законі й благодаті Митрополита Іларіона», *Визвольний Шлях*, річник 43, кн. 4 (505) (Лондон, 1990), стр. 454-459, кн. 5 (506), стр. 583-592. Переклад не включає Символа Віри й «Визнання Віри».

**російська:**

А.В. Горський:

«Перевод» («Памятники духовной литературы времен великого князя Ярослава I»), у: *Прибавления к творениям святых Отцев, в русском переводе, издаваемых при Московской Духовной Академии*, ч. II (Москва, 1844), стр. 256-288. Переклад тексту С-591, за винятком Символа Віри. На стр. 297-299, вміщено переклад «Слова св. Іларіона» (також назване: «Поучение св. Іларіона о пользе душевной...»).

Т.А. Сумникова:

«Перевод сочинений Илариона», у кн.: *Идейнофилософское наследие Илариона Киевского*, ч. I (Москва, 1986; видання Інституту Філософії АН СРСР), стр. 45-65. Переклад повного тексту рукопису С-591. «Комментарий к переводам сочинений Илариона». (Т.А. Сумниковой, В.В. Милькова, и А.И. Макарова. Комментарий [I-I], 7; [I-I], 73 А.И. Абрамова). Там же, стр. 67-97.

А. Белицкая:

Иларион, Митрополит Киевский, «О Законе, через Мойсея данном, и о Благодати...». («Перевод со славянского языка и примечания А. Белецкой»), у: *Богословские труды*, 28 (Москва, 1987), стр. 316-326 (Слово і Похвала); стр. 339-342 (Молитва); примітки, стр. 326-338 і 342-343.

**німецька:**

Karl Rose:

«Das Wort Ilarions ueber Gesetz und Gnade und der Lobpreis auf Wladimir», «Glaubensbekenntnis des Metropoliten Ilarion», «Gebet für das Russische Land vom Metropoliten Ilarion», у його кн.: *Grund und Quellort des russischen Geisteslebens: Von Skythien bis zur Kiewer Rus.* (Berlin, [1956], Studien aus dem Institut für Ost- und Südslawische Religions- und Kirchenkunde der Humboldt-Universität, Bd. I), стр. 167-180; 181-182; 183-184. Переклад Слова й Визнання Віри зроблено з «російського тексту», що знаходиться у бібліотеці Базельського університету (він без позначення «року й місяця?»). Переклад

Молитви з тексту, що опублікований Митрополитом Макарієм (Булгаківим) у його: *История Русской Церкви*, т. I (СПб., 1889), стр. 271-273.

Ludolf Müller:

«Die Werke Ilarions. Von dem 'Gesetz, das durch Mose gegeben ist...'; «Gebet»; «Glaubensbekenntnis», у його: *Die Werke des Metropoliten Ilarion. Eingeleitet, uebersetzt und erlaeutert von Ludolf Müller (München, 1971; Forum Slavicum, Bd. 37)*, стр. 22-53; 53-57; 57-60. Переклад здійснено з тексту С-591 у виданні Н.Н. Розова (*цит. твір*), але з поправками для відчитування оригінального тексту й з численними примітками під текстом.

**англійська:**

Alexander Melnyk, Fr. George Brygider and Fr. Ihor G. Kutash:

Metropolitan Ilarion (of Kiev), «Concerning Law and Grace», *Vіra і культура*, 1984, No. 6 (Вінніпер), стр. 55-78. Згідно з інформацією, що її подають перекладачі (див. примітка, стр. 55), переклад зроблено на основі українського перекладу о. С. Ярмуся і оригінального тексту С-591, що був опублікований у: *A Historical Russian Reader* (див. вище). Переклад не включає Символа Віри, Визнання Віри й Примітки.

Orysia Ferbey:

«Sermon on Law and Grace and An Eulogy to our Prince Volodymyr by Ilarion, First Ukrainian Metropolitan of Kiev (1051-54)... Translated from the Old-Ukrainian Original into Contemporary Ukrainian by Fr. Stephan Jarmus.

Translated from the above Contemporary Ukrainian Translation into English by...», у кн: Metropolitan Ilarion (Ohienko), *The Ukrainian Church* (Winnipeg, 1986, стр. 275-295; переклад кн. цього ж автора *Українська Церква*).

## RESUME

The objective of this monograph is to present the works of Metropolitan Ilarion of Kiev (1051-1054) in modern Ukrainian translation. Included are those writings which have been preserved in the so called Synodal Codex No. 591 (presently at the State Museum of History in Moscow). A photographic copy of the manuscript is reproduced for comparison. In the introduction the known source data, albeit very skimpy, on Metropolitan Ilarion are adduced and the status of research on his person and his works is presented.

The title of the monograph in English translation reads as follows: "Metropolitan Ilarion and his Writings. (Introduction and Ukrainian Translation)."

## ZUSAMMENFASSUNG

Das Ziel dieser Monographie ist dem Leser die Werke des Kyiver Metropoliten Ilarion (1051-1054) in moderner ukrainischer Übersetzung zugänglich zu machen. Miteinbezogen sind die Schriften, die in dem sogenannten Synodalen Kodex Nr. 591 erhalten worden sind, der sich zur Zeit in dem Staatlichen Mu-



seum der Geschichte in Moskau befindet. Eine photostatische Kopie der Handschrift wird hier zum Vergleich reproduziert. In der Einleitung werden die nicht sehr zahlreichen Quellen zum Studium des Lebens und der Werke des Metropoliten wie auch eine kurze Übersicht der Sekundärliteratur angeführt.

Der Titel der Monographie in deutscher Übersetzung lautet: «Der Metropolitan Ilarion und seine Schriften. (Einleitung und ukrainische Übersetzung)».

### RÉSUMÉ

Le but de ce monographe est de présenter les oeuvres du Métropolitain Ilarion de Kiev (1051-1054) dans une traduction ukrainienne moderne. Parmi ces oeuvres se trouvent les écrits préservés dans le «Codex Synodal» No. 591 (actuellement à Moscou, au Musée National d'Histoire). Une photocopie du manuscrit est reproduite pour permettre la comparaison. Dans l'Introduction, les faits connus (bien que très minces) sur le Métropolitain Ilarion sont fournis, et l'état présent des recherches sur sa vie et son oeuvre est donné.

Le titre du monographe est le suivant: «Métropolitain Ilarion et ces oeuvres. (Introduction et traduction ukrainienne)».

### ВЖИВАНІ СКОРОЧЕННЯ

- АН СССР - Академия Наук Союза Советских Социалистических Республик
- АН УРСР - Академія Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки
- БАН - Библиотека Академии Наук СССР (Ленінград)
- ГЕЛ - Государственная Библиотека СССР им. В.И. Ленина (Москва)
- ГВЛ - Галицько-волинський літопис
- ГИМ - Государственный Исторический Музей (Москва)
- ГПБ - Государственная Публичная Библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина (Ленінград)
- ЗНТШ - Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (Львів)
- ИОРЯС - Известия Отделения русского языка и словесности АН СССР
- ПМЛ/ПВЛ - Повість минулик ліг / Повість временних літ
- ПСРЛ - Полное собрание русских летописей
- ТОДРЛ - Труды Отдела древнерусской литературы Института Русской Литературы (Пушкинский дом, Ленінград) АН СССР
- УАН - Українська Академія Наук
- PL - *Patrologia Latina* (J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, Series latina*)

## РУКОПИСНІ ФОНДИ, НА ЯКІ ЗРОБЛЕНО ПОСИЛАННЯ

БАН:

Вл/Вилен. ч. 105

ГЕЛ:

МДА ФУнд. ч. 198, Акад.

Муз. 9091 (М)

ГИМ:

Мк/Музейск ч. 207

С/Синод ч. 591

Увар. (V) ч. 157

Чуд. ч. 262

ГПБ:

Сол. ч. 513/537

Кир/Кир. - Бел. ч. 134/1211

## Б. ПЕРЕКЛАД

*Митрополит Іларіон*

Про Закон, що був даний через Мойсея, і про благодать і істину, що прийшли через Ісуса Христа.

І про це як Закон проминув, а благодать і істина наповнили всю землю. І як віра поширилась на всі народи, і на наш руський нарід.

І Похвала Каганові нашому Володимирові, що нас охрестив.

І Молитва до Бога від усієї землі нашої.

Господи благослови, Отче.

## І. Слово про Закон і Благодать

Благословен Господь Бог Ізраїля, Бог християнський, що навістив людей своїх і збавив їх (Лк. 1,68), що не погордив своїм творінням і не дозволив, щоб назавжди залишилось у полоні ідольської темряви й погинуло на службі диявола, але оправдав плем'я Авраама — наперед скрижалями й Законом, а опісля — Сином своїм, що спас всі народи Євангелієм та хрещенням, навівши на віднову відродження до життя вічного.

Хвалімо й прославляймо Того, що Його без упину вихваляють ангели й поклонімся Тому, що йому без упину поклоняються херувими й серафими, бо Він, споглядаючи, зглянувся на людей своїх (І Сам. 9,16), і не через заступника, чи післанця, а сам спас нас (Іс. 63,9). Не сповидно зійшов на землю, а в дійсності. Потерпів за нас

Порядок глав і стихів з Біблії подається за *Святим Письмом старого та нового Завіту*. (Рим, В-во оо. Василян, 1963).

своїм тілом аж до гробу і з собою нас воскресив. До людей же на землі прийшов, прийнявши тіло, а до тих, що в аді — зійшов розп'яттям і похованням у гробі, щоб ті й ті, живі й мертві, розпізнали ці Його відвідини й Божий прихід, і зрозуміли, що це кріпкий і сильний Бог живих і мертвих (Мк. 12,27). Хто бо такий великий, як Бог наш? (Пс. 77,13-14).

Він, що самотній творить чуда, положив Закон для того, щоб приготувати прихід істини і благодати, щоб в ньому людська природа звикла вірити в одного Бога, уникаючи ідолського многобожства; щоб як посудина, що була занечищена, людство, змита водою, Законом і обрізанням, прийняло молоко Благодати й хрещення. Бо Закон — це передвісник і слуга Благодати й Істини, а Істина і Благодать — слуги прийдешнього віку, невмирущого життя. Так як Закон приводив тих, що в Законі, до благодатного хрещення, хрещення веде синів своїх до життя вічного. Мойсей і пророки заповідали прихід Христа, а Христос і Його апостоли — воскресіння і прийдешній вік.

Але нагадувати в цьому письмі про пророчі передвіщення про Христа й апостольські вчення про прийдешній вік було б зайвим і скидалось би на марнослів'я. Бо те, що в інших книгах написано, — відоме й вам. Подавати це тут було б прикладом зарозумілості й славолюбством. Не для невігласів бо пишемо, але для тих, що вповні наситилися книжним солодом; не для чужовірних ворогів Божих, але для самих тільки синів Його; не для чужих, а для наслідників Царства Небесного.

А повість ця про те, як Закон був даний через Мойсея, і про Благодать і Істину, що настали через Ісуса Христа; і [про те] що встиг доконати Закон, а що — Благодать. Перше був Закон, потім — Благодать; перше — неправда, а потім — правда. Образ же Закону й Благодати — Агар і Сара, рабиня Агар і вільна Сара; перше рабиня, а тоді — вільна (Бут. 25,11-25). І хай зрозуміє це той, хто читає (Мт. 24,15), що Авраам від своєї молодости мав собі за жінку Сару — вільну, а не рабиню. Бо Бог перед віками так вирішив і задумав послати Сина свого на світ, щоб так явилась Благодать. Сара ж не родила, бо не була плідна; вона не була неплодною, але замкнена Божим промислом, щоб родити на старість. Невідоме й тайне було, за Божою Премудрістю, затаєне перед ангелами й людьми не як щось, що не мало бути виявлене, але як затаєне, що й мало бути виявлене в кінці віку.

Сара сказала до Авраама: «Замкнув мене Господь Бог, щоб я не народила. Ввійди до рабині моєї Агари й хай буде народження

від неї» (Бут. 16,2). Благодать же сказала до Бога: «Якщо ще не час, щоб я зійшла на землю і спасла світ, зійди на гору Синай і настанови Закон. Послухав Авраам мови Сарі і ввійшов до рабині її Агари. Послухав і Бог слів, що були від Благодати, і зійшов на Синай. І породила рабиня Агар від Авраама, рабиня — сина рабині, й назвав його Авраам іменем Ізмаїл. Приніс же і Мойсей із Синайської гори Закон, а не — Благодать, неправду, а не — правду.

Опісля ж, коли Авраам і Сара постарілись, з'явився Авраамові Господь, як він сидів опівдні перед дверима своєї хати біля Маврійського дуба. Авраам вибіг Йому назустріч й поклонився до землі й прийняв Його до своєї хати (Бут. 18,1-5). Коли наблизився кінець віку цього, навістив Господь рід людський і зійшов з неба, увійшовши в утробу Дівиці. І Дівиця прийняла Його з честю, без болю, у свій тілесний дім, говорячи так до ангела: «Ось я раба Господня: нехай станеться зі мною по твому слову» (Лк. I, 38). Тоді розімкнув Господь лоно Сарі й вона, зачавши, породила Ісаака, — вільна вільного (Бут. 21,1-3).

І коли навістив Господь людську природу, розкрилось те, що було невідоме й утаєне, і прийшла на світ Благодать — Правда, а не Закон, син, а не — раб. І коли підріс хлопець Ісаак і став кріпким, Авраам вчинив великий бенкет, тоді коли відлучено Ісаака, сина його (Бут. 21,8). Коли явився Христос на землі, і не встигла була ще укріпитись Благодать, тільки вирощувалась, і щойно через 30 років, що в них і був утаєний Христос, [мала бути виявленою]. Коли ж вже була вирощена і зміцніла, і явилась Благодать Божа всім людям у Йорданській Ріці (Мт. 3,13-17), приготував Бог учту й бенкет великий з телям, вигодуваним від віків (Лк. 15,23), улюбленим Сином своїм Ісусом Христом, покликавши на цю загальну учту тих, що в небі й тих, що на землі, разом зібравши ангелів і людей. Коли після цього Сара побачила як Ізмаїл, син Агари забавляється з її сином Ісааком, і як Ізмаїл ображає Ісаака, сказала до Авраама: «Прожени рабиню зі сином її. Не може бо син рабині бути спадкоємцем [замість] сина свобідної» (Бут. 21,10).

Після вознесення ж Господа Ісуса, коли учні та інші, що повірили були вже в Христа, перебували в Єрусалимі, й коли одні й другі, жиди й християни перебували разом, благодатне хрещення зазнавало обіди від тих, що були обрізані по Закону. І християнська Церква в Єрусалимі не приймала єпископа, що був необрізаний. Тому, що ті, що були з обрізаних, ставши старшими, чинили насилля над християнами, — сини рабині над синами вільної. І були між ними многі роздори й спори (порів. Діян. 15). Вільна ж Благодать, побачивши,

що дітей її, християн, ображають юдеї, сини рабського Закону, закликала до Бога: «Віджени жидів із Законом, розжени по країнах! Яке ж бо може бути співжиття між неправдою і правдою, між жидівством і християнством. І вигнана була рабиня Агар зі своїм сином Ізмаїлом (Бут. 21,11-14); а Ісаак, син вільної став наслідником свого вітця Авраама (Бут. 25,5).

І вигнані були жида й розпорошені по країнах, а діти благодатні, християни стали спадкоємцями Бога Отця (Рим. 8,17). Зникло ж бо світло місяця, коли зійшло сонце; так же само й Закон, як настала Благодать. І зник нічний холод, коли сонячне тепло загріло землю. І людство вже не гараздує в Законі, а вільно розвивається у Благодаті. Жида ж бо здійснювали своє оправдання при свічці Закону, а християни своє спасіння осягають при благодатнім сонці. Бо жида оправдувались неправдою і Законом, але — не спасались, а християни не оправдуються Правдою і Благодаттю, але — спасються. Бо для жидів — оправдання, а для християн — спасіння. І тому, що оправдання — в цьому світі, а спасіння — у будучому віці, жида радіють тим, що земне, а християни тим, що є на небесах.

А також жидівське оправдання обмежене завистю; воно не поширилось на інші народи, а існувало лише в одній Юдеї, а спасіння ж християнське є добрим і щедрим; воно поширюється на всі країни світу. Здійснилось благословення <Єфремові на жидах, а на християнах Манасії>, бо старшинство Манасії було благословлене лівицею Якова, а молодшість Єфрема — правицею. Хоч Манасія і старший від Єфрема, але благословенням Якова став молодший. Так само жидівство, — хоч існувало воно раніше, але через Благодать християнство стало більшим.

Коли ж Йосиф сказав до Якова: «Поклади правицю свою, отче, на цього, бо він старший», Яків відповів: «Знаю, дитино, знаю; і з нього вийдуть люди й високо підніметься він, але брат його молодший стане більшим від нього, і плем'я його розростеться у багато народів» (Бут. 48,18-19). Так і сталося. Закон виявився першим і мало піднісся, і відійшов; а віра християнська, хоч і явилась опісля, стала більшою, як її попередник, і розширилася на багато народів. І Христова благодать наповнила всю землю, і як морська вода покрила всю землю. І відкинувши все старе, що було застаріло через зависть юдейську, дотримуються нового, згідно з пророцтвом Ісаї: «Старе проминуло й я звіщаю вам нове. Співайте Господеві пісню нову! Нехай славиться Його ім'я від [усіх] кінців світу, і все, що по морю і плаває по ньому й острови всі» (Ісаї 42,9-10). І далі: «Ті, що працюють на мене, назвуться новим іменем, що благословиться на

землі, бо вони хвалять правдивого Бога» (Ісаї 65,15-16).

Бо раніше тільки в одному Єрусалимі віддавали хвалу [Богові], а сьогодні по всій землі. Сказав же ж Гедеон до Бога: «Якщо Ти моєю рукою спасеш Ізраїль, — то хай буде роса лише на руні, а по всій землі — суша (Суд. 6,36-37). І так було. Бо по всій землі була раніше суша. Народи, будучи одержимі диявольським обманом, не приймали благодатної роси. Тільки в Юдеї відомий був Бог і в Ізраїлі велике ім'я Його» (Пс. 76,1-2), і в одинокому Єрусалимі прославляли Бога. І ще промовив Гедеон до Бога: «Хай тільки руно буде сухе, а по всій землі — роса» (Суд. 6,39). І так сталося. Бо жидівство проминуло й Закон відійшов. Жертви не прийняті, кивот, скрижалі й жертвник відібрано.

По всій же землі роса, по всій же землі поширилася віра. Благодатний дощ зросив купіль новонародження, [шоб] зодягнути синів своїм безсмертям. Так, як і говорив Спаситель самарянці, що надходить пора, — і так вже сьогодні є, — коли не кланятимуться Отцеві ні на цій горі, ні в Єрусалимі, а будуть правдиві поклонники, котрі кланятимуться Отцеві Духом і Правдою, бо Отець шукає таких, що кланялися б Йому, як сказано, із Сином і Святим Духом (Ів. 4,21-23), як і сталося. По всій землі славиться Свята Трійця і приймає поклоніння від усього, що створене. Малі, великі славлять Бога, згідно з пророцтвом: «І навчить кожний свого ближнього, і [кожний] чоловік брата свого, кажучи: “Пізнай Господа!” І пізнають мене всі — від малих до великого (Єрем. 31,34). І сказав Спас Христос до Отця: Визнаю Тебе, Отче неба й землі, що затаїв [це] від мудрих і розумних, а відкрив це немовлятам (Лк. 10,21). Так, Отче, бо так було Тобі до вподоби» (мт. 11,25-26).

І тоді помилував добрий Бог людський рід, як і живих людей, що через хрещення [і] добрі діла стають синами Бога й причасниками Христа» (Євр. 3,14). Бо як сказав Євангелист: «А тим, що прийняли Його, що повірили в ім'я Його, дав власть бути дітьми Божими, що не з крові, ані від тілесного бажання, ні від похоти чоловічої лише від Бога народилися» (Ів. 1,12-13) — через Святого Духа у святій купелі. Усе ж бо, що на землі й на небі, Бог наш, що захотів, і створив (Пс. 114,3). Через це — хто ж не прославить, хто не восхвалить, хто не поклониться величі слави Його, і хто не подивлятиме Його безконечного чоловіколюбства?

Народжений перед віками від Отця, єдиний, що разом на престолі з Отцем, один з ним своєю суттю, як світло зі сонцем, зійшов на землю, навістив людей своїх, не відділяючись від Отця, і прийняв тіло від Дівиці чистої, без мужа і без пороків; як? — сам [лиш це]

знає; прийняв тіло, і вийшов так, як увійшов. Один лиш із Трійці у двох природах — Божестві й людині. Повний чоловік після вочоловічення, а не привид, але — повний Бог по Божеству, а не звичайний чоловік, засвідчивши на землі Божеське й людське.

Бо як чоловік утробу матірну розширив, а як Бог — вийшов, не надщербивши дівицтва.

Як чоловік, прийняв молоко матері, а як Бог — наказав ангелам і пастирям співати: «Слава во вишніх Богу!» (Лк. 2,14).

Як чоловік повитий був у пелени, а як Бог — звіздою волхів провадив.

Як чоловік лежав у яслах, а як Бог — прийняв від волхів дари і поклін.

Як чоловік утікав у Єгипет, а як Богові — поклонилися [Йому] єгипетські [боги], що створені руками (Іс. 19,1).

Як чоловік прийшов щоб охреститись, а як Бога — злякався Йордан і повернув свої води.

Як чоловік нагим вступив у воду, а як Бог — прийняв від Отця свідчення: «Це син мій улюблений» (Мт. 3,17).

Як чоловік постив 40 днів і голодував, а як Бог — переміг спокусника.

Як чоловік пішов на шлюб у Кані Галилейській, а як Бог — перетворив воду в вино.

Як чоловік спав у кораблі, а як Бог — наказував вітрам і морю, і — послухали Його.

Як чоловік заплакав за Лазарем, а як Бог — воскресив його з мертвих.

Як чоловік сів на ося, а як до Бога — кликали: «Благословенний, хто йде в ім'я Господнє!» (Мт. 21,9).

Як чоловік був розп'ятий, а як Бог — своєю властю впустив у рай того, що був розп'ятий з ним.

Як чоловік, скоштувавши оцту, віддав духа, а як Бог — затемнив сонце і потряс землею.

Як чоловік був похований у гробі, а як Бог — знищив ад і визволив душі.

Як чоловіка запечатали [Його] в гробі, а як Бог — вийшов, не порушивши печаток.

Як чоловіка воскресіння старались жиди затаїти, підкупивши сторожу, але як Бога — Його пізнали й признали в усіх кінцях землі.

Справді: «Який Бог такий великий, як Бог наш»? (Пс. 76,14). Це Бог, що творить чуда (Пс. 76,14-15); що чинить спасіння посеред

землі (Пс. 73,12) хрестом і мукою на Лобнім місці, скоштувавши оцту й жовчі, щоб через посмак гіркоти прогнати проступок і гріх, що від укушення Адама солодкого [овочу] з дерева.

Ті, що вчинили Йому так, зударились [наче] з каменем, і розбились, бо ж казав Господь: «Хто впаде на камінь, буде ним розбитий, а на кого він упаде, того роздушить» (Лк. 20,18; Мт. 21,44). Бо прийшов до них, сповнюючи пророцтва, що пророкували про нього, що й казав: «Я посланий лише до загиблих овець дому Ізраїлевого» (Мт. 15,24). І знову: «Я не прийшов знищити Закон, а лише доповнити» (Мт. 5,17). А до Ханаанки, чужинки, що прохала про виздоровлення для своєї дочки говорив: «Не личить брати хліб від дітей й кидати псам» (Мт. 15,26). А вони назвали Його обманцем <і неправого лежа> та тим, що Велзевулом виганяє бісів (Мт. 12,24; порів. Лк. 22,18). Христос привернув зір їхнім сліпим, очистив прокажених, випростав горбатих, вилікував біснуватих, скріпив розслаблених, воскресив мертвих (Мт. 11,5). А вони ж Його як злочинця катували, прибивши цвяхами до хреста. Через те спіткав їх смертельний гнів Божий.

І так вони самі сприяли своїй загибелі. Коли Спаситель сказав притчу про виноградник і робітників [і запитав]: «Що зробить він з цими робітниками?» — відповіли: «Злих люто вигубить, а виноградник віддасть іншим робітникам; котрі будуть віддавати йому плоди своєчасно» (Мт. 21,40-41). І стали вони самі пророками своєї загибелі. Він бо прийшов на землю навідати їх, а вони Його не прийняли. Тому, що діла їхні були темні, не полюбили вони світла, щоб не виявлені були діла їхні, бо є темні (Ів. 3,19-20).

Тому, коли прийшов до Єрусалиму Ісус, як побачив місто, заплакав, кажучи про нього: «Якби ти це зрозумів цього дня, що є для твого миру! Але сьогодні це закрито перед твоїми очима. Бо придуть дні на тебе й вороги твої обидять тебе, і оточать тебе острогом звідусіль, й розіб'ють тебе й дітей твоїх, що будуть у тобі тому, що не зрозумів ти часу відвідин твоїх!» (Лк. 19,41-44). І ще: «Єрусалиме, Єрусалиме, що вбивасш пророків і камінням обкидуєш тих, що послані до тебе! Скільки ж разів хотів я зібрати дітей твоїх, як квочка збирає курчат своїх під крила свої, і ви не схотіли! Ось дім ваш залишиться порожнім» (Мт. 23,37-38). Так і сталося. Бо прийшли римляни, підкорили Єрусалим, і зруйнували його до основ. І з того часу погибло жидівство й з ним Закон після цього погас, як вечірня зоря. І розсіяні були жиди по країнах, щоб зло вкупі не перебувало.

Прийшов бо був Спаситель і не прийняв Його Ізраїль. І за еван-



гельським словом: «Прийшов до своїх, і свої Його не прийняли» (Ів. 1,11). А чужинці прийняли Його, як і казав Яків: «І Він Той, що на нього чекають народи» (Бут. 49,10). Бо ж і після Його народження першими поклонились Йому волхви, чужинці, а жиди хотіли Його вбити, і через нього повбивали немовлят. І збулося слово Спасителя: «Що багато прийде зі сходу й заходу, і засядуть з Авраамом і Ісааком і Яковом у Царстві Небеснім, а сини Царства будуть викинені в темряву кромішню» (Мт. 8,11-12). І також, що: «Відніметься від вас Царство Боже й віддасться країнам, що приносятимуть плоди Його» (Мт. 21,43). Бо до них після своїх учнів, кажучи: «Ідіть по всьому світу, проповідуйте Євангеліє всякому створінню. І хто повірить і охреститься, буде спасений» (Мк. 16,15-16).

І йдучи, «навчайте всі народи, хрестивши їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все, що я вам заповів був» (Мт. 28,19-20). Годилось Благодаті й Істині засяяти над новими народами. «Бо, за словами Господніми, не вливають нового вина — благодатного вчення — у старі міхи, що постаріли у жидівстві, бо тоді потріскають міхи й вино витече» (Мт. 9,17; порів. Мк. 2,22; Лк. 5,37). Бо ті, що не змогли зберегти й тіні Закону, лише часто поклонялись ідолам, так як тоді задержать вчення правдивої благодати? Бо нове вчення — [у] нові міхи, нові народи: «то одні й другі будуть збережені» (Мт. 9,17). Так і сталося. Бо благодатна віра розширилася по всій землі й дійшла до нашого руського народу.

І озеро Закону висохло, а євангельське джерело, наповнившись водою і покривши всю землю, і до нас розплилося. Бо оце вже й ми прославляємо з усіма християнами Святу Трійцю, а Юдея мовчить. Христа прославляють, а жидів проклинають. Невірні приведені [до Христа], а жиди відкинені, як і говорив пророк Малахія: «Немає у мене ласки для синів ізраїлевих і жертви з рук їх не прийму. Бо від сходу аж до заходу прославляють у країнах ім'я моє і на всякому місці моему імені приносять кадило, бо ім'я моє велике між народами» (Мал. 1,10-11). І Давид: «Уся земля нехай поклониться Тобі і співає Тобі» (Пс. 66,4). І: «Господи, Господь наш, яке чудове ім'я Твоє по всій землі» (Пс. 8,2). І уже не називають нас ідолослужителями, а християнами, й не тими, що ще без надії (Еф. 2,12), а тими, що уповають на життя вічне.

І вже не будуємо бісовських капищ, а вносимо церкви Христові. Уже не заколюємо один одного задля бісів, а Христос заколюється задля нас і переломлюється у жертву Богові Отцеві. І вже не погибаємо, споживши жертвенної крові, а спасаємось, причасти-

вшивсь пречистої крові Христа. Благий Бог наш помилував усі народи, й на нас зглянувся, зажадав, — і спас нас, і до розуміння правди привів (Тим. 2,4). Бо коли опустіла й висохла земля наша, що її висушила ідолська спека, потекло відразу євангельське джерело, напуваючи всю нашу землю, як і казав Ісаїя: «Розкриється вода тим, що ходять по пустині, і безвіддя обернеться у болота, і в спраглий землі буде джерело води» (Іс. 35,6-7).

Коли були ми сліпими й не бачили правдивого світла, а лише блукали в ідолському фальші, а до того були ще й глухими на спасенне вчення, — помилував нас Бог, і засяяло на нас світло розуму, щоб ми Його пізнали (І Ів. 5,20), згідно з пророцтвом: «Тоді відкриються очі сліпих і вуха глухих почують» (Ісаї 35,5). І коли ми блукали на дорогах погібелі, йдучи за бісами, а дороги Того, що веде до життя не знали, й до того ще й гугнявили нашими язиками, молячись до ідолів, а не до Бога свого й Творця, навістило нас Боже чоловіколюбство. І ми вже не йдемо за бісами, а лише ясно прославляємо Христа, Бога нашого, згідно з пророцтвом: «Тоді кульгавий, мов олень, підскачить і ясною буде мова гугнявих» (Іс. 35,6).

І коли в минулому ми були мов ті звірі й скот, що не розрізняє правиці й лівиці, й захоплювалися земними речами й зовсім не дбали про небесні, дав нам Господь заповіді, що ведуть до життя вічного, згідно з пророцтвом Осії: «І станеться в цей день, каже Господь: вчиню для них Заповіт з птацтвом небесним і звірями земними й скажу не моїм людям: 'Люди мої — ви', а ті скажуть мені: 'Господь Бог наш — Ти є'» (Ос. 2,18,20,25). І так, будши чужими, ми були названі людьми Божими й, будши ворогами, назвалися Його синами. І не, як жиди хулимо, але як християни благословляємо [Його]. Не нараджуємось, як розп'яти, але — як поклонитись Розп'ятому.

Не розпинаємо Спасителя, лише вносимо до Нього руки. Не пробиваємо ребер, лише п'ємо з них джерело безсмертя. Не беремо за Нього тридцять срібняків, лише один одного й усе життя наше доручаємо Йому. Не затаюємо воскресіння, лише в усіх наших домах кличемо: «Христос воскрес із мертвих!» Не кажемо, що вкрадено, лише: — вознісся туди, де й був. Не не віримо, лише, як Петро, кажемо до Нього: «Ти є Христос, Син Бога живого» (Мт. 16,6). З Томою: «Господь і Бог наш Ти є» (Ів. 20,28). З розбійником: «Пом'яни нас, Господи, у царстві своїм» (Лк. 23,42). І так віруючи в Нього й зберігаючи передання семи соборів святих отців, молимо Бога ще й ще, щоб допоміг і навів нас на дорогу заповідей Його.

І збулось на нас те, що було сказане про народи: «Явить Господь рамено своє святе перед всіма народами, і всі кінці землі по-

бачать спасіння, що від Бога нашого» (Іс. 52,10). І інше: «Живу я, каже Господь, і переді мною зігнеться кожне коліно, і кожний нарід віддасть хвалу Богові» (Рим. 14,11; порів. Іс. 45,23). І Ісаї: «Нехай кожне провалля наповниться, і всі гори й горби знизяться, і хай круті дороги стануть прямими, а вибоїсті рівними; і хай явиться слава Господня, і всяке тіло побачить спасіння Бога нашого» (Ісаї 40:4-5). І Даниїла: «Всі люди, племена й народи служать Йому» (Дан. 7,14). І Давида: «Нехай прославлять Тебе люди, Боже, нехай прославлять Тебе люди всі, нехай веселяться і радіють народи» (Пс. 67,4-6).

«Заплеціть руками всі народи, і закличете до Бога голосом радості, бо Всевишній Господь страшний, — цар великий по всій землі» (Пс. 47,2-3). І далі: «Співайте Богові нашому, співайте; цареві нашому, співайте, бо цар всієї землі — Бог; співайте розумно. Бог став царем над народами» (Пс. 47,7-9). І: «Уся земля нехай поклониться Тобі й співає Тобі, хай оспівує Твоє ім'я, Вишній!» (Пс. 66,4). І: «Хваліте Господа всі народи й славте всі люди» (Пс. 227,1). І ще: «Від сходу й до заходу хвальне ім'я Господнє. Високий над усіма народами Господь, над небесами слава Його» (Пс. 113,3-4). «Як ім'я Твоє, Боже, так і хвала Твоя — на кінцях землі» (Пс. 48,11). «Послухай нас, Боже, Спасителю наш, надіє всіх кінців землі й тих, що в морі далеко» (Пс. 65,6). І щоб пізнали ми дорогу Твою на землі й поміж усіх народів — Твоє спасіння» (Пс. 67,3). І: «Царі земні й всі люди, князі, і всі земні судді, хлопці і дівчата, старці з юнаками, хай возхваляють ім'я Господнє» (Пс. 148,11-13). І Ісаї: «Послухайте мене, люди мої, каже Господь, і царі прислуховуйтеся до мене, бо Закон від мене вийде й суд мій — світло країнам. Наближається скоро моя справедливість і вийде, як світло, спасіння моє. На мене острови ждуть і на рамено моє уповають країни, <уповають країни>» (Іс. 51'4-5).

## II. Похвала Володимирові

Славить же ж Римська країна похвальними голосами Петра й Павла, бо через них повірили в Ісуса Христа, Сина Божого; Азія і Ефес і Патма — Івана Богослова; Індія — Тому; Єгипет — Марка. Всі країни, міста й народи шанують і прославляють, кожний — свого учителя, що навчав їх православної віри. Прославімо ж й ми по нашій змозі малими похвалами нашого учителя і наставника, того, що довершив великих і чудесних діл, великого кагана нашої землі

Володимира, внука старого Ігоря, і сина славного Святослава, які за час свого панування прославились мужністю і хоробрістю у багатьох країнах, що їх і посьогодні за їхні перемоги й могутність згадують і славлять. Бо не в малій і невідомій країні вони рядили, а в Руській, що відома, й про яку чували по всіх чотирьох кінцях землі.

Цей каган наш, Володимир славний, народився від славних, благородний від благородних, і зростав і міцнішав від юної молодости; мужніючи, все більше наповнювався міццю й силою, й мужністю та розумом добивався успіхів. І став він єдинодержавцем своєї землі, підкоривши собі навколишні країни, одні – миром, а непокірні – мечем. І коли він так жив у свій час і правив своєю землею справедливо, мужньо і розумно, навістив його Всевишній. Зглянулось на нього всемилостиве око благого Бога. І засяяв розум у серці його, щоб пізнати марноту ідолюської хитрости [і] шукати Бога Єдиного, що створив усе створіння, видиме й невидиме.

До того ж він постійно слухав про благовірну Грецьку землю, що була христоробною і сильною в вірі: як вшановують Бога єдиного в Трійці, і поклоняються [Йому]; як у них діються надзвичайні речі, і чуда й знамення; як церкви заповнені людьми; як всі міста благовірні, — всі в молитвах перебувають, всі Богові служать. І наслухавшись про це, він пожадав серцем і загорівся духом, щоб самому стати християнином, і щоб землі його стали, що й здійснилось, коли Бог так рішив про людську природу. І скинув зі себе каган наш враз з одежою і старого чоловіка, скинув тлінність, обтряс зі себе порох невірства й увійшов у святу купіль, і зродився від Духа й води, в Христі хрестившись, в Христа зодягнувся. І вийшов з купелі світлий, ставши сином нетління, сином Воскресіння, прийнявши ім'я вічне, що славне з роду в рід: Василій, яким і вписаний в Книгу Життя, у Вишньому Городі й нетлінному Єрусалимі.

І коли це сталося, то на цьому не закінчив він подвигу благовір'я, не цим лише виявив він свою любов до Бога, але більше потрудився, наказавши, щоб по всій землі його хрестилися в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, і щоб ясно й голосно прославляли в усіх містах Святу Трійцю, й щоб усі стали християнами — малі й великі, раби й вільні, молоді й старі, бояри й прості, багаті й убогі. І не було ні одного, що противився б благочесному його велінню. Якщо хтось і не з любови, то зі страху перед тим, що велів, хрестився, бо благовір'я його було поєднане з властю. І вся земля наша у той сам час прославила Христа з Отцем і зі Святим Духом. Тоді почала відступати від нас ідолюська темрява й явилась зоря благовір'я. Тоді згинула темрява бісівського служіння й євангельське сонце

осінило нашу землю. Розвалювалися капища і будувалися церкви, розторошувалися ідоли й ікони святих з'явилися, біси втікали, хрест освячував міста.

Пастирі словесних овець Христових, єпископи, стали перед святим вітварем, приносячи безкровну жертву. Священники, диякони й увесь клир прибрали, в красу зодягнувши, святі церкви. Апостольську трубу й євангельський грім було чути по всіх містах. Ладан, що до Бога підноситься, освятив воздух. По горах здвигнуто монастирі, з'явилися ченці. Чоловіки й жінки, малі й великі — всі люди наповнили святі церкви, прославляють Бога, говорячи: «Один Святий, один Господь Ісус Христос, на Славу Бога Отцеві! Амінь. Христос перемиг, Христос подолав, Христос воцарився, Христос прославився! Великий є Ти, Господи, і дивні діла Твої, Боже наш, слава Тобі!»

Як же ж прославимо ми тебе, о чесний і славний серед земних володарів, прехоробрий Василіє? Як висловимо наш подив для [твоєї] доброти, відваги й сили? Як висловимо тобі вдячність за те, що через тебе пізнали Господа й позбулись ідольського обману, що за твоїм велінням по всій землі твоїй прославляють Христа? Як ще назвемо тебе, христоробче, приятелю справедливости, вмістилище розуму, гніздо милостині? Як [ти] увірував? Як загорівся любов'ю до Христа? Як уселився в тебе розум, що вищий за розум земних мудреців, щоб полюбити Невидимого й потрудитися над небесними речами? Як найшов Христа, як віддався Йому? Скажи нам, рабам твоїм, скажи, учителю наш: звідкіля повіяли на тебе пахощі Святого Духа?! (2 Кр. 2,14). Де випив ти солодку чашу минулого про майбутнє життя? Де скоштував і пізнав, що добрий є Господь? (Пс. 34,9; 1 Пт. 2,3).

Ти не бачив Христа, не ходив за ним, — як же ж стався ти його учнем? Інші, що бачили Його, не ввірували. Ти, що не бачив, увірував. По правді, збулося на тобі блаженство Господа Ісуса, сказане до Томи: «Блаженні ті, що не бачили й увірували» (Ів. 20,29). Тому зі сміливістю і без вагання кличемо до тебе: О, Блаженний! Сам Спаситель тебе [так] назвав. Ти Блаженний, бо повірив у Нього й не згіршився Ним. За Його правдомовними словами: «Блаженний є той, хто не згіршився через мене» (Мт. 11,6; Лк. 7,23). Ті ж бо, що знали Закон і пророків, розп'яли Його. А ти, що ні Закону, ні пророків не читав, поклонився Розп'ятому.

Як відкрилося серце твоє? Як увійшов у тебе страх Божий? Як проникла тебе любов до Нього? Ти бо не бачив апостола, що прийшовши в твою землю, і убогістю своєю, і наготою, голодом, і

спрагою схилив би був твоє серце до упокорення. Ти не бачив як іменем Христа виганяють бісів; як уздоровляють хворих; німих, що говорять; вогню, що на холод перетворюється; мертвих, що встають (Мт. 10,8). Не бачивши цього всього, як же ж ти увірив? Дивне чудо! Інші царі і володарі, що бачили як усі ці речі стаються через святих мужів, не ввірували, а лише віддавали їх на терпіння і муки. А ти, о, Блаженний, без усього цього прибіг до Христа, тільки завдяки доброму розсудкові й гострому розумові, усвідомивши, що один є Бог, творець видимого й невидомого, небесного й земного, що післав на світ Сина свого улюбленого задля [нашого] спасіння. І так подумавши, увійшов [ти] у святу купіль. І те, що для інших є глупотою, для тебе стало силою Божою (І Кр. 1,18).

І в додатку, — хто ж розкаже про твої багатонічні милостині й поденні щедроти, що їх ти чинив убогим, сиротам, недужим, боржникам, вдовам, і усім, що потребували милости? Бо ти послухав слова, що його сказав Даниїл до Навуходоносора: «Нехай порада моя тобі буде до вподоби, царю Навуходоносоре: Гріхи твої спокутуй милостинями і кривди твої щедротами для бідних» (Дан. 4,24). Коли ти почув це, о, Пречесний, ти не зупинився на тому, щоб тільки вислухати, а ділом завершив його, обдаровуючи тих, що просили, одягаючи нагих, насичуючи спраглих і голодних, хворим даючи всіляку потіху, боржників викуплюючи, рабам даючи свободу. Твої бо щедроти й милостині й сьогодні згадуються серед людей, а тим більше перед Богом і Його ангелами. Через цю так дуже милу Богові милостиню маєш велику сміливість перед ним, як правдивий слуга Христа.

Поміч мені від того, що сказав слова: «Милосердя хвалиться на суді і милостині мужеві — як печать при ньому» (Як. 2,13; Сир. 17,22). Вірніше ж самого Господа слово: «Блажені милосердні, бо вони будуть помилувані» (Мт. 5,7). Ще інше, ясніше й вірніше свідчення про тебе приведемо зі Святого Письма, яке сказав апостол Яків, що: «Той, хто навернув грішника з його хибної дороги, спасе душу від смерті і силу гріхів покриє» (Як. 5,20). Якщо така нагорода від благого Бога тому, хто одного чоловіка навернув, то яке спасіння найшов ти, о, Василю, що стільки гріховного тягару знищив, що не одного чоловіка навернув від заблудження ідольського обману, не десятьох, не місто, а всю цю свою землю?! Сам Спаситель Ісус Христос показує нам і переконує [нас], якої слави й чести удостоїв [Він] тебе на небесах, кажучи: «Хто визнає мене перед людьми, того і я визнаю перед моїм Отцем, що є на небесах» (Мт. 10,32).

І, якщо Христос заступається перед Богом Отцем за того, що визнає Його тільки перед людьми, то скільки більше похвали буде від нього тобі, що не тільки визнав, що Христос є Син Божий (Діян. 8,37), але, визнавши, віру в Нього установив, — не в однім лише соборі, але по всій цій землі, — і збудував церкви Христові та привів Йому служителів. Ти подібний до великого Константина, рівний йому розумом, рівний любов'ю Христа, рівний пошаною до Його служителів. Він зі святыми отцями Нікейського Собору настановив людям Закон, а ти з новими нашими отцями, єпископами, сходячись часто, з великою скромністю радився, як настановити Закон серед цих людей, які щойно пізнали Господа. Він підкорив царство Богові серед греків і римлян, а ти — на Русі, бо вже й в них і у нас Христос зветься царем.

Він зі своєю матір'ю Оленою приніс з Єрусалиму хрест, [і], розіславши [його] по всьому світу своєму, утвердив віру, а ти зі своєю бабусею Ольгою, принісши хрест з Нового Єрусалиму, з города Константина, і, поставивши [його] по всій своїй землі, — утвердили віру. І подібно йому, вчинив тебе Господь учасником тієї самої з ним слави й чести на небесах — задля твого благовір'я, що його мав ти у своєму житті.

Добра наставниця твого благовір'я, о, Блаженний, — свята церква Святої Богородиці Марії, що її збудував ти на фундаменті правовір'я, і де сьогодні спочиває твоє хоробре тіло в очікуванні архангельської труби. Справді добрий і вірний свідок — син твій Георгій, що його Господь вчинив наслідником після тебе в твоїй державі, який не порушує твоїх уставів, а лише утверджує, не зменшує основ твого благовір'я, а тільки збільшує їх. Не говорячи, а діючи, він докінчив це, що було недокінчене, як Соломон [діла] Давидові. Він збудував великий дім Божий Святої Премудрости Його — на святість і освячення твого города, прикрасивши його всякою красою: золотом і сріблом та дорогим камінням, і священною утвар'ю, — таку подивугідну й славу церкву серед усіх навколiшніх країн, що іншої [такої] не найти в цій північній половині землі від сходу й до заходу.

І твій славний город Київ він величчю покрив неначе вінцем. Людей твоїх і город твій він віддав всеславній, скорій на поміч християнам, Святій Богородиці, що Їй він і церкву збудував на Великих воротах в ім'я першого господського празника, святого Благовіщення. І, якщо архангел посилає привіт Дівичі: [то це] буде й для цього города. До неї ж бо: «Радуйся, благодатна, Господь з Тобою!» (Лк. 1,28) — а до города: «Радуйся, благовірний городе, Господь з

тобою». Встань, о, чесна голово, з гробу твого! Встань, стряси сон! Ти ж бо не вмер, тільки спиш — до спільного пробудження усіх. Встань, ти не вмер, бо не годиться вмерти тобі, що увірував у Христа, що є життям усього світу (Ів. 11,25).

Отряси сон, піднеси очі, щоб побачили якої чести удостоїв тебе Господь там, і на землі не залишив без спомину через сина твого. Встань, подивися на дитя своє, Георгія, поглянь на плід свій, глянь на любого свого, побач того, що його Господь вилонив з твоїх чересел. Поглянь на того, що прикрашає престіл землі твоєї, і возрадуйся та звеселися! Поглянь також і на невістку твою Ірину, побач твоїх онуків і правнуків: — як живуть, як береже їх Господь, як березуть благовір'я за твоїм заповітом, як часто відвідують святі церкви, як Христа славлять, як поклоняються імені Його. Поглянь також і на город, що величчю сяє. Подивись на город, що іконами святих освячується і блищить, що овіяний тиміяном, що гомінкй і похвалами, і божественними [іменами], і святими співами. І побачивши все це, — возрадуйся і звеселися, і прослав Бога Благого, Творця усього!

Ти ж бачив, якщо не тілом, то духом: Господь показує тобі все це. Тому радуйся і веселися тим, що твій посів віри не був висушений спекотою безвір'я, але завдяки дощеві Божої помочі приніс багаті плоди.

Радуйся, апостоле, серед владик, що не мертвих тілом ти воскресив, але нас, мертвих душею воскресив, що померли були від недуги ідолослужіння. Через тебе ми ожили й життя Христа пізнали (Ів. 11,25). Ми були скорчені від бісівського обману, але через тебе випростувалися і ступили на дорогу життя. Ми були сліпі від бісівського обману, але через тебе прозріли очима серця; осліплені темрявою, через тебе побачили світло трисонячного Божества. Ми були німі, але через тебе заговорили. І сьогодні вже — малі й великі славимо єдиносущну Трійцю. Радуйся, наш учителю і наставнику благовір'я! Ти, що був зодягнений у справедливість, опоясаний силою, обутий у правду (Еф. 6,14-15), вінчаний розумом і милостинєю, красуєшся наче гривною і золотими прикрасами.

Ти, О, Чесна Главо, ти був одягом для нагих, ти був кормителем для голодних, ти був для спраглих охолодженням для їхнього нутра, ти був помічником удовицям, ти був притулком для подорожніх, ти був захистом для бездмних, ти був заступником для покривджених, багатством для бідних. За ці добрі діла, як і інші, приймаєш на небі заплату: — блага, що приготував Бог вам, що люблять Його (І Кр. 2,9), і, насичуючись огляданням Його солодко-



го обличчя, помолися за свою землю і за людей, що над ними ти благовірно володів, щоб Він оберігав їх у мирі й благовір'ї, які ти передав, і щоб славилось у них правовір'я, і щоб викляте було всяке еретицтво, і щоб охоронив їх Господь Бог від будь-якої війни і підбою, від голоду, і всілякої скорботи й кривди. І ще помолися за свого сина, благовірного нашого кагана Георгія, щоб він у мирі та здоров'ї переплив вир життя і причалив непошкоджений свій душевний корабель до пристані небесного безвітр'я, і віру зберігши, і з багатством добрих діл. Щоб без згіршення, управляючи відданими йому Богом людьми, зміг він стати з тобою без сорому перед престолом Вседержитреля Бога й за труд пастви свого народу прийняти від Нього нетлінний вінець слави, разом з усіма праведними, що трудилися задля Нього.

### III. Молитва до Бога від усієї землі нашої

Тим бо, о, Владико Царю і Боже наш, Ти високий і славний, Чоловіколюбче, що за труди славою і честю нагороджуєш, і що чиниш [праведних] співучасниками свого царства. Пом'яни, Благий, і нас убогих Твоїх, бо Твоє ім'я — Чоловіколюбчець.

Хоч у нас і немає добрих діл, але Ти, по великій Твоїй милості, спаси нас! Бо ми ж люди Твої і вівці пастви Твоїї, і стадо (Пс. 79,13), що його Ти щойно почав пасти, вирвавши з погибелі ідолослужіння. Пастирю Добрий, що віддав душу свою за овець своїх (Ів. 10,14-15), не облиши нас, хоч ми ще блукаємо, не покинь нас, хоч ми ще грішимо перед Тобою, як новокуплені раби, що в нічому не можуть догодити своєму господареві. Не гребуй нами, хоч стадо мале, тільки скажи до нас: «Не бійся, мале стадо, бо Отець ваш небесний був ласкавий дати вам царство» (Лк. 12,32).

Багатий на ласку й благий щедротами (Еф. 2, 4), що обіцяв прийняти покаянників, і що очікуєш навернення грішників (Лк. 15,7), не пом'яни гріхів наших многих. Прийми нас, що звертаємось до Тебе, зітри список наших прогрішень, зменши гнів, що ним ми Тебе, Чоловіколюбче, розгнівали, — бо Ти є Господь, Владика і Творець, і Тобі належить власть над тим — чи нам жити, чи вмирати. Зменши гнів, о, Милостивий, який нам належить за наші діла. Відверни спокусу, бо ми лише земля і порошок (Бут. 18,27), і не входи в суд з рабами своїми (Пс. 143,2). Ми люди Твої (Пс. 79,13). Тебе шукаємо, до Тебе припадаємо, до Тебе прихиляємося.

Ми згіршили й зла накоїли. Ми не оберігались, ані не чинили

так, як Ти нам велів (Дан. 9,5). Будучи самі земними, ми схилились до земних речей і лукавили перед обличчям слави Твоєї. Ми віддавалися тілесним похотям, стали рабами гріха і життєвих турбот. Ми стали втікачами, що втікають від свого господаря, вбогими на добрі діла, окаянними через погане життя. Ми каємось, прохаємо, молимо. Каємось за наші злі діла, прохаємо, щоб наслав страх Твій у наші серця. Прохаємо, щоб на Страшному Суді помилував нас. Спаси, ущедри, споглянь на нас, навідай нас, змилосярдися над нами, помилуй нас, бо ми Твої, творіння Твоє, діло рук Твоїх (Пс. 138,8). Бо якщо зважатимеш на беззаконня, Господи, то хто встоїться, Господи? (Пс. 130,3). Якщо воздаси кожному за діла його, то хто спасеться? (порів. Пс. 103,10). Бо від Тебе є очищення, бо від Тебе милість і ізбава велика (Пс. 130,7), і душі наші в Твоїх руках і дихання наше по Твоїй волі (Дан. 5,25).

І коли доброзичливо споглядаєш на нас, — ми благоденствуємо, а коли з гнівом поглянеш, — щезаємо як равіння роса, бо не встоятись порохів перед бурею, а нам перед гнівом Твоїм. Але як створіння, прохаємо милости від Того, що нас створив: «Помилуй нас, Боже, по великій милості Твоїй!» (Пс. 51,3). Усе, що добре, від Тебе на нас; усе, що несправедне, від нас Тобі: бо всі ми відвернулися, всі вкупі стали негідними (Пс. 14,3). Немає ні одного з-поміж нас, що дбав би та трудився б для небесних діл, а всі — для земних, усі життєвими турботами [зайняті]. Бо не стало праведного (Пс. 22,2) на землі — не тому, що Ти залишив і знехтував нас, а тому, що ми не шукаємо Тебе, і дбаємо про земні речі. Тому боїмось, що вчиниш з нами так, як з Єрусалимом, що залишив Тебе й не ходив Твоїми шляхами.

Але не вчини нам так, як їм. За діла наші, а не за гріхи наші, — відплачуй нам. Бо терпів нам і ще довго потерпи. Погаси вогонь гніву Твого, що простягається над нами, Твоїми рабами, сам веди нас до Твоєї правди, навчаючи нас творити волю Твою, бо Ти є Бог наш, а ми люди Твої (Пс. 79,13), частина Тебе, Твоє насліддя. Бо ми не підносимо рук наших до чужого бога (Пс. 44,21), не йдемо за жодним фальшивим пророком, не дотримуємось еретичного вчення, а тільки Тебе, правдивого Бога (Ів. 17,2) кличемо, і до Тебе, що живеш на небесах, звертаємо наші очі (Пс. 123,1) і підносимо наші руки. Молимося Тобі: «Прости нам, бо Ти Благий і Чоловіколюбчець. Помилуй нас, Ти, що закликаєш грішників до покаяння (Лк. 5,32), і на Страшному Твоєму Суді не позбав нас стати по правці, але вчини нас співучасниками благословення праведних».

І поки існує світ, не допускай на нас напасти спокуси, ані не віддай нас у руки чужих, щоб город Твій не називали городом поневоленим, а стадо Твоє — зайдами у землі не своїй (Бут. 15,13) (\*), щоб не казали народи: «Де Бог їх?» (Пс. 79,10).

Не напускай на нас гризоти й голоду та нагальних смертей, вогню і потопу, щоб не відпали від віри ті, що не твердої віри. Менше карай, а багато милуй; менше рани, а ласкаво лікуй (Ос. 6,1); менше посилай скорбот, а скоро потішай. Бо наше ество не може довго зносити Твого гніву, як солома — вогню. Тож умилостився, змилосярдься, бо Тобі належить милувати й спасати. Тому продовжи милість твою над людьми твоїми: прогнавши воюючих, утверди мир, усмири країни, насити голод; через наших володарів країнам погрози, бояр умудри, міста розшири, Церкву Твою побільши, насліддя своє збережи, чоловіків і жінок і дітей спаси. Тих, що в рабстві, в неволі, на засланні, в дорозі, що плавають, що в тюрмах, що в голоді, спразі та наготі, — всіх помилуй, усіх потіш, усіх розвесели, творячи їм і тілесну й душевну радість. Молитвами [і] молінням Пречистої Твоєї Матері і святих небесних сил, і передвісника Твого й Хрестителя Івана, апостолів, пророків, мучеників, преподобних, і задля молитов усіх святих, змилосярдься над нами й помилуй нас, щоб ведені Твою милістю, в єдності віри, разом, весело й радісно славили Тебе Господа нашого Ісуса Христа, з Отцем, з Пресвятим Духом — Трійцю нероздільну, єдину в божестві, що царює на небесах і на землі, над ангелами й людьми, над видимими й невидимими сотворіннями, нині й повсякчас, і на віки віків. Амінь.

#### IV. Символ віри

Вірую в одного Бога Отця вседержителя, творця неба й землі та видимих і невидимих [речей]. І в одного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, єдине дитя від Отця, що народився перед всіма віками, світло від світла, правдивого Бога від правдивого Бога, що був роджений, а не сотворений, що односутній з Отцем, що через нього все сталося задля нас людей. І задля нашого спасіння Він, зійшовши з небес і воплотившись від Святого Духа і Марії Діви, став

(\*) Н.Н. Розов («Из творческого наследия русского писателя XI века Илариона», *Dissertationes Slavicae*, VII [1975], стр. 122, прим. ч. 6) пояснює це місце як прохання до Бога, щоб не стати переміщеними особами в чужу землю.

чоловіком. І був розп'ятий за нас за Понтійського Пилата. Терпів і був похований, воскресши в третій день згідно з писанням. У того, що вознісся на небеса й сидить по правиці Отця.

І що знову прийде зі славою судити живих і мертвих, що Його царству немає кінця. І в Духа Святого Господа, що й творить життя, що походить від Отця, що Йому належиться поклін і слава враз з Отцем і Сином, що говорив через пророків. В одну, святу, соборну й апостольську Церкву. Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів. Очікую воскресіння мертвих і життя budouчого віку. Амінь.

## V. Визнання віри

Вірую в одного Бога, що славиться у Трійці: Отця — неродженого, без початку, без кінця; Сина — родженого, але рівно ж без початку й без кінця; Духа Святого, що походить від Отця і що проявляє себе через Сина, котрий також без початку та рівний з Отцем і Сином; у Трійцю односущну, що поділяється на особи, Трійцю по іменам, але одного ж Бога. Не злучую того, що поділене, й не розділяю того, що одне. Вони [особи] з'єднуються, не зливаючись в одне, вони розрізняються, будучи нероздільними. Отцем тому називається, бо нероджений; Сином тому, що роджений; Духом Святим, бо вийшов від [Отця], не відлучаючись. Бо Отець не є Сином, ані Син Отцем, ні Святий Дух Сином, лише в кожного з них своя сутня окремішність. Бо немає Божества, окрім Божества, що в Трійці: одне Господство, одне царство, спільне Трисвяте від херувимів, спільний поклін від ангелів і людей, одна слава й благодарення від усього світу.

Цього одного Бога я визнаю і в нього вірую, в Його ім'я я і хрестився: В ім'я Отця і Сина і Святого Духа. І як прийняв я від святих Отців, так навчився. І вірую і визнаю, що Син, за волею Отця і хотінням Святого Духа, зійшов на землю спасти людський рід, не покинувши небес і Отця, і за благословенням Святого Духа вселився в утробу Діви Марії і був зачатий. Як? — сам Він один знає. І родився без сімени чоловічого, захоронивши матір дівцею, як і належить Богові, і в часі народження і перед народженням і після народження.

Вітцівства не зрікся, і на небесах Він без Матері, а на землі без Отця. Вирощений і вихований як чоловік, і був Він правдивим чоловіком, — не приви́дом, але правдиво в нашому тілі. Совершен-

ний Бог і совершенний чоловік, у двох істотах і хотіннях волі, котрий не зрікся того, чим був, а чим не був — прийняв. Потерпів тілом, як чоловік, за мене, але Божеством остався без терпінь, як Бог. Помер безсмертний, щоб оживити мене мертвого. Зійшов у ад, щоб воскресити праотця мого Адама й приблизити його до Бога, а диявола скувати. Встав, як Бог. Воскрес із мертвих на третій день, як переможець, Христос — Цар мій. І після того, як явився багато разів своїм учням, вознісся на небеса до Отця, від котрого не відлучався, і сів по правиці Його. Очікую, що Він знову зійде з небес, але не тайно, як перед тим, а у вітцівській славі, з небесним воїнством. І мертві, на голос [труби] архангела, вийдуть Йому назустріч. І Він судитиме живих і мертвих, і кожного нагородить по ділам його.

Вірую також у сім соборів правовірних святих Отців. І кого вони відкинули, того й я відкидаю; кого вони прокляли, того й я проклинаю; а це, що вони передали нам через свої писання, я приймаю. Святу Преславну Діву Марію називаю Богородицею і шаную Її та з вірою Їй поклоняюся. А на святій Її іконі бачу Господа дитятем на лоні Її, і радуюся. Бачу Його розп'ятого, і радуюся. Коли дивлюсь на Нього Воскресшого, як взноситься на небеса, взношу руки й поклоняюсь Йому. Так само, коли дивлюсь на ікони святих Його угодників, прославляю Того, що їх спас. З любов'ю і вірою цілую їхні мощі й проповідую їхні чуда та приймаю від них виздоровлення.

Прибігаю до Соборної Апостольської Церкви; з вірою входжу, з вірою молюся, з вірою виходжу. Так я вірую, і не стидаюся, і визнаю перед народами, і ради визнання [цього] і душу свою положу.

Слава ж Богові за все, що творить задля мене, що понад силу мою. І молітеся за мене, чесні учителі й владики Руської Землі. Амінь.

## VI. Приписка

Я, милистю чоловіколюбивого Бога, монах і священник Іларіон, за Його волею був висвячений благочестивими єпископами й поставлений на престіл у великому й Богом хороненому городі Києві, щоб бути в ньому митрополитом, себто пастирем і учителем. Сталось це в році 1051, за панування благовірного кагана Ярослава, сина Володимира. Амінь.

**В. ФОТОКОПІЯ ТВОРІВ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА  
ІЗ КОДЕКСУ С-591**

2. мца. 16/на. 44 162  
 51

О законѣ мѡуѣвомъ да не  
 бѣмъ. и ѡбѣ годѣтний и етн  
 не ѡуриетѡмъ бывшій. и  
 5 како законъ ѡтпиде. блгтѣ  
 жинетпима. всю землю не по  
 лни. и не браво вѣмъ и хъи  
 проетпрека. и до машего и хъи  
 кароуекаго. и поуваалакаго  
 10 поуваашемоу владимироу.  
 ѡ него же крѣщенны быомъ.  
 и мѡтѡвакѡ бѣ ж. ѡ неа же  
 ма мѡша. снелѣви ѡ  
 15 глаго словленѡ бѣ и лѣвѡ.  
 бѣ уриетпипеска: иако поск  
 тин не стѡри и хъавленіе  
 людемъ вонмѡ. иако не пре  
 рѣ а оконца пѡварневоа.  
 и долѣскынмѡ мѡтѡмъ ѡдѣ  
 20 рѣкнмѣ быти. и не со вѣкы  
 нмѡ слоусе вѡнѣмъ гѣ поу  
 тинѣ. и ѡ правдѣ преке  
 плема браамле. и ерикала



МИНЪ ЗАКОНАМИ . ПОСЛАГЪ СЪ  
 ЖЕ СЪ ПОМЪ ВОНМЪ ВЪ СЛЪ ІАЪ ЗЫКЫ  
 СПЕЕ . СЪ УАЛІЕМЪ НЪ КРЩЕНІЕМЪ .  
 И ГВ ОД МАИ ГВЪ БЪ ПОВЛЕНІЕ ПА  
 5 КЫ БЫ ПІА . ВЪ ДЖИЗНЬ ВЪ СЪ  
 МОУ . ДА РЪ ВАЛНМЪ ГЕГО  
 ОУ ВОН ПРОВАВЛІЕМЪ . ЧВАЛН  
 МААГО ВЪ АГГЛА БЪ СПРЪ БІ ПІА  
 НИ . Н ПО КЛОНИМЪ СЪ ЕМОУ .  
 10 ЕМОУ КЪ ПО КЛАМЪ Ю ПІ СЪ ХЕРХ  
 ИА И НІ СЕРАФНИИ . ІА СКО ПРІ  
 ЗРА ПРІ ХРИСТА ЛЮДИ СВОА .  
 И ПЕСОЛЬ . КНІ ВЪ СІ ПІНІ КЪ . МЪ  
 САМЪ СЪ ПІ СЫ . НЕ ПРІ ДНА ГЪ  
 15 ПІЕМЪ ПРІ ШЕ ДА МЪ У СМЛЮ .  
 ПОНІ СІ ПІНІ СЪ . ПО СІ ПРАДА ВЪ  
 ЗА МЫ ПЛО ПІ ІОНІ Д О ГРЪ СЪА .  
 ІА КЪ СЪ БО Ю И ГЪ С К РЪ СІ ВЪ ПЫ .  
 20 КЪ СЪ КИ В ОУ ЦІ ІА МЪ П А Г Е М Л И Ч Е  
 Л О ВЪ КЪ С О МЪ . ВЪ ПЛО ПЪ ВЪ Д Г Е  
 В А С Л Т Р О М А Е . КЪ СЪ ОУ ЦІ ІА МЪ  
 П Р Е ВЪ Д А ДЪ . Р А С П Л Т П І Е М Ъ Н Ъ В



ГРАБѢ ПОЛЪЖАНІЕ МАСТАНАЕ.  
 ДАВѢ ОНЪ ЖИВІИ НІ МЕРТІИ НІ ПО  
 СНАЮ ПТАТОСѢ ЦЕНІЕ СЛОЕ . НБО  
 РЖІЕ ПРИХОЖІЕ . И РАДОУМЪЮТЬ  
 ІАКО ПІСЕСІТЬСЯ КИ ДИМІА И МЪДЫ  
 5 И МІА . КРѢ ПОКСТАЙ НА ЛЕНА БѢ .  
 КТО БОЖІА ІАКО БѢ МАША . ПІА  
 ЕДИНІА ПВОРА И ТУДА СЯ . ПОЛОЖИ  
 ЗАКОНА . НА ПРОВОУГО ПОВАМІЕ НЕІИ  
 10 МѢ НЕ АРІІИ . ДА ВЪ ПЕМА ВЪ БЫ  
 ІКНЕ ПІА УТЪ СКО БЕСІТЬ СІВО . ІА МНО  
 ГО ВЪ КРЕПІВАНДОЛЬСА АГОУІСА  
 НА ІА СЯ . И ВЪ ІА МНОГО БѢ ВЪ РОПА  
 СТИ . ДА ІАКО СЕ ЖДА СІА СЕРПЕНА  
 15 УТЪ СІВО . ПОМОИ НА ВДО ОГО .  
 ЗАКОНА МДІИ ВЪ РЖІА ІІЕМЪ ПРІ  
 И МЕСІТЬ МА БЪ СКО КЪ ГРА СІТЬ И  
 КРЩЕНІА . ЗАКОНА БО ПРѢДА СІ ПЕ  
 УМЪ БѢ И СІА ЖРА БЛГО СІІИ И  
 20 ІСПІКНІ Б . И СПІМА РЖІЕ АРІІИ  
 СЛОУГА БОУДУЩЕ МХИ БЪ КОУ . РЖІ  
 СНА ПЕСІА СІІИ БЪ И .

71  
**І**же закономъ привождѣаше въ законъ  
 мѣрѣ. каже ѿ годѣть мѣрѣ  
 крѣпленію. крѣпленіе же еѣмъскоѣ  
 прѣвѣщаесть мѣрѣ унжнѣн  
 5 знь. Мѣрѣ же бо и прѣрци. ѿ ун  
 е по мѣрѣ пришесть мѣрѣ по мѣрѣ  
 ауж. ѿ же и а глѣне го ѿ вѣсѣ рѣ  
 нѣ и ѿ вѣждѣуціи мѣрѣ цѣ.  
 е же по мѣрѣ мѣрѣ и а глѣне  
 10 мѣ. и прѣрѣтѣ ка а про по вѣдѣ а нѣ  
 боуѣ. и а пѣвѣ ка а оу ченіа ѿ вѣждѣ  
 цѣ и мѣрѣ цѣ. по нѣ а нѣ рѣтѣ.  
 и мѣрѣ цѣ е лѣ а нѣ е вѣ к лѣ а нѣ а сѣ.  
 е же бо и а нѣ глѣне и а глѣне а сѣ. и  
 15 вѣ мѣрѣ а до мѣ. глѣне а до мѣ рѣ  
 пѣн. глѣне а до мѣ рѣ пѣн ѿ вѣ рѣ а  
 е сѣ пѣ а сѣ лѣ а оу дѣ пѣю.  
**И**же мѣрѣ глѣне жѣ цѣ и мѣрѣ бо пѣнѣ  
 20 мѣ. мѣрѣ глѣне жѣ цѣ и мѣрѣ бо пѣнѣ  
 шемѣ е лѣ а до мѣ рѣ пѣнѣ к нѣ рѣ мѣ а.  
 нѣ к лѣ а до мѣ рѣ пѣнѣ мѣрѣ нѣ оу вѣ  
 рѣ мѣ и мѣрѣ. мѣрѣ а мѣрѣ мѣрѣ нѣ оу мѣ

170

ёго . не к в е т в а м ѿ м ѿ м ѿ . н ѿ к ѿ  
 н а с л ѣ д ѿ н и к о м ѿ н ѿ м а г о ц ѿ р ѣ д ѿ  
 н ѿ м ѿ з а к о н ѿ м ѿ м ѿ м ѿ м ѿ м ѿ м ѿ  
 5 н ѿ м ѿ . н ѿ м ѿ б л а г о д ѣ т и н ѿ м ѿ  
 н ѿ м ѿ х р и с т о с о м ѿ б ѿ в ѿ ш ѿ н ѿ . п о  
 м ѿ м ѿ с т ѿ в ѿ с т ѿ в ѿ . н ѿ м ѿ m ѿ о у с п ѣ х ѿ  
 з а к о н ѿ . з ѿ m ѿ o л ѿ н ѿ б ѿ р ѣ т ѿ . п р ѿ с ѣ р ѣ  
 z a k o n ѿ . т ѿ n ѿ o t t o m ѿ б ѿ л ѣ t t ѿ .  
 п р ѿ с ѣ р ѣ t t ѿ n ѿ . т ѿ n ѿ o t t o m ѿ  
 10 н ѿ m ѿ n ѿ m ѿ . ѿ б р а з ѿ т ѿ k ѿ z a k o n ѿ ж  
 н ѿ б л а г о д ѣ t t ѿ n ѿ . а г а р ѿ n ѿ s a r r a ѿ . р а  
 б ѿ t t ѿ n ѿ a a п р ѿ с ѣ р ѣ . т ѿ n ѿ o t t o m ѿ  
 s ѿ o б о д ѿ n ѿ a . д а р а з ѿ m ѿ б ѣ t t ѿ  
 н ѿ k ѿ m ѿ t t ѿ . н ѿ k ѿ o л ѿ b r a a m ѿ o u  
 15 б ѿ ѿ o u m ѿ o t t ѿ n ѿ s ѿ o e n ѿ . s a r r ѿ n ѿ m ѿ  
 s ѿ e n ѿ ж e n ѿ . s ѿ o б о d ѿ n ѿ o u ѿ a m ѿ p a s ѿ  
 н ѿ s ѿ o u б ѿ o п р ѿ с ѣ р ѣ n ѿ s ѿ k ѿ . н ѿ z ѿ o л ѿ n  
 o u m ѿ s л ѿ n ѿ m a s ѿ o e g o m ѿ m ѿ n ѿ  
 20 п о s л а t t ѿ n ѿ . н ѿ m ѿ m ѿ б ѿ л ѣ t t ѿ n ѿ ѿ  
 n ѿ t t ѿ n ѿ s ѿ . s a r r a s ѿ e n ѿ p a s ѿ k a a  
 s ѿ e . п о n ѿ e t t ѿ k ѿ n ѿ e п л о д ѿ . н ѿ s ѿ  
 n ѿ e п л о д ѿ m ѿ . z a k л ѿ o ч e n a s ѿ k ѿ  
 ѿ r a б ѿ t t ѿ n ѿ a a г а r ѿ . н ѿ s ѿ o б о d ѿ n ѿ a  
 a s a r r a ,

бѣжѣи мѣ промышломѣ . на гѣ  
рогѣхъ родити . бѣжѣи гѣ стѣ на  
нѣ жѣ и гѣ стѣ на гѣ прѣмѣхъ рогѣхъ  
бѣжѣи оу гѣ стѣ на бѣмѣхъ . аггѣлѣ  
5 и чѣлѣ . нѣ жѣ ко мѣ нѣ вѣнма . нѣ оу  
гѣ стѣ на . нѣ ма ко мѣ нѣ вѣ ка ко гѣ  
щѣ и вѣн гѣ стѣ на . сѣ рра жѣ гѣ лѣ кѣ  
авраамѣ ж . гѣ стѣ на кѣ лѣ чѣ нѣ мѣ гѣ  
бѣ жѣ нѣ ра гѣ стѣ на . вѣ гѣ лѣ жѣ нѣ оу бѣ  
10 кѣ ра бѣ тѣ мо е нѣ гѣ стѣ на . нѣ ро дѣ шѣ  
ѣ нѣ гѣ . бѣ гѣ стѣ жѣ гѣ лѣ кѣ бѣ оу .  
а щѣ нѣ гѣ стѣ вѣ рѣ мѣ нѣ е гѣ стѣ на гѣ стѣ на  
мѣ на зѣ мѣ лѣ ю . нѣ сѣ гѣ стѣ на мѣ нѣ гѣ  
сѣ нѣ цѣ и на гѣ ор жѣ нѣ на нѣ . нѣ гѣ лѣ кѣ  
15 по ло жѣ нѣ . по слоу ша авраамѣ гѣ  
рѣ жѣ нѣ сѣ ррѣ нѣ нѣ . нѣ гѣ лѣ жѣ нѣ кѣ ра  
бѣ жѣ гѣ стѣ на гѣ стѣ на . по слоу ша рѣ жѣ  
нѣ гѣ нѣ жѣ вѣ бѣ гѣ стѣ на сѣ лѣ о вѣ рѣ жѣ . нѣ  
сѣ нѣ нѣ дѣ на гѣ стѣ на нѣ . ро дѣ нѣ жѣ гѣ стѣ на  
20 рѣ ра бѣ . ѣ авраамѣ . ра ба ро  
бѣ нѣ шѣ гѣ . нѣ на рѣ авраамѣ нѣ  
мѣ лѣ мѣ хѣ нѣ ма нѣ гѣ . нѣ жѣ нѣ е гѣ жѣ



ДАМА СВОБОДАМАГО. І ПРИБЕ  
 СПИВШ ЖЕ ОУ ЧЛѢВКА ІСТІА  
 ІВНША СЛОУЖЕБЕ ОУ СЕПНАА  
 НОУ ПІА ЕМАА. ИРОДНЕСЕ БЛГПІА.  
 5 ИСТІННАА НЕЗАКОНА. СМДАМЕ  
 РАВІА. ІАКОУ ДОНЕСА ОУ ПРОУА  
 ІСААІСА. НОУ КРѢПІК. СТА ПІВО  
 РНА ДРАА МІА ГОСПИ ПІА ЖВЕЛИ  
 ІСОУ. ЕГДА ОУ ДОНЕСІ СААІСА СМДА  
 10 ЕГО. ІГДА БІ БУ Е НА ЗЕМЛІ НІЩЕ.  
 НОУ БЛГПІА ОУ КРѢ ПІА АБІА  
 АШЕ. МДА ДОІА ШЕ СМ. НІЩЕ ЗА. А.  
 ЛБ ПІА. И ДА МРКІА ПІА А  
 ШЕ СМ. ЕГДА ЖЕ ОУ КЕ ОУ ДОНЕСА  
 15 НОУ КРѢ ПІК. ІАВНІ СЕ БЛГПІА  
 БРКІА В СЕ МДА ЧЛѢВКОМ ДА ІО  
 РАДА МІ ПІ БІ РІЦІК. СТА ПІВО  
 РНІКІА ГОСПИ ПІА ЖІ ПІ РІА ВЕЛИ  
 ІСА. ПІЕЛЬЦЕМ ОУ ПІ ПІ БІ МІА  
 20 ОУ ІАКА. ДА ЧЛѢВКОМ МІА  
 СНОМІ СЕ ОН МІА І СМІА. СДЗІА  
 ОУ ДА ЕДНОВЕСІА І Е ПІ МІА І СМІА



шенѣтѣ обрѣзаніа . на нѣлова  
 аужна урѣтїаньа . рабнчн штн  
 на сыны свободныа . нѣ бы ва  
 аужме стѣ юи мнмногоу раисрѣ  
 5 икопторы . виднвшн свободѣ  
 маа блгодѣтѣ уада своа урн  
 стїаньн . ѡбн дн мь ѡвдѣн .  
 сыновг рабогн маагоуакома .  
 вг ах апн кѣбѣ . ѡжн мн іуагѣ  
 10 не стїо нсг а закомома . раиспо  
 чн по стїранамг . коѣ бо при  
 ча стїе стїе н юсг а не стїно ю .  
 іуагѣ не стїо жсг а урѣтїаньсгво .  
 15 **Н**ѡ на маа бы стѣ агарг а раба  
 сг сынома гѣгѣ н г ма нлома .  
 нїсаа ксг стїа свободныа на сгѣ  
 днн ксг бы стѣ а в раам жѡцѣ  
 своємѣ . **Н**ѡ на нн кѣ шн а іу  
 20 а гѣн . н раиспо чн н по стїранѣ .  
 н юада блгодѣтѣ маа урѣтїа  
 нїн . на сгѣ днн цн кѣ шн а боу  
 нѣ цоу . **О** стїн дѣ бо іуагѣ стїа



123

А ЖМЫ СЛНЦЮ ВЪ ГРАДѢ ШЖ.  
 ПАКОИ ЗАКОМА. БАРТТИ. ЯВЛ  
 ШИ СЯ. И СПИЖА ЕМА СПМОЩЬ  
 МОЕ ПОГЫБЕ. СЛНЦЬ И ГИ ПЛО  
 5 ПИГЪ ЗЕМЛЮ СЪ ГРѢШИ. НОУ  
 РЕКЕ ИЕРУСАЛИМЪ ПА ЗАКОМА  
 УЛЪ СПВО. НѢ ВЪ БЛГОДА ГИ ПИ  
 ПРОСПРА И УДИ ПЪ. ИУДѢ И БО  
 ПРИ СѢ ШИ ПИ ЗАКОМА ГЕ НА ГЕ  
 10 ЛААУ Ж СВО И ПРАВДАНІЕ. ХРІСТИ  
 ЯМА РЕ ПРИ БЛГОДА ГИ ПИ  
 СЛНЦИ СВОЕ СПИ И ЕЖИ РЕ Ю ПЪ.  
 ІАКО ИУДѢ И СПВО СПИГЕ МЕМЪ ЗА  
 КОМА ПЪ ПРАВДА ШИ СЯ. А НЕ  
 15 СПЕЛА ШИ СЯ. ХРІСТИАНЪ И СПИ  
 МОЮ И БЛГОДА ПИ Ю НЕ ПЪ ПРАВД  
 Ю ПЪ СЯ И ГЕ СПЕАЮ ПЪ СЯ.  
 А ИУДѢ И ХУДОЖЕ ПРАВДАНІЕ ВО  
 ХРІСТИАНЪ И ГЕ СПИ И ЕЖИ  
 20 ПРАВДАНІЕ ВО ВСЕМЪ МИРѢ  
 ЕСТЬ. А СПИ И ЕВОУАЖИ И МА  
 ВЪ СЦѢ. ИУДѢ И БОУ ЗЕМЛЕНЪ И

ВЕРМАХЖЕА. ХРІТІАНИЖЕВІХ  
 ЦІНУАНАБІГІУТА. →  
 І ПЛОЖЕВІ ПРАВДАМІ ІУДѢ НІСКО  
 СКОУ ПЛОЖЕ. СЛВНІ ПРАДН.  
 5 НЕ БО СЛ ПЛОЖІ ПРАШЕ ВІДАННЫ  
 ІАХУАКАСІНІ ПЛОЖ МОВІ ІУДЕН  
 І ДІАМОНЕГѢ. ХРІТІАНЫ ІУДѢ  
 СІ СЕНІЕ СЛГОМЩЕ ДО. ПЛОЖІ П  
 РАІ СЛ ПРАВОДІ КРАТХЕМЛЕНІА.  
 10 СЛВЫ СІ ПЫ СЛ СЛВЕНІЕ МАНАСІ  
 І НО БО СІ ПАРГІ ШІН МЫ СІ ПВО  
 ЛѢ ВІ ЦЮ ІАКОВЛЮ. СЛВМО  
 СЫ СІ ПІА. І ФРЕМОВОЖЕМНІ  
 ШЫ СІ ПВО ДЕСНІЦЮ. АЩЕ ІІА  
 15 РГІ НІ МАНАСІ І ФРЕМА. МѢ СЛА  
 ГО СЛВ ДЕНІЕМЪ ІАКОВЛЕМЪ.  
 МПІН СЫ СІ ПІА. ПІА КО ІУДГІ Н  
 СІ ПВО АЩЕ ПРГІ ЖЕБѢ. МѢ СЛА  
 20 ГО ДѢ ПІІЮ ХРІТІАМІН БОЛШЕ  
 СЛІША. РЕІ СІ ШЖ БО ІІВЕН ФЖ  
 КІ СІ ІАКОВЖ НА СЕМЪ ПЛОЖКІ  
 ДЕСНІЦЖ. ІАКО СІ ПАРГІ Н



ПО НЕМЖ . И ѿ СПРОВИВТИ . И ПА  
 КЫ . РАБОТЯЮЩИМЪ МИННАРЕ  
 ЧЕПТИ И МЛНОВО . ЕЖЕ БЛѢВН  
 СПИМА ЗЕМАН . БЛѢВТЬ БОГА  
 5 ИСТНЬМАГО . ПРОБѢЖЕ БО БѢ  
 ВЪ ІЕРОСАЛНМѢ ІДИМОМЪ КЛА  
 ПЛПИСА . МЫНѢЖЕ ПОВЕРИ  
 ЗЕМАН . ЯКОЖЕ РЕГЕДЕ ѿНѢ  
 КЪ БѢЖ . АЩЕ РЖИКОЮ МОЕЮ СПА  
 10 ІШНІАМ . ДА БѢЖЕ ПТЬ РОСА  
 РЖНѢ ПІАМО . ПОВЕРИЖЕ ЗЕМАН  
 БЖША . И БЫ ПІАКО . ПОВЕРИМО  
 ЗЕМАН БЖША БѢ ПРОБѢЖЕ . И  
 ДОЛЬ СПѢНЬ СПІНІАХЪ КЫ ѿДЕ  
 15 РЖАШТИ . И РОСЫ БЛГОДѢТЬ  
 НЫ И НЕ ПРІИМАЮЩЕМЪ . ВЪ ІУ  
 ДЕНЕ БО ПІА СМОУ ПІАМЪ БѢ БѢ .  
 И ВЪ ІИ И ВЕЛІИ МЛГО . И ВЪ  
 ІЕРОСАЛНМѢ ІДИМОМЪ КЛА  
 20 МЪ БѢ БѢ . РЕЖЕ ПА КЫ . РЕДЕ  
 ѿНѢ КЪ БѢЖ . ДА БѢЖЕ ПТЬ БЖ  
 ША ПАРЖНѢ ПІАМО . ПОВЕРИ

175

ЗЕМЛЮ РОСА . И БЫ С ПЬ П А К О .  
 И ДА И С ПЬ ВО КО П Р Г Е С Т А И З А К О Н Ъ  
 ѿ НА Е . К Р Е С Т Ъ В И Е П Р І А П Т Ы .  
 К И В О П Т А И С К Р И К А Л И . И ѿ Ц Е  
 5 С П И Л О ѿ И А П Т О Б Ы Р П Т Ъ . П О В Е С И  
 К Р Е З Е М Л Ю РОСА . П О В Е С И К Р Е З Е  
 М Л Ю Б Р А Т Р О С П Р Г Е С А . Д О Ж Ъ  
 Б Л Г О Д А Т Ъ П Ы И ѿ В Р О С И . К Д П Ъ  
 Л Ъ П А К Ъ П О Р О Ж Е М І А . С Ы М Ъ С В О А  
 10 В А И П А Т Ъ М І Е ѿ Б Л А У И П Т Ъ .  
 И К О Р Е И К А С А М А Р А ѿ М Ы И К Г Л А  
 А Ш Е С П Е Т А . И К О Г Р А Д Е С П А Г Д А И  
 П А И М Ъ Г Е С Т Ъ . Е Г Д А И И ѿ В О Г О Р Ъ  
 С Е И . И И ѿ Г І Е Р О С А Л И М . Б Р У Д П О  
 15 К Л О М П Т Ъ ѿ ѿ Ц Ъ Д У ѿ М Ъ И И С П И  
 Н О Ю . И Б О ѿ Ц Ъ П А Ц Ъ К У Г А И Ц Е ѿ  
 К Л А М П Т О Ц Ъ И У С Л І М О У . Р Е К І Ш Е  
 С Т А С Ъ М О М А И С ѿ С П Т Ъ И ѿ ѿ М О М А .  
 И К О Р Е И Е С П Т Ъ П О В Е С И З Е М Л И  
 20 О У Р Е С Л А В И П Т Ъ С П І А М Т Р О Ц А . И  
 П О К Л А М П І Е П Р І Е М Л Е ѿ В С Е Б А  
 Р И . М А Л І И В Е Л И Ц І Е С Л А В А П Т Ъ Б А  
 Ч Н О К Ъ Д О У И С П И И И И П О К Л О  
 И И Ц И . И К Ъ П О К Л О М П Т Ъ ѿ Ц Ъ .

КГ

попророгъ спавъ . и наоучитъ ко  
ѣкойскрине агосвогго . и укъ  
братпагвогго , глѣпоуманга  
ѣквоу вѣдѣтпма ѡмалыи  
5 довелисааго ѣко спрѣвѣкъ  
доцѣ глѣше . и повѣда югтп  
сѡ ѡчѣ гѣнлѣи и земан . ѣко  
оупанлѣсн . ѡпрѣмждры  
нрѣнрѣоуммынуга . и ѡкры  
10 лѣснмладенцемъ . ен . ѡчѣ .  
ѣко такакобѣ блгончволеніе  
прѣтпокою . и голматомн  
лоба блгднѣтѣульсыноу  
ѣкойульциплотпнн . крѣще  
15 ніема . блгынмцѣ блн .  
сѡвѣбж и прнчѣспннцнѣжбы  
ваюгтп . ѣко боречеѣдѣггелн  
стопрнѣшлѣго . да стѣнмѣ  
властѣудомѣбжнѣмѣвы  
20 тн . вѣрѣуѣшпннмѣвѣнма  
ѣго . и лѣнѣѡтпѣсѣве . ннѡлѣ  
похотпплотпскы . ннѡтпѣпо

176

рогни хърескы · нѣшъ тѣ баро  
 днса · стѣимъ дѣламъ вѣспѣ  
 нисорѣн · вѣлѣси · бѣ нашъ  
 5 на бѣси на земли · ѣлико вѣсто  
 тѣи створи · тѣмъ же кѣ до  
 не прославитъ · кѣ не похваля  
 ть · кѣ не поклони ть · славу  
 чьства · славу · ѣго · не стѣ не по  
 дивитъ · славу · еси · нѣмоу · члѣ · со · луби  
 10 го · го · прѣ · вѣ · до · бѣ · ко · тѣ · шъ · цѣ · ро  
 жѣ · нѣ · ѣ · дн · нѣ · вѣ · стѣ · мѣ · шъ · цѣ · ж ·  
 ѣ · дн · нѣ · вѣ · щѣ · нѣ · ѣ · ко · кѣ · е · мѣ · цѣ · ж ·  
 сѣ · стѣ · вѣ · мѣ · на · земли · по  
 сѣ · стѣ · нѣ · лю · дѣ · нѣ · вѣ · нѣ · не · вѣ · лѣ · жу · тѣ ·  
 15 вѣ · вѣ · шъ · цѣ · нѣ · вѣ · плѣ · тн · сѣ · шъ · тѣ ·  
 дѣ · вѣ · цѣ · кѣ · нѣ · стѣ · вѣ · мѣ · ж · нѣ · нѣ ·  
 нѣ · е · сѣ · кѣ · е · р · мѣ · нѣ · вѣ · шъ · цѣ · ѣ · ко · кѣ ·  
 сѣ · мѣ · вѣ · кѣ · тѣ · плѣ · тѣ · прѣ · нѣ · мѣ ·  
 ѣ · нѣ · дѣ · ѣ · тѣ · кѣ · нѣ · вѣ · мѣ · цѣ · ѣ · дн ·  
 20 нѣ · вѣ · нѣ · шъ · трѣ · нѣ · цѣ · вѣ · вѣ · шъ · цѣ ·  
 ѣ · стѣ · стѣ · вѣ · кѣ · нѣ · стѣ · вѣ · нѣ · члѣ · чѣ · ю ·  
 нѣ · стѣ · вѣ · нѣ · члѣ · стѣ · вѣ · члѣ · чѣ · ю ·

і не привидѣніма . лѣи спомнѣ  
 бѣ по бжтѣмъ . і не прости чело  
 вѣкъ . показави на земли бо  
 стьбскѣ і чело вѣчьскѣ .

- 5 іакоу лѣкъ бо оупроекъ матерью  
 расплаше . і іако бѣ іхиде дѣ  
 вѣства не в рѣкъ . іакоу лѣкъ  
 матерю не мѣко пріагта . і  
 іако бѣ триста внагъ глыста па  
 10 стѣ жу іакоу стѣ . слава вѣды  
 шні іакоу бж . іакоу лѣкъ по внигта  
 іакоу бж пелены . іакоу бж вѣлувы  
 іакоу бж дою вѣлаше . іакоу лѣкъ  
 вѣлу вѣ вѣла слуха . іакоу бж  
 15 вѣлу вѣ дары іакоу клоненіе  
 пріагта . іакоу лѣкъ вѣ вѣлаше  
 вѣлу вѣ пѣтѣ . іакоу бж ржкоу бо  
 реніа іакоу пѣтѣ вѣла іакоу клон  
 шаръ . іакоу лѣкъ іакоу іакоу вѣ  
 20 шеніе . іакоу бж іакоу іакоу вѣ  
 шніа вѣ вѣ вѣла іакоу . іакоу вѣ  
 лова вѣ вѣ вѣла іакоу вѣ



вѣводъ . іакобѣ ѿца по рожшь  
 стѣво прѣагтѣ . се ерѣтъ іѣмон  
 вѣдѣлю блемын . іакоу ѣста по  
 стѣнѣ . м . дѣнѣ вѣдѣаака . и  
 5 іакобѣ по вѣдѣннскѣ шаяющѣ .  
 іакоу ѣста и дѣна вѣраіка капа гла  
 лѣн . іакобѣ вѣдѣ вѣдѣннотри  
 лорки . іакоу ѣста вѣдѣ кораблі  
 вѣдѣаашѣ іакобѣ за прѣстѣнѣ  
 10 прѣдѣннѣ морю . и послѣ шашѣ  
 ѣго . іакоу ѣста по лѣдѣ рннѣ про сѣ  
 знѣн . іакобѣ вѣдѣ вѣдѣннѣ мѣ  
 рѣдѣннѣ . іакоу ѣста на вѣдѣ  
 вѣдѣдѣ . іакобѣ жѣ вѣдѣаауж . вѣдѣ  
 15 словѣннѣ градѣ вѣдѣннѣ мѣ  
 іакоу ѣста вѣдѣ вѣдѣннѣ  
 іакобѣ вѣдѣ вѣдѣннѣ . сѣдѣ  
 пѣдѣ вѣдѣ вѣдѣннѣ мѣдѣ вѣдѣннѣ  
 вѣдѣ рннѣ . іакоу ѣста вѣдѣ вѣдѣннѣ  
 20 шѣннѣ вѣдѣннѣ . іакобѣ вѣдѣ  
 по мѣрѣннѣ землѣго по прѣдѣ  
 іакоу ѣста вѣдѣ вѣдѣннѣ

іакобѣ а да разруши . и дѣше  
 свободи . іакоу іакобѣ а да  
 вѣа гробѣ . іакобѣ а да и де пѣа  
 пнищѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 5 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 вѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 10 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 15 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 20 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да  
 пѣа іакоу іакобѣ а да іакоу іакобѣ а да

178

ПАДЪ ПЪРВЪ КРЪЖШИНТЪЙ . ПРІИДЕ  
 БОКНИМЪ . НЕ ПОЛКМА ПРРОУТЬІВА .  
 ПРОРЧЕМА ІВНМА . ІАКОЖЕН ГЛА  
 АШЕ . НЕ БМА ПОСЛАНА . ТПАКМО  
 5 КСАВЦАМТА ПОГЫБШІИМТА ДО  
 МЖІІЛВА . ІПАКВИ ПРІИДОУ  
 РАГОРИ ПЪ ЗАКОМА ТА НЕ ПОЛНИТЬ .  
 ІКВАМА ПЪ ІННОМЪ ГЫНЩИ .  
 ПРОМЦІИ ИЩЕ БЛЕМІА ДЪЩЕРИ  
 10 СВОІИ . ГЛА АШЕ МЪ СІТЬ ДОБРОУ  
 ПІА ПІИУА ГЪ БЛУДОМЪ . І ПОДРЕ  
 ЦІИ ПОСЛА . І ПІИКЕМА РЕКОША .  
 СЕГОЛЕСТЬЦА . ~~████████████████████~~  
 ІВЪ ВЕЛИКЪ ДОУА ГЪ БЪ ГЫНУГОМА  
 15 ЦА . І ЧЕЛЪ ПІА ІН ГТА ПРОСА ГЪ  
 ПІИ . ПРОКАЖЕМЪ ІВНУ НЕ ПІИ . СЛА  
 ЖЫІА НЕ ПРАВИ . БЪ БІИМЪ ІИЩЕ  
 ЛИ . РАСЛА БЛЕМЪ А ОУСРЪ ПІИ . МЕ  
 РТІИ ВІА ВЪ ДІКРЪ БІИ . ІМНЕКЕ ІАКО  
 20 МОУКАМ ЖУИВШЕ . КРІТІКЪ ПРИ  
 ПВОУДНІА . СЕГОРАДІИ . ПРІИДЕ  
 НА ПІИ ГМЪ ВЪ ГЪ ІНІ СОМЕУМЪ ІИ

Іакоже і самі погжествоваша  
 своєи погыбєли . рекшжє пасѣ  
 приплзучю ѿвиноградѣ . и ѿ  
 дѣла плєє . чптвоує бо гтвори  
 5 ть дѣла плєє мь плєє . ѿ вѣ  
 циа шуглы угѣ погжєнть . и  
 виноградѣ прѣдарть и нѣ ма  
 дѣла плєє . иже вта да дѣл  
 ѣмъ плоды во время на своа .  
 10 И самі своєи погыбєли пррцикы  
 ша . приде бо на дѣма ю погжєти  
 ть нѣ . и не прїа ша єго . по не  
 же дѣла нѣ от тем на бѣмъ .  
 не вта люєнша свѣти . да не  
 15 іако плєє дѣла нѣ іако плєє  
 на жпть . єго рад и приуола  
 ієдкѣ ієроєалимѣ . внагѣ ола  
 градѣ . прослєхнѣмъ ѿ нємъ .  
 20 іако аще бы разжмѣла ть вѣ  
 дѣнъ вонє . іаже єсѣ ми рж  
 ть воємоу . мы нѣ єкєстѣ криєа  
 ѿгтѣ дѣи твоєю . іако прїи

179

ДЖПЬ ДЕНІ МАТІА . І ѿБЛОЖА  
 ПЬ ВРАЗНІ ПВОИ ѿПРОСТА ѿПО  
 БГѢ . І ѿБКАЖПЬ ПІА І ѿБСМЖ  
 ПАТІА В СЮДЖ . І РАЗБІЮ ПЬ ПІА  
 5 І ЧАДА ПІВОА В ЧА ПЮБГѢ . ПОМІЖЕ  
 ПЕРАУЖ МІЖ ВРГѢ МЕНІ ПОСГѢЩЕ  
 НІА ПІВОѢГО . І ПАКЫ .  
 ІЕРУСАЛІМ . І ІЕРУСАЛІМІА . І ЗЕН  
 ПАЮЦІА ПРРКЫ . КАМЕНІ МАТЮ  
 10 КИ ПАЮЦІА ПОСЛАНЫІА КІ ПЮБГѢ .  
 КОЛІ ПЬ І ВЛАСУ ПІГѢ СІ БІ РА ПІА  
 ЧАДА ПІВОА . ІАКО СІ БІ РА ПІА  
 КОКОША ПІ ПЕНЬЦѢ ПІО СІ РА ПІА  
 СВОИ І НЕ ВЛАСУ ПІГѢ СІ ПІЕ . СЕ ѿ СІА  
 15 ВЛАС ПІА ДО МІА ПАШЬ ПОУ СІ ПІА .  
 ІАКО СІ БІ РА ПІА . ПРИШЕ ДА ПІА  
 БОРИ МАЛІ ПІЕ . ПАТѢ НИША ІЕРУ  
 СІА . І РА З Б І ША ДО ѿ ПВОА ПІА  
 ѢГО . І У ДЕНІ ПВОА ПІОЛГѢ ПОРЫ  
 20 БѢ . І ЗА КОМІА ПО СЕ МЯ ІАКО ВЕ ЧЕ РА  
 МГѢ Н Д Р ГѢ ПО ГАСЕ . І РА С ГѢ ІА НИ  
 БЫША І У ДЕНІ ПО СІ ПРА ПА МІА .

ДАНЕ ВЪ КЖПЪ ЛОЕ ПРЄКЪ ВЛАЕТЬ. ☩  
 ПРЄДЪ КОСІСА . И НЕ ПРІА ПІА БЫІТЬ  
 ВЪ ИІА . И ПОЕУАА ВЪ КОМ ЖЕ ЛОВЖ .  
 И СЕ ВОА ПРІА ДЕНЕ ВО НЕГО НЕ ПРІА  
 5 ЦА . ВЪ ТЪ КЪ КЪ ПРІА ПІА БЫІТЬ .  
 ІА КО КЪ РЕЧЕ ІА КЪ ВІА . И ПІА ЧА ІА  
 МІЕ ІА ТЪ КО МІА . И БО И ВЪ ГРО КЪ  
 МІ НЕГО . И СЛЄ ВЪ ИІА ТЪ КЪ ПРЄ  
 КЪ ПОКЛОНИША СЛЄ МЪ . А ІА ДЕН  
 10 ОУ БИ ПІ НЕГО И СКА АУ Ж . ЕГО КЪ  
 РА ДИ И МА ДЕНЦІ А И Ж КИША .  
 И СЕ БЫ ІЕ ПІА СЛОВО ПІА ОВО .  
 ІА КО МНО ГИ ВЪ ВЪ ПО КЪ И ТІА ПІА  
 15 А ПРІА ІА Ж . И ВЪ А У Л Г Ж ПІА  
 СЛА ВЪ РА А МО МІА И ІА КО МІА ІА КО  
 ВО МІА ВЪ ЦРІ ПІА И НЕ КЪ МЪ .  
 А СІА О ВЕ ЦРІ ВЪ ПІА ІА И ТІА МІА И КЪ  
 А Ж ПІА ВЪ ТІА М Ж КРО МІА ШІА Ю .  
 И ПА КЪ . ІА КО И НЕ ПІА СЛЪ ВІА  
 20 ЦРІ ПІА О ВЪ ІА ІЕ . И ДА ІЕ ПІА СЛЄ ПІА  
 МІА . ПІА ВО РЪ ШІА И МІА ПІА О ВІ  
 ІЕГО . КІА И МІА КЪ ТО СЛА ОУ ЧЕ И

180

КИСВОІГЛМ. ШЕДЪШЕВЪДРЕ  
 МИРЪПРОПОВГДНПЕ. ЕУАЛІЕ  
 ВСЕНТІАРИ. ДАНКЕВГКРОУЕТЪ  
 НКЪСПИПЪЛТАСІМЪБЖДІТЬ.  
 5 НІШЪШЕМАОУТИПЕВЪЛЪДЪКЪ  
 КРІТІАЩАШЪВАНМАШЪАНЕМА  
 НІТІГОДУ. ОУУАЩЕАБЛОУТИ.  
 ВІЛЕНКАТАПОНЕВЪЛВАМА  
 ДЪПОКОБЪЛГОДАПНІКТИНІ  
 10 МАПОВЫАДНІВЪІАТІ. НЕВА  
 АНВАЮПЪБОПОСЛОВЕНІГІЮ.  
 ВІМАНОВААГОУЕНІАБЛІТІА  
 НА. ВЪМІГЪУВІВІТІУ. ШЪКІПЪ  
 ШАВЪШІВІАНУАІТІВЪК.  
 15 АЩЕЛІ. ПІОПРОСАДЖІПЪЛМІК  
 СІНІВІНОПРОЛКІТІА. НЕМО  
 ГЪШЕКОУАКОМАСІПЪКМАОУДЕ  
 РЕКАТІ. ПЪМНОГАТІВІДО  
 МЪПОКЛАНАШЕШЪ. КАКОІ  
 20 СІТІНІМЪАБЛІТІНОУАЕРКАТІ  
 ОУЕНІЕ. ПЪМОВОУЕНІЕМОВЫ  
 МІГЪУМОВЫІАДЪКЪ. НІВЪКОЕ

рѣкѣмъ рѣка . ꙗкоже нѣсѣа .  
 въ рабѣ артіа наа повернѣ  
 мѣнтрогѣ рѣкѣ . ꙗкомашего  
 ꙗзыкарѣскаа годонде . ꙗза  
 5 комѣ рѣзерепо рѣсѣше . ѿва  
 лѣткы нѣнѣ рѣсѣшѣи кѣ на во  
 днѣи сѣа . ꙗкоже землѣи по сѣи вѣ .  
 ꙗкома сѣа рѣзѣла . сѣбоу рѣ  
 нѣи сѣа вѣсѣ мнѣ рѣсѣи сѣи мнѣ .  
 10 сѣа мнѣ рѣсѣи рѣсѣи . ꙗкоже  
 молунѣа . ꙗкоже мнѣ рѣсѣи  
 рѣсѣа . ꙗкоже мнѣ рѣсѣи . ꙗкоже  
 рѣсѣи рѣсѣи . ꙗкоже рѣсѣи рѣсѣи  
 15 рѣсѣи мнѣ рѣсѣи ꙗкоже мнѣ  
 ꙗкоже рѣсѣи . ꙗкоже рѣсѣи рѣсѣи  
 ꙗкоже рѣсѣи рѣсѣи рѣсѣи  
 рѣсѣи рѣсѣи рѣсѣи . ꙗкоже  
 20 сѣа мнѣ рѣсѣи рѣсѣи рѣсѣи  
 ꙗкоже мнѣ рѣсѣи рѣсѣи рѣсѣи .  
 ꙗкоже мнѣ рѣсѣи рѣсѣи рѣсѣи



на . на а а а . в а м м м м а а покло  
 ми п а п н е м . и по е п а по к т е .  
 и г и г а м а ш а . и а к о ч о д н о и м а б о e  
 пов се н у е м а н . и о у к е н е н д о л о с а х  
 5 п р и п е л е з о в е м е л . н а у р р и т а н и н .  
 ' п р е ш е к е н а д е к м и ц и . м а б о у п о  
 в а ю щ е п а р к и н а в т е ч н а д о . . .  
 и о у к е н е к а г и ц е с а т т о н и м o  
 с а г р а с к а e m a . н а х а и ц р i k e n  
 10 i n k d e m b . o u k e n e z a k a л e m a k b  
 c o m i d a p j g a d p j g a . n a u r r a m b  
 z a k a л e m a k a i n a e t t a n a p o k m a n b .  
 в л а s t p a n b ж e ж и o n t a c t o . . .  
 и о у к е н е p e p e p r y t i e n a i a k p o e e d a  
 15 k b ш a n c e n o g b e a e m a . n a u r r i  
 c t o d a n p r i t a i a k p o e e d a k b ш a  
 ю щ e c a n a e m a . в л а s t p a n b  
 к л a g b n e t a m a ш a п o m k л o d a . и  
 n a c t a n p r e x p t e в л а s t o n t e i e i e  
 20 n b . и в o p a k ж m a i n t i n n b i n  
 п р и в e d e . п a k e p t e б o i p r e k e d  
 x a t e . з e m a n n a ш e n e ж ц и . и д o

льком жупою нежшнвгашню.  
 вгнвхлпжпоптечнспочникъ  
 сѣуалькын . напалѣвсюземлю  
 пашж . ѿкокрѣнсаіа . ргубе  
 5 ргетпсѣволагодѣцїнмгѣпо  
 бѣнїкѣ . неждѣтпѣбсѣвола  
 вѣблагїа . нѣвдземлїнскжх  
 цїн . нѣспочникѣволабѣжѣ .  
 бѣвшемгѣамгѣлѣпомгѣ  
 10 нѣспїннѣагѣовѣгѣтпавендѣ  
 цѣмь . нѣвдѣлѣспїнѣдѣлѣспїн  
 блждѣцѣмь . кѣземѣркѣн  
 глѣромгѣвѣпѣсѣмагѣоуцѣнїа .  
 помнлѣоуамѣбѣ . нѣвдѣїанѣвд  
 15 нагѣсѣгѣтпѣаражѣмїркѣпо  
 умгѣпнѣго . тѣопрѣпѣспѣж .  
 тѣогѣвѣвержѣтпѣмѣчѣсѣлѣ  
 пѣн . нѣоушѣсѣагѣжѣхѣнѣоуѣлы  
 шѣтѣ . нѣпопѣыкаѣоцѣемѣлѣна  
 20 мѣвопжѣтпѣпогѣыбѣн . бѣсѣ  
 бѣсѣомѣвѣслѣбѣдоуапн . н .  
 пжтпнвѣдѣжѣшагѣовѣгѣнѣво



5    ѿи . ѿтнмирежтѣгѣбѣнаша  
      ѣригѣи . ѿгѣакогѣпрагѣирижше .  
      людіебѣтѣи марекогѣомгѣ . ѿ  
      брагѣи бѣише . гѣиновѣегопро  
 10    дварѣомгѣи . ѿнеіудѣнскыѣж  
      ннмѣ . нѣхрѣтѣиамѣи сѣблѣаго  
      словнмѣ . негѣвѣгѣгѣгѣи  
      іакогѣспѣтѣи . нѣіакогѣспѣ  
      тѣомѣжѣпоклопѣтѣи . негѣспѣ  
 15    наѣмѣгѣи . нѣгѣрѣжѣкѣкѣнемѣж  
      вѣгѣдѣвѣаѣмѣ . негѣробѣдѣаѣмѣ  
      рѣбѣгѣ . нѣгѣѣи гѣи гѣи мѣи сѣпѣоуѣ  
      ннкѣдѣнегѣгѣи . негѣгѣрѣдѣсѣ  
      тѣи сѣрѣбѣрѣвѣгѣннмѣмѣгѣпаѣмѣ .  
 20    нѣгѣдрѣжѣдрѣжѣгѣи ѣи ѣжѣи ѣоѣгѣ  
      нашьтѣомѣжѣпрѣдѣаѣмѣ . не  
      гѣгѣгѣннмѣгѣвѣдѣсѣрѣсѣи . нѣгѣгѣвѣсѣ  
      доѣсѣоѣгѣоѣмѣ . ѣгѣвѣсѣрѣе  
      ннѣгѣмѣрѣгѣи . негѣгѣмѣгѣіаѣкѣ  
 25    оѣгѣдѣсѣѣѣ . поѣіакогѣвѣдѣнегѣ  
      сѣи гѣдѣсѣннѣгѣ . негѣвѣгѣрѣмѣ .  
      нѣгѣіакогѣгѣгѣіакогѣннѣжѣгѣмѣ

183

твѣи сиѣ бѣжидлаго . гдѣ фо  
 мою . гдѣ машаѣтѣ твѣи . гдѣ ра  
 зконникомѣ . помолни мѣ гдѣ  
 вѣцѣ рѣи воема . и тѣ акое бѣ  
 5 рѣоще ка немѣ . и тѣ пакое бѣ  
 оѣца сѣ мнѣ гдѣ корѣтѣ рѣ мѣ  
 дѣ рѣаще . молни мѣ бѣаѣще .  
 и тѣ цѣ по рѣ шнѣтѣи на правѣ  
 тѣи мѣ на пѣтѣа та по вѣдѣи  
 10 ѣго . и тѣ гдѣ рѣ тѣ мѣ ма сѣ гдѣ  
 цѣ рѣе чѣное . и тѣ крѣ тѣ гдѣ мѣ  
 шѣ цѣ жѣ оу оу гдѣ жѣю . прѣ вѣ гдѣ  
 мнѣ гдѣ кѣ . ноу гдѣ рѣ тѣ вѣи  
 конѣи гдѣ мѣ . и тѣ сѣи ѣ сѣ кѣ .  
 15 бѣаѣше го . и дѣ рѣ го ѣ рѣ нѣ жѣ  
 аѣ гдѣ гдѣ гдѣ . и ко мнѣ гдѣ по кло  
 ни тѣ сѣ вѣ сѣ ко колѣ но . и вѣ сѣ  
 гдѣ гдѣ кѣ и сповѣ стѣ сѣ мѣ жѣ .  
 и тѣ анно . вѣ сѣ ка дѣ е рѣ и тѣ по лнѣ  
 20 тѣ сѣ . и вѣ сѣ ка гдѣ рѣ и тѣ мѣ гдѣ  
 мѣ рѣи тѣ сѣ . и тѣ жѣ доу тѣ крѣ  
 вѣ аѣ вѣ тѣ рѣ аѣ . и тѣ сѣ прѣи вѣ аѣ тѣ к  
 тѣи

КА

ГЛАДЪАКЫ . НІВНІПІСЛАВАГЛА .  
 НІВЕЛКАПІОПТЬОУЗРИПТАПІЕ  
 НІБЕБАНАШЕГО . НІДАНІНЛЕ . ВЕН  
 ЛЮДІЕПЛЕМЕНАНАУШЦІ . ТПОМХ  
 5 ПОБАКОПАЮПТА . НІДІВА . ДАНПО  
 ВЕДАГПІСЛАПОВЕТЕЛЮДІЕБЖЕ .  
 ДАНПОВЕДАГПІСЛАПОВЕТЕЛЮБ  
 ВЕН . ДАДІДУВРЕЛПІСЛНІОТРА  
 ЮПІСЛАУШЦІ . НІВНІУШЦІНІВ  
 10 СПЛЕЩІГЕПЕРЖКАМИ . НІВБІКЛІ  
 КНІГЕПІБЖГЛАСОМІРАДОСТІ .  
 ЯКОГЪВЫШНІНІПРАШЕНА .  
 ЦРЬВЕЛИКАПОВЕЕНЕМАНІ . НІПО  
 МАЛГЕ . ПОНПІБЖПАШЕМЖПО  
 15 НІПЕ . ЯКОЦРЬВЕЕНЕМАНІТА .  
 ПСНІПЕРАУЖМО . ВІЦІНІСВІА  
 НАДІАУШЦІ . НІВЕЛЗЕММІДА  
 ПОКЛОНИПІПІНЕЛІГОРПІПОВЕ .  
 ДАПОЕПІВКЕІМЕНІПІВОЕМЖ  
 20 ВЫШНІНІ . НІВАНІПЕГІВЕН  
 ІУШЦІ . НІПОВАЛІПІВЕЕНАЮ  
 ДІЕ . НІЦЕВІВІАГІПОКІАІДО  
 ПОНПІЦРЬВНАШЕМХПОІГЕ .

184

ЗАПАДЪ. УВАЛНОЙ МОГЪНЕ. НА  
 СОКЪТНАДЪ ВЕРГЪМНІА ЗЫКЫГЪ.  
 НАДА ПЕРКЕСЫ СЛАДАЕГО. ПОИМЕ  
 НИ ПІВОЕ МЖКЪЖЕ. ПАКОНУВА  
 5 ЛАПВОА НАКОМЪЦІН ЗЕМЛІА. ОУ  
 СЫШНМЫКЪЖЕ СІЕНІ ПРАГОА  
 ШЪ. ОУ ПОВА МІЕ ВЕРГЪМІА КОЦЕ  
 МЪ ЗЕМЛІА. НІЖЦІН МІА ПІАМО  
 РІА ДАЛЕЧЕ. ІА ДА ПОВА МІА НА ЗЕ  
 10 МЛІ ПІЖПА ПІВОН. ІА ДА ВЕРГЪ  
 ІА ЗЫЦЪ СІЕНІ ПІВОЕ. НІЦРЕ  
 МІА СІІН. НІ СНАЮ ДІЕ. КМАТИ  
 НІ СНАЮ ДІА ІА ЗЕМЬСЬКЫН. ЮМОШЪ  
 ІА ДА СІ ПАРЦІ СІАЮ ПО ПІА МІА  
 15 ХВАЛПА ІА МІА ГЪНЕ. НІ САННО.  
 ПОСАЖША ПІА МІА МЕНЕ ЛЮДІЕ МОИ  
 ГЛІПЪГЪ. НІЦРЕ КЪ МІА ГЪ ПІА МЖ  
 ШІ ПІЕ. ІАКО ДА КОМІА МІА МЕНІ  
 ДІЕ ПІА. НІЖ ДА МОК СІА ПІА СІА  
 20 НА МІА. ПРІ СНАЮ ДІА ПІА СКОРО  
 ПРАВДА МОА. НІ ЦЫ ДІЕ ПІА ІА КОСІА  
 ПІА СІ СІЕНІЕ МОЕ. МЕНЕ ШІ ПІА РОВІ

МІДЖІТЬ. І НА МЫШАЦЮ МОЮ  
 СПРАМЫ ОУПОВАЮТЬ СПРАМЫ  
 ОУПОВАЮТЬ. ХВАЛИТЬСЯ КЕ ПО  
 ХВАЛНЫМИ ГЛАСЫ. РИМЬСКАА  
 5 СПРАМА ПЕТ ПРАИ ПЛОУЛА. І МАЖЕ  
 ПІДРОВАША ВІД ІУА СІА БРІА.  
 А СІА ІЕФЕГАН ПАДІМЪ. І ОАНА  
 БГО СЛОВЦА. І ОАНА ОУМЪ. ЕГУ.  
 ПЕТ ПМАРКА. ВСЕ СПРАМЫ І ГРА  
 10 ДНІ ЛЮДІЕ. У ПІЖІТЬ І СЛАВО ПІА.  
 КОІ ГО БЖОНУ ОУТИ ПЕЛА. І КЕ  
 ПЛОУТИША ПРАВО СЛАВНІ БІ  
 РГІ. ПОУВАЛИМА ЖЕ І МЫ. І ГОС  
 ЛІ НАШЕЙ. МАЛЫНИ ПТОУВА  
 15 ЛАМИ. ВЕЛІКАА І ДНІ МАА І ДІВО  
 РЬШААГО. НАШЕГО ОУТИ ПЕЛА  
 І МА С ПАВНІКА. ВЕЛІКАА ГО КА  
 ГАМА. НАШЕ ГАЗЕМЛИ ВОЛОДНІ  
 20 РА. ВІДНЖКА СПАРААГО І ГО РА.  
 І МАЖЕ СЛАВНААГО СЛА ПТО СЛАВА.  
 І КЕ ВІД ГЕ ВОАЛГІ ПЛАВЛА ДУГЕ  
 ЮЦЕ. МЖКЕ СПВО МІ ГЖІ КРА



109

БОРЪ С ПВОМЪ ПРОСЛЪЩА ВЛІТРА  
 МА У ДМОГА . И ПО СЪ ДАМИ И КРЪ  
 ПО С ПІЮ ПО МИ НА Ю ПІ СЛ ПЫ И ГЪ  
 И СЛОВЪ ПТА . НЕ В ДУ ЖЪ СЪ БО И МЕ  
 5 ВЪ ДО МЪ СЪ ЗЕМЛИ ВЛА ДЪ ЧЪ СЪ ВО  
 ВАША . ПТА ВЪ СЪ РЪ ЖЪ КЪ СЪ . И КЪ СЪ  
 ДО МА И СЛЪ ШИ МА СЪ ПТА . ВЪ СЪ МИ  
 ЧЕТЫ РЪ МИ КО МЪ ЦІ ЗЕМЛИ .  
 СІ И СЛЪ ПЫ И ПЪ СЛЪ ПЫ И У Д РО  
 10 РЪ СЪ М . БЛА ГО РО Д Е ПТА ПЪ БЛА ГО РО  
 Д ПЫ И . КА ГА И ПТА НА ШЪ ВЛО Д И МЕ  
 РА . И ВО СЪ Д РА С ПТА . И ОУ К РЪ СЪ ПЪ  
 В ПТА ПТА СЪ ПТА СЪ КЫ И МЛА ДО С ПТА И .  
 ПА У К РЪ СЪ Д У МЪ ЖЪ Ж А В ПТА . К РЪ СЪ ПТА  
 15 С ПІЮ И СЛ О СЪ ПТА ВЕР Ш А І ГЪ С .  
 МЪ ЖЪ С ПВО МЪ С ПТА СЪ ПТА МЫ С Л О  
 П РЪ СЪ Д А С ПТА СЪ К А . И Е Д И Н О Д Е РЕ КЕ  
 ЦЪ БЫ В ПТА ЗЕМЛИ СВО И , ПО СКО РИ  
 В ПТА ПО ДТА СЪ ПТА К РЪ Ж ПТА М І С ПТА  
 20 РА ПЫ . ПТА М И РО М ПТА . А С ПТА ПО СКО РИ  
 В ПТА М РЪ С ПТА . И ПТА КО Е МЪ Ж А  
 Д ПТА И СВО И . ПТА К НЪ Ж Ц І Ю . И ЗЕМЛИ

своєю гасжщою правдою . мж  
 жьєтвомь жєтє гамь слома .  
 придема мь поєжщеніє вѣ  
 шнлго . прихрѣнань вєсемн  
 5 логтн воеѡкоблѡгаго бѡ . ѡ  
 вєсїа разжмѡ вгєрцнго .  
 їако разжмѡтн жєтї жї  
 долєсї внлєстн влзѡ кагтн  
 єднмогобѡ гѡтворѡ шлго  
 10 вєсїо творѡ . внлн жї о нє вн  
 дн жїо . паучкє слышано  
 ємжєтє вєсїа . вєлѡговѡрѡ  
 нї нєм лн грєчѡвкѡ . хрїєтє  
 лубн внркє нє слнлн гѡ вѡ грєою .  
 15 како єднмогобѡ . влѡтї рїонцї  
 члѡтї нкланлн гтїєл . како  
 влѡтї дѡ гїєтїє слнлн члѡдє  
 сїнї нл мєнїа . како црїкѡн  
 лчлн нє полнємн . како вєн  
 20 граднє лѡговѡ гѡрѡнн . вєсїєлѡ  
 млѡтї влѡ прєстїоїєтїє . вєсїєтє  
 вн прѡєстїоїєтїє . нє слыш

186

вѣрѣ деласѣма . вѣзгоровѣ дѣ  
 хомѣ . ѿко вѣспнѣм жѣ рѣтѣ  
 нѣ нѣземнаго . вѣренѣ бысть .  
 бѣупѣакоу хѣволнѣш жѣ улѣское  
 5 вѣстьство . вѣвалѣ уѣжеслоуко  
 каганѣ машѣ нѣгарнѣ замнѣ  
 спѣраагоулка . вѣворѣнѣтѣ  
 нѣла . вѣсправѣ прауѣ невѣрѣа .  
 нѣвалѣ хѣ вѣспѣ жѣ коупѣла  
 10 нѣ породнѣ вѣдѣуѣнѣ вѣды . вѣаѣ  
 крѣпнѣ вѣ вѣраѣ вѣлѣ уѣсѣ .  
 нѣхнѣ вѣ коупѣлнѣ вѣлоѣ вѣра  
 жѣ нѣсѣ . нѣ вѣ вѣднѣ пѣтѣ нѣа .  
 нѣ вѣ вѣскрѣшѣнѣа . нѣ мѣ прѣ  
 15 нѣ вѣ вѣчѣ мѣ нѣ нѣтѣо парѣды  
 нѣ рѣды . вѣ нѣ нѣ . нѣ мѣ нѣ а пѣ  
 вѣ вѣ вѣ кнѣгы жѣ нѣ вѣтѣ мѣа .  
 вѣ вѣ шнѣ нѣ мѣ а градѣ нѣ пѣтѣ  
 нѣ вѣ нѣ мѣ а вѣ рѣ мѣ . вѣ мѣ оуѣ  
 20 вѣ вѣ шѣ жѣ . нѣ дѣ осѣлѣ вѣтѣ а нѣ  
 вѣ вѣ вѣ рѣ а пѣ дѣ нѣга . нѣ нѣ пѣ  
 пѣо кнѣ а нѣ жѣ цѣ оуѣ вѣ а нѣ мѣ

КДЕ ЖЪ ЛЮБОВЕ . ПѢ ПОДВИЖЕЕМ  
 ПАЧЕ . ЗАПОВЕДАВЪ ПОВЕДЕМЪ  
 И КРЪСТНИЦЕМЪ . ВЪ ДНМЪ ЦА  
 И СНА И СТОДА . И ТАСМОЙ ВЕЛЕТЪ  
 5 СЛОВЪ СЪ СЪ СЛАВЪ СЛАВЪ ПИСА  
 СТЬ И ПРОНЦИ . И ВСЕМЪ БЫ  
 ПТИ РЪ ПІАНОМЪ . МАЛЫЙ И ВЕЛИ  
 КЫОМЪ . РАБОМЪ И ВОБОДНЫИ .  
 РАБОМЪ И ВОБОДНЫИ . ЖНЫИ  
 10 И СЪ ТАРЫИ . БОМЪ РОМЪ И ПРОСЪ ПЫ  
 И . БРАПЪ И И ОУ БОГЫ И МЪ .  
 И НЕ БЫ И НЕ ДИНОГО ПРОПТИ ВЪ  
 ЦА СЛАВЪ ОУ ПІНОМЪ ЖЕ ГО ПОВЕ  
 ЛЕ ПІЮ . ДА ДА СЪ СТОЙ ПЕ ЛЮКО  
 15 ВІЮ . ПѢ СЪ ПРАУ О ПОВЕЛЕТЪ ША  
 ГО КРЕЦА АУ ЖЕ . ПОНЕ РЕ БЕТЪ  
 КЪ ГОВЕ РЕ СЪ ГО СЪ ВЛАСТІ И Ю СЪ  
 ПРѢ ЖЕНО . И ПЕ ДА КЪ О ВРЕМЪ .  
 ВЪ ДЪ МЛА ПІА ШИ ВЪ СЛАВЪ ЖЕ  
 20 СЛАВЪ ВЕ МЪ И СЪ СЪ ПЫ И МЪ ДЪ О МЪ .  
 ПГО ДА ПІА ПІА МРАКЪ И ДОЛЪ КЫ И  
 И ПІА И ХУДИ ПІИ . И ЗОРЪ КЪ ГЕ

187

вѣрїа ѿвишася . погѣтма  
 кѣтослѣганїа погыкѣ . ѿслово  
 єуѣльскоє землю нашю ѿгїа .  
 5 капицара зрѣша а҃ужем . ѿцрїкѣ  
 погнѣшлѣ а҃ужем . ѿдолнѣ  
 крѣша а҃ужем . ѿнїсопырїтїи  
 ѿвѣла а҃ужем . бѣгнѣ прогѣга  
 а҃уж . крѣтѣ градѣ шѣше .  
 10 Пѣтпоуєнє слово ємѣнѣ ѿвѣць  
 х҃а гѣтнєскопн . стѣша прѣтїтї  
 нѣмѣ ѿлѣтѣремь . жертѣвѣхє  
 єквѣрнѣнѣхѣ ѿгѣзносѣ щєтпо  
 вѣнїакопн . ѿвѣсклѣросѣ .  
 15 оуїкраснѣша ѿвѣлѣ погнѣжѣдѣ  
 шѣгѣтїа црїкѣн . а҃гѣлѣска прѣ  
 бѣ . ѿєуѣльскѣ громѣ . ѿнѣгра  
 дѣ ѿгласн . стѣмїанѣ бѣжѣвѣспѣ  
 цаємь . ѿвѣжѣ ѿгн . мама  
 20 стѣрѣвѣна гора стѣша . чѣрно  
 рнѣцнїа ѿвишася . ма҃ркнѣ  
 ны . ѿмалїи ѿвѣлнцїи ѿвѣлѣ  
 ѿсполнѣшѣ гѣтїа црїкѣн . ѿгѣ

5 СЛАВНША ГЛЦЕЕДННІВСТІА  
 ДА И ПГАГЪ ІГРІСЛАВУЕЖОУ  
 АМИНЬ. І ПОКІЕАН. І ІДОЛК.  
 І ІВЦРІСМ. І ПРОСЛАВНІСМ.  
 ВЕЛИКДЕСНІГІ НЧЮДМАГЛА  
 ПВОБЕЖЕНАШЕ СЛАВА ПСЕБЪ.

10 **У**ТЕБЕРЖЕ КАКО ПОУВАЛИ МГВЧУ  
 СТИ ПАН. І СЛАВМЫИ ВОЗЕМЛЕ  
 НЫИ ВОЛІСА. ПРЖЕМЖЕЖЬ ПВЕ  
 НЫИ ВАСНІЕ. КАКО ОБРОПІС  
 ПОЧЮДНІСМ. КРЪ ПОСТІНЖЕ  
 І СІЛК. КАКО ВОСТІН ЕГО ДАРІЕ  
 15 ВЛАД ДНІМЪ. ІАКО ПОВОЮ ПО  
 ЗНАУ СМІАГІ. ІАК ПІНІДОЛЬКЫІ  
 ІУБІУОМІА. ІАКО ПВОИМІА ПО  
 ВЕЛІСІІЕМЪ. ПОВЕРЕНУ МАН  
 ПВОЕИ І СЛАВНІСМ. АНЧО  
 СТИ ПРАВЕУЕМЪ ІІІО ЛЮБЕУЕ.  
 20 ДРЖЕ ПІВІДЪ. СІАМІ СІАХМІ  
 ЧТО. МНОГО ТЫМІ ПІСІАДО.  
 КАКО ВІСРОВА. ІАКО РАДГОРЬ  
 СІАВІА ЛЮБОВА ІУВЖ. КАКО ВІ

188

СЕЛИСВѢТЦА ПРАУДИТЕ . ДВѢШЕ  
 РАУДИМА ЗЕМЛЮ И ПРАУДИТЕ .  
 КТО НЕ ВИДИ МАГО ВЪ ДЛЮБИТИ .  
 И ѿМЕ ПЫНУЕ ПРАВИ ПРАУДИТЕ .  
 5 КАКОВА ТИСКАЯ . КАКО ПРАДА  
 ЕМУ . ПОВѢТЪ ДНАМИ РАКОМЪ  
 ПРАВИМА . ПОВѢТЪ ОУТИ ПЕЛЮ  
 НАШЕ . ѿ КТО ОУТИ ПРАУДИ  
 ВОМ ПРАУДИ . ѿ КТО ОУТИ ПРА  
 10 МА ПИЕ ЖДОУЩА ПРАУДИ  
 СЛАДКОУАШЕ . ѿ КТО ОУТИ  
 КХЕН ПРАУДИ КОБЛЪГЪ . НЕ ВИ  
 ДИ ПРАУДИ ПРАУДИ . КАК ОУТИ ПРАУДИ  
 НИКТО ОУТИ ПРАУДИ . ИЛИ ДИ ПРАУДИ  
 15 ДѢШЕ СГО ПРАУДИ РАУДИ . ПРАУДИ  
 ПРАУДИ ПРАУДИ РАУДИ . ПРАУДИ  
 ПРАУДИ ПРАУДИ РАУДИ ПРАУДИ  
 РАУДИ РАУДИ РАУДИ РАУДИ . ПРАУДИ  
 20 ПРАУДИ РАУДИ РАУДИ РАУДИ  
 РАУДИ РАУДИ РАУДИ РАУДИ . ПРАУДИ  
 РАУДИ РАУДИ РАУДИ РАУДИ

БЛАЖЕНІА СЕНІАКОВЕ ГРОДАНТВНЕ  
 МХ. Н ПЕРСТА БЛАДНІСА ІМЕМЬ.  
 ТВОМОЕ СЕНЕГО НЕ ДА ТЖМХ БУМЖ.  
 І БЛАЖЕНІА ВЕРТЬ І КЕНЕ РЪ БЛА  
 5 УНИТЬСА ІМОВЕ . ПЕРДЖЩЕН  
 БОУА КОПА І ПРРКВІ . РАСТПЛАША І  
 ТІВРНІУА КОПА І НІ ТРАКІА ПОУНІТІА  
 ВІА . РАСТПЛАТІОМХ ПОКЛОНИСА .  
 КАКО ПІНЕРЦЕРАУ ВЕРЗЕСА . КАКО  
 10 ПІА ПІДЕ ВІА ПІА СІ ПРАУ БЪ СІ КІН .  
 КАКО ПІА ЛЕГІ ПІСА ЛІО СІА ВІЕГО .  
 НЕ ВІА ДЪ А ПІА ПІШЕША ВІА ДЪ  
 МАЛО ПІВІОЮ . І НІНІЩЕ ПІОЮЕ ВОЕ  
 Ю ІА МАГО ПІОЮ ГАДОМІА І ПІА ЧІ  
 15 РЪЮ ІЩЕ ПІВІОІА СІА МІ СІ РЕНІЕ  
 КЛОПАЩА . НЕ ВІА ДЪ БЪ СІА ІУТЬ  
 ГОПНІА І МЕНЕМЬ ІУ ВІОМЬ .  
 БОЛІЦІ ІНУ ВЕДА РАВЪ ГОПІТЬ .  
 НІ СІ МІ ІНУ ДІА ГІОПІТЬ . І СІ ПІА МІ  
 20 РАДІА ПІА ЛА ГІА ІМА . МРІ ПІВІА ІН  
 ПІА СІ ПІА ІОПІТЬ . СІУА ВІЕ СІ МЕНІА  
 ВІА . КАКОУ БОУ ГІО ПІА ДІА ПІО



189

ЧУДО . И ПИЩЕ И ВЛАСТЕЛЕ . ВЪ ДА  
 ЦЕ ВЪ СЕБЕ БЫВАЮЩА . ВЪ СТЫН  
 РЪ МЪРКА . НЕ ВЪ РОДАША . НЕ  
 ПАЧЕ МАМЖКЫ НЕ ПРІТІ ПРЪДА  
 5 ШАНУТА . ПТЫЖЕ ВЪ БЛАЖЕННУЕ  
 БЪДЪ ВЪ СЪУТАРНУТА . ПРІТІ ПЕЧЕ КЪ  
 Ж . ПТОКЪ МЪ ВЪ СЪАГАТЪ СЪАМЫ  
 СЛА И ВЪ СТЫНУ МІА РАЗЪ МЪ ВЪ  
 ІАКО РЕПЪ СЪА ІА И ПЪ ПЪ ВОРЪЩЕ .  
 10 НЕ ВИДИМЫ И МЪ ВИДИМЫ И  
 МЪ ПЪ И МЪ И ЗЕМЛЕ ПЪ И МЪ  
 И ІАКО ПО СЛА ВЪ МИРЪ СЪ СЪЕ МІА РА  
 ДЪ ДЪ ЛЮБЛЕ МЪ АГО СЪА СЪОЕГО . И П  
 ПО МЪ СЛА И ДЪ ВЪ ДЪ И ДЪ ПЪ СЪА  
 15 КЪ ПЪ СЪА . ІАКЪ Е И ПЪ СЪА ОУРОДЪ  
 СЪ ПЪ ВО МНИ ПЪ СЪА . ПТОКЪ Е И ПЪ  
 БЪ СЪА ІА ВЪ МЪ КЪ И СЪА . КЪ СЪА МЪ .  
 КЪ ПТО И ПЪ СЪА СЪА МНОГЪ ІА ПЪ ВО  
 ПОЦЪ МЪ ІА МНО СЪА ПЪ И ПЪ А . И ПЪ  
 20 ВЪ СЪА ІА ЩЕ СЪА ПЪ СЪА . ІАКЪ Е КЪ СЪА ОУРО  
 ГЪ И ПЪ ПЪ ПЪ ВО РЪ МЪ ШЕ . КЪ СЪА И  
 РЪ И ПЪ МЪ КЪ СЪА ОУРО МЪ ІА . КЪ

а глаголюхъ . къ вѣдѣннѣмъ  
 и къ вѣдѣннѣмъ прѣсѣхъ и и мѣ  
 милостн . свѣщаль бо стѣ  
 гла . глаголюхъ да ни на мѣ  
 5 кѣла оуходо мого оу . свѣщаль  
 мога бо оу дѣтѣмъ ии коу ии  
 коу оуходо мого . грѣхъ твоа  
 мѣтнѣ мѣтнѣ стѣ . и не  
 правды твоаще до стѣ ии  
 10 мѣтнѣ . стѣ свѣщаль дѣтѣ  
 ии стѣ мѣтнѣ . не до мѣтнѣ  
 стѣ ии глаголю . не до мѣтнѣ  
 конѣ . прѣсѣхъ ии мѣтнѣ  
 на гѣ ии дѣтѣмъ . глаголю ии  
 15 ала оу мѣтнѣмъ . бо мѣтнѣ  
 ии мѣтнѣ оу мѣтнѣ мѣтнѣ  
 мѣтнѣ . до мѣтнѣ ии мѣтнѣ  
 мѣтнѣ мѣтнѣ мѣтнѣ мѣтнѣ .  
 прѣсѣхъ ии мѣтнѣ мѣтнѣ  
 20 мѣтнѣ . ии мѣтнѣ мѣтнѣ  
 мѣтнѣ мѣтнѣ . прѣсѣхъ ии  
 мѣтнѣ мѣтнѣ мѣтнѣ . стѣ ии

101

великаагокопъспантима . ра  
 вноуиме . равноуолоубе . равно  
 чеспнтпелорлоуачитпелемьего .  
 нъсвѣспымниѡциникенска  
 5 агогъбора законъзаконъапола  
 гааше . ттыккѣ . сѣмовымниа  
 шиниѡцинепѣспы . сѣанима  
 ѡслучепло . сѣмногымѣсѣ  
 мѣремѣмьсѣвѣшавалашесѣ .  
 10 какошѣулицѣкѣсѣнуѣа новопотѣ  
 вшѣнуѣага . законъдоусплани  
 ппи . ѡмѣдѣелимѣкѣуѣнрима  
 мѣцѣспѣовѣоупоскорн . ттыѡже  
 вѣдоуен . оуекѣгонѣтаѡмѣкѣ  
 15 ѡвѣмѣсѣуѣрѣмѣзобѣтпѣу .  
 ѡмѣсѣмѣтѣрѣнѣосвѣтѣеленѣо  
 крѣтѣѡтѣрѣмапримѣсѣа .  
 повсемѣмѣроуѣоимѣраславѣ  
 шараславѣа . оѣрѣѡуптѣ  
 20 рѣнѣтѣ . ттыркѣсѣабѣоуптѣ  
 ѣѡвѣльѣою . примѣсѣащѣакрѣтѣ  
 ѡноваагоѣрѣмакопъсѣтѣмѣнѣ

кѣ

ѿврати в галікаѿу блудже  
 нїа и долькы и легтїи . ни дека  
 стїи . ни града . ни вїно ѿблїає  
 єїю . покаже стїи ноу в гєрл  
 5 єтїи самѿ . єтїи гєрл . какою стїи  
 славы и чєстїи подобна єтїи  
 на нєбєсѿу . єтїи . и рече и по  
 вєдєтїи малїи гєрл . и по  
 вєдєтїи малїи гєрл . и по  
 10 и рече и стїи на нєбєсѿу . даще  
 и повєдає и прїємлєтїи ѿ  
 собє . ѿ факлєбѿоуцѿ . и по  
 вєдає и гєрл по кмо прїєтє  
 лѿгкы . колико гєрл поуба  
 15 лєтїи ѿ нєго и машїи єтїи .  
 и по кмо и повєдає . ѿко  
 єтїи єтїи и єтїи . и єтїи по  
 вєдає . и єтїи єтїи єтїи  
 вє . и єтїи єтїи єтїи єтїи  
 20 кмо єтїи єтїи єтїи . и єтїи єтїи  
 єтїи єтїи єтїи . и єтїи єтїи  
 єтїи єтїи єтїи . и єтїи єтїи

190

докроприлюбеный етому мило  
 етшма . много дръзновеніе  
 и мгешик да немх . яко приеми  
 рѣдакга . помага етп милове  
 5 ен . рекуи . милоетп увалитпек  
 пакдъ . и милоетп и мхрх .  
 акы печатп сѣнни ма . вг рнге  
 ерке амого га гла . блрени ми  
 лостивіи коптп по милувани  
 10 боу жптп . и нотке іа мге и вг  
 рнге по слоушы етп опривде ма  
 ѿ пект . ѿ етп ку ртп ксантп  
 речное ѿ іа ко ватпа . іа ко вбра  
 тп вынгрѣшника . ѿ а ел  
 15 реніа пжтп не го . іа етп дшк  
 ѿ ертп . и покрьі етп ммоге  
 етп обрѣкова . да шее дкпо  
 го чка ѿ бра тп и дашкоу ма .  
 тполн ко втп ме дїе ѿ ел гла го  
 20 ба . тпо како боу етп не іе ѿ  
 ертп ѿ василіе . како ертп  
 ма грѣходное расьпта . іа днго

МАГВАДА . ПОВСЕНЗЕМЛИ СВОЕ КТО  
 СПАВНИША ОУ ПІВРАДІ СПАВГ  
 РЖ . ЇГО РЕКОУ БО ПОДОБНИ КАСИ .  
 КВА ПІГЬ МЯ РЕДНМО СЛАВЫ І  
 5 УЕСТИ . ѠБЕЩЬНИКА СПАВОРИ  
 МА ПІА ГЬ НА ПЕ СІ ГЬ . БЛГО ВГ  
 РІА ПТВО І ГОРА ДИ . І РЕ КИ МГЬ В  
 Е КИ БО ПТК СВО ЕМЬ . ДО БРГ ПАС  
 ХУ БЛГО ВГ РІО ПТВО ЕМХ ѠБЛА СЕ  
 10 А ИУЕ . СІ ПІА ЦРКВНІ С ПІА БЦА МА  
 РІА . І РЕ КИ СІ ДА НА ПРАВО ВГ РЬ  
 МГЬ Н Ѡ МО ВГ . І Д РЕ КИ МОУ ЖА  
 СПАВО Е ПТВО Е ПІ КЛО МІ СЛА КИ .  
 РЕ КИ ДА П РОУ БІА РКА ГЛЪ КЫ  
 15 ДО ВРГ РЕ КЕ ГЪ ЛОНІ ГРЕНІА ПО МХ  
 ХУ Д Е М Г П ВО Н ГЕ Ѡ РГ І Н . І ГО І ПТВО  
 РИ ГЬ НА МГЬ С ПІА И КА ПО ПР Е СГ .  
 ПТВО ЕМ Ж О ЛА ДУ ЧЬ С ПІА Ж . НЕ Х  
 ША ЦА ПТВО І ОУ С ПІА ВІА . МГЬ ОУ В  
 20 РКА ЮЩА . МНОУ МА ЛА ЮЩА І БО  
 ЕМХ БЛГО ВГ РІО ПО ЛО С КІ ІА . МО  
 ПЛ А ЧЕ П РИ ЛА Г А ЮЩА . МІ СКА З А ША

192

пѣоутимяюца . иже не до ко  
 ньча паче пѣома коныа . акы  
 со лѣомъ да двѣа . иже кѣ ѿ  
 бѣжѣ великы и стѣвы иго прѣ  
 5 мѣа . роупица ѿ масти ости  
 и ѿ стѣны иго рѣоуто емѣ . юске .  
 стѣ великою крастою оукраи .  
 златомъ и серебромъ . и ками  
 нѣмъ драгимъ . и стѣдыче  
 10 стѣными . иже црѣкви и ѿна  
 и слава стѣмъ ѿ рѣдѣнни  
 и стѣрамъ . иже кѣи паче ѿ кра  
 щѣ стѣмъ во всемъ атолѣи оуши  
 земнѣ стѣмъ . ѿ овѣи по ка  
 15 лѣа пада . и славы и градѣ  
 пѣонокъ ѿ стѣ . величѣ стѣомъ  
 иже ко стѣмъ ѿ стѣмъ .  
 прѣдѣла стѣмъ ѿ стѣмъ .  
 стѣмъ ѿ стѣмъ ѿ стѣмъ .  
 20 стѣмъ ѿ стѣмъ ѿ стѣмъ .  
 иже кѣи стѣмъ ѿ стѣмъ .  
 вѣстѣ стѣмъ . ѿ стѣмъ ѿ стѣмъ

гдѣскааго прагника . сплааго  
 благоушченія . дае же щело  
 ваніе архаггала . да ітѣвдѣци .  
 бждѣтїа и граусмоу . ксѣвмон  
 5 ко . рунисѣвѣ радова маагѣсто  
 бою . ксѣградоу же . рунисѣла  
 говѣ рунисѣ градегѣ спокюю .  
 въспіаннїи чѣспіаа главо .  
 ѿгроба ітѣвогю . въспіаннї .  
 10 ѿгроба ітѣвогю . нѣкѣсноу ме  
 рлѣ нѣспіаннїи . доуѣшааго  
 въспіаннїа . въспіаннї .  
 нѣкѣсноу мерлѣ . нѣкѣспіаннї  
 пѣвоу мерлѣ . нѣкѣсноу мерлѣ  
 15 въспіаннїи ітѣвоу мирюу .  
 ѿгроба ітѣвогю . въспіаннїи .  
 да ітѣвдѣци . како ітѣвдѣци  
 гѣтѣмоу ітѣвоу . іна  
 20 землі нѣкѣспіаннїи . въспіаннї  
 нѣкѣспіаннїи . въспіаннїи .  
 нѣкѣспіаннїи . въспіаннїи .  
 нѣкѣспіаннїи . въспіаннїи .



милааго своѣго . аиѣъ ѣго оу  
 рѣиу велѣиу релѣтпвоуа .  
 аиѣъ краемцаа го сполуе  
 мнпвои . и аиѣъ раислнѣа  
 5 знеелнѣа . каа емѣ рѣвнѣа  
 иѣа го аѣ рнхюмоу аиѣвоуѣри  
 нѣ . аиѣъ аиѣмоу кытпвоа и  
 правмоу кы . каа ко рнѣ аиѣ .  
 каа ко рапнмнсоуа . гаѣмѣ .  
 10 каа ко аиѣго аѣ рѣе дерѣа аиѣ .  
 попрѣ аиѣиѣиѣвоѣмѣ . каа ко  
 аиѣиѣа аиѣиѣиѣа аиѣиѣа .  
 каа ко аиѣа аиѣиѣа . каа ко поаа  
 аиѣиѣа аиѣиѣа . аиѣъ аиѣ  
 15 иѣра аиѣ аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа  
 аиѣ . аиѣъ аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .  
 аиѣъ аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .  
 аиѣъ аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .  
 аиѣъ аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .  
 20 иѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .  
 аиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .  
 аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа аиѣиѣа .

Кни҃зьмъ ондѣ въ оу рѣнелѣ  
 въ зъвельнелѣ . ѿ поу валнелѣ  
 галгоба . велѣмь ѿ мѣ стирон  
 пелѣ . ондѣ бже аще и пѣ стѣ  
 5 ломѣ . нѣ дѣ ромѣ показатѣ  
 пѣ гѣ велелѣ . ѿ ни гѣ рѣнелѣ  
 ѿ велелѣ . ѿ ко пѣ во ѿ гѣ рноѣ  
 въ сѣ янѣ . менѣ же шено бѣ стѣ  
 зно емь нѣ гѣ рѣ . нѣ до жемь  
 10 въ кѣ а по стѣ шенѣ . ра стно же  
 нобѣ стѣ много плодѣ нѣ .  
 рѣнелѣ а гѣ а ка хѣ а пѣ . не ме  
 рѣ пѣ а пѣ стѣ лѣ вѣ гѣ скрѣ ша .  
 15 нѣ дѣ шено ны мѣ рѣ пѣ во у мерѣ  
 шлѣ нѣ хѣ го мѣ нѣ до ло сла бѣ  
 нѣ а вѣ скрѣ кенѣ . по ко но го  
 ѿ ко пѣ ромѣ . ѿ кѣ во пѣ а  
 по пѣ ромѣ . ѿ а кор ченнѣ  
 ромѣ ѿ вѣ го вѣ вѣ а лѣ стѣ .  
 20 ѿ по бо ю про стѣ ромѣ . ѿ  
 на пѣ стѣ кѣ во пѣ а ѿ на стѣ  
 пѣ ромѣ . ѿ гѣ пѣ стѣ ромѣ

194

ѿбѣсольскыи льсти . и ꙗко бою  
 прострохомъ . се радучыи и  
 ѿума . ѿ слѣпленни не видѣ  
 нїемъ . и ꙗко бою проурѣхомъ .  
 5 на свѣтѣ прїелъ чьнаго бока  
 ства . не мнѣ боумъ . и ꙗко бо  
 проглахомъ . и ꙗко боу рѣма  
 ликъ великъ . слави мѣднѣ  
 ежъ мѣ прѣокъ . ꙗко боу  
 10 и ꙗко боу мѣ на стѣвнѣ  
 блгоу рѣю . ꙗко боу рѣ  
 ѿбѣу мѣ . ꙗко боу рѣ  
 поѣсамъ . и ꙗко боу рѣ  
 стѣ мѣ сло мѣ ꙗко боу рѣ .  
 15 логъ ꙗко боу рѣ ꙗко боу рѣ  
 рѣу глаголю ꙗко боу рѣ .  
 ꙗко боу рѣ ꙗко боу рѣ глаго . на  
 гын мѣ ꙗко боу рѣ . ꙗко боу рѣ  
 мѣ и мѣ ꙗко боу рѣ мѣ . ꙗко боу рѣ  
 20 ꙗко боу рѣ ꙗко боу рѣ  
 оу рѣ ꙗко боу рѣ . ꙗко боу рѣ  
 ѿ мѣ ꙗко боу рѣ ꙗко боу рѣ

ПЫКЪ ПРАМНЫМЪ ПОСОН  
 ЦЕ . ПЫКЪ БЕСКРОВНЫМЪ  
 ПОКРОВЪ . ПЫКЪ ѠБНАДНЫ  
 КИМЪ АСПЖПНИСА . ОУБОГЫ  
 5 КИМЪ ѠБОГАЩЕНІЕ . ИМЪ БЕЛА  
 ГЫМЪ ДѢЛОМЪ ИМЪ МЪ . ~  
 ВЪ МЕНДІЕ ПРІЕМАЛ . НАНЕ  
 БЕСКУ . БЛАГАМЪ РЕОУГО ВА  
 БѢ ВАМЪ ЛЮБѢЩІИМЪ ЕГО .  
 10 И РЪНІА СЛАДСАГО ЛИЦА ЕГО  
 НАЩАЯ СЯ . ТОМОЛНО ВЪ  
 МЛН СВОЕ . И ѠЛЮДІЕ ѠГАНКУ  
 ЖЕ СЛГОВЪ РМОБЛЪ С ПВО ВА .  
 ДАСЪ РАНИ ПЪ А ѠМІРКЕ .  
 15 И СЛГОВЪ РІИ ПРЪ ДАНЪ ГЪ МЪ  
 ТПОБОУ . И ДАСЛАВІТ ПЕЛ ВЪ МЪ  
 ПРАВО ВЪ РІЕ . И ДА КЛЕ НЕ ПЪ  
 ВЪ МКО РЕПТИУ С ПВО . И ДАС  
 БЛЮДЪ ПЪ А ГЪ БѢ ПЪ ВЪ МКО  
 20 РАПТИ И ПЛѢ МЕНІА . ѠГЛАДА .  
 И ВЪ МКО А СКОРЕНІА ПЪ РЪ  
 МІА . ПАЧЕ КЪ ПЪ МОЛН С ПВО  
 МЪ

190

5    пшѣимь . бл҃госѣрнѣмь ка  
 ганѣ нашемь гер҃гѣи . въ  
 мирѣ и вѣсѣ дра҃гѣи . поучи  
 мѣхитїи прѣпажтїи . и въ  
 10    прїѣтии щинѣ наго за вѣ  
 прїѣтии прїѣтии . не вѣрѣно  
 ко рабь дѣшевы и вѣрѣ  
 трамь шж . и гдѣтѣ прѣтѣ  
 добрыи мѣтѣмь . бѣтѣмь  
 15    маке҃тѣмь да мѣтѣмь лю  
 ду оу правившж . спѣтїи  
 спѣтїи не поспѣтїи прѣ  
 спѣтїи мѣтѣмь ра҃китїи пѣла  
 ѣа . и уа прѣтѣтѣтѣмь лю  
 20    дѣне҃го . прїѣтїи ѡне҃го вѣтѣ  
 цѣмь вы не платѣнѣмь . гдѣ  
 вѣтѣтѣтѣмь правѣмь и мѣтѣтѣ  
 дѣтѣтѣтѣмь мѣтѣтѣтѣмь  
 25    и мѣтѣтѣтѣмь ѡвѣтѣтѣтѣтѣмь  
 уа шж . высока и мѣтѣтѣтѣмь .  
 члѣтѣтѣтѣмь . вѣтѣтѣтѣтѣмь  
 вѣтѣтѣтѣтѣмь . мѣтѣтѣтѣтѣмь

111

3

и на лѣтѣтѣтѣтѣмь  
 25    вѣтѣтѣтѣтѣмь

сть . и прнчаеттннскыгтворк  
 своѣгоцрвѣтпапомлннѣко  
 блгѣи на стѣнцнхгтвоѣх .  
 и аконмлтпо бгѣ улколго бещь  
 5 ащеи дохрындѣла неимѣ  
 нма . не многы а рѣмлтпнѣво  
 еаспснмы . мы колудіе твоѣ .  
 и ѡцѣ гпаіѣвыгтвоѣн . и еѣ  
 до еркеновома уагтпа твѣтн  
 10 негторгѣ ѡпа гжѣындолог  
 ркеніа стѣптырѣ дохрын . поло  
 жкнындшю гѡвѣтѣ . не ѡ  
 стпавнма гѣ ащеи рѣше блжѣн  
 ма . не ѡперѣнма гѣ . ащеи  
 15 рѣше гѣ рѣше мѣтпн . а тѣсн  
 лоботкоу пармнн рѣкн . пѣвсѣма  
 не ѡго дѣше гѣ воіма . не ѡ  
 гтнѣшѣнн ащеи мало стѣдо  
 ма рѣкн гѣ ма гѣ не гонѣма  
 20 лѣтѣ ма до . бѣко блгѣоу гѣ воі  
 ѡѣвѣашь не ѣмын . да гтнѣ ма  
 црѣ стѣіе . бѣга тнн ма іію

100

йєлагъ инщє рогъами : ѡбѣ .  
 тѣщавѣа прѣнма тѣкающаєа .  
 й ѡбѣн дла й ѡбѣращєнїа грѣ  
 шнынѣа . не по мѣрѣ мѣсѣгы  
 5 нѣа грѣшнѣа машнѣа . прѣнми  
 нѣа ѡбѣрацающаєа тѣпоєтѣ .  
 загла днѣко тѣнїє стаєа  
 днѣа машнѣа . оѣкрогъ тѣнѣ  
 вѣа нѣмѣкѣа днѣа машнѣа .  
 10 тѣколюєтѣ . тѣкоєа гѣа вѣа  
 нѣтѣворєщѣ . нѣа тѣпоєтѣ єєтѣ  
 вѣаєтѣ . йаєкѣ нѣтѣнѣа мѣ  
 йа нѣоѣмѣтѣтѣн . оѣлоєкѣ нѣтѣ  
 вѣа мѣлоєтѣнѣ . єгѣкѣ єдѣтѣ  
 15 нѣнѣємѣтѣдѣлоєтѣа машнѣа .  
 мнѣмѣєднѣєкѣшєнїє . йаєко  
 прѣєтѣємѣа прѣаѣа . йаєкѣ  
 мнѣднѣєкѣдѣєа рѣєєдѣон  
 мнѣ . мѣєднѣєтѣвѣон . тѣкѣ  
 20 нѣємѣ . тѣєтѣ прѣєдѣємѣ .  
 тѣєтѣєа мнѣдѣємѣ . єа  
 грѣшнѣоєтѣнѣаєа тѣворѣ

ромѣ . не свѣлю до ромѣ мнѣ  
 твоему мѣ . ꙗкоже заповѣ  
 да намѣ . земнѣ не жщесть  
 земнѣ мѣ прѣкломиху мѣ  
 5 ѿ . ꙗже каже ѿ дѣтѣ ѿ  
 прелнице мѣ лавы твоеѣ . на  
 похотѣху твое мѣ прѣда  
 ромѣ . поработиху мѣ грѣ  
 ровнѣ . ꙗже чюдѣ мѣ рки твое ка  
 10 мѣ . быху мѣ бѣдѣху мѣ своего  
 вѣтѣ . оубо ху мѣ добрыху  
 дѣла . ꙗже каже мѣ лагора  
 дѣ мѣ тѣ . каже мѣ прогнѣ .  
 молимѣ . каже мѣ тѣху  
 15 своиху дѣла . проси мѣ ка  
 еспрашу твое послѣши мѣ  
 рѣца мѣ . молимѣ . да на  
 еспраши мѣ тѣ дѣ помнѣ  
 лѣтѣ мѣ . етѣ коу мѣ рѣ . при  
 20 зри . погѣти . оумилѣ мѣ  
 ѿ помнѣху . твое мѣ .  
 твое гѣ дѣ мѣ . твое юрѣху .



197.

дѣло . аще бо безаконїа махри  
 шиги гни к то по стонгъ . аще  
 вгдаси ком жекло подбаси  
 по к стое спеттл . а ко ѿ тебе  
 5 ѿ щещенїе реттл . а ко ѿ тебе  
 милостл . и много иу бавленїе .  
 и аши маши в д р ж к ѿ твою .  
 и аши маши в д р ж к ѿ твою .  
 о немъ стечеко благопруднїе  
 10 твою ма ста . блгоденъ ствж  
 емъ . аще ли ст а р о стїю прхри  
 ши . и ще стемъ а к ѿ оу прїма  
 роа . не стостонгъ ко праху про  
 стнв ж бурн . и мы протквж  
 15 гнскв ж твою мх . н а а ко пва  
 рь ѿ ста створн вта ш а а г о м в .  
 милостн прорнма . помилн  
 мы стече по делнцн ма стї бо  
 ен . всеко благо ѿ тебе ма ста .  
 20 всеко неправдн ое ѿ ма стн о вт .  
 венко ѿклонн о м е л . вен вт  
 к жтк не клн ти ми бы ром л

ПЕРВІТЬМАСА ПНІДНОГО. ѿ  
 ПЕРВІНУТА ПІЩАЩА СЛІ ПОДЪН  
 ЗАЩА. ПІВЕРНІУ СЕМНЫНУТА.  
 ВЕРНІ ПЧАЛЕРН ПІІНСКЫНУТА.  
 5 ІАКОВІ СКАЖЕ ПРІ ПДОБНЫІ  
 НА СЕМЛН. ПІ ПЕРВІУ ПТА ПЛА  
 ЮЩЕ І ПРІ ПРАЩЮ ПАСА. ПО  
 СА МІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 10 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 15 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 20 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ  
 ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ ПЕРВІ

198

наоуаѣныи творити волю твою.  
 яко ты еси единаша . и мы аго  
 дѣи твои . твою аусть . твою  
 доетю а мѣ . не ага дѣ ваёмь  
 5 борѣкѣ машн кѣ вѣ гѣ гѣ жѣ  
 му . ни по ага дѣ ваёмь аго  
 оумъ ко емъ прѣкѣ . ни оу те нѣ  
 ерестнукѣ каа дѣ рѣ нѣ . нѣ  
 10 пѣ кѣ при зѣ ваёмь истинъ мааго  
 ба . и кѣ пѣ кѣ рѣ нѣ жѣ шѣ му  
 на нѣ ерѣ вѣ оу нѣ машн вѣ гѣ  
 а нѣ . нѣ пѣ кѣ рѣ жѣ кѣ машн  
 ага дѣ ваёмь . молкѣ мѣ нѣ .  
 15 **Вѣ** пѣ дѣ аскѣ на мѣ аго блгѣ нѣ  
 уаколю бѣ сѣ . помнѣ хнѣ при  
 зѣ ваа грѣ шннѣ вѣ гѣ по каа  
 нѣ . и нѣ аспра шнѣ гѣ мѣ тво емъ  
 ерѣ дѣ . дѣ мааго ерѣ тѣ нѣ нѣ  
 20 ѡ а жѣ нѣ маа . нѣ бѣ аго лѣ  
 нѣ а правѣ дѣ мѣ и причѣ стнѣ маа .  
 и до нѣ лѣ кѣ ерѣ тѣ нѣ мѣ нѣ рѣ .  
 не а вѣ днѣ ма мѣ маа ерѣ тнѣ нѣ кѣ



199.

мирвоути еран . спрамь оу зро  
 тни . глады оу гокуи . блды  
 кѣ машнѣ гроу не прама мѣ .  
 болсры оумдари . глады раи  
 5 ли . цркви тпвоу вга рагпи .  
 догтои мѣево есбелюди . мж  
 жни не кемь и млади цѣбѣи .  
 соущаа вга ракогпѣ . вга плоче  
 нѣи . вга за тпоче нѣи . вга поу тѣ .  
 10 вга пла вди нѣи . вга пемни ца .  
 вга алкогпѣ нека рѣни маго  
 гпѣ . вел помин лоун . вел оу тѣ  
 ши . вел ѡб радочн . радочь  
 пворан мѣ . и тп клескѣ юн  
 15 дшвнхѣ . мѣтп вани моле  
 нѣма . прѣтп тѣи тп ки тп ре .  
 и тп тп ну гамѣ мы ну гвскага . и  
 прѣтп тѣи тп во его . и крѣтп тѣ  
 лѣтп вани ма . а тп лѣ прѣтп гѣ . мѣ  
 20 ченикѣ . прѣтп мы ну гѣ . и крѣ  
 рѣтп тѣи ну гѣ мѣтп вани . оуми  
 ло ердѣ кѣл камы и помин лѣнны

ДА МЛІТЬ Ю ПІДОЄЮ ПАРОМНІА  
 І АННІНІ О ГРІХІ . ПІДІЖІ ПСЬ . ПІ  
 СЕЛО І РАДОСТІЮ . СЛАВНІ МЛ  
 ГАНІ СЕГО ГІУА . СВОЦЬ МІ С ПР  
 5 ВІТІН МІ ДІ О МІА . ПІРОЦІ Ж НЕ  
 РАДІ ГЛ ОУ . І ДНЮ БІ ГІ ПІ В  
 ІЖ . ЦРЬ С ПІ ОУЮЩІ Ж НА МІ БІ СЬ  
 І МА З Е М Л І . А Г Г Л О М І А Н У Л І С О М Б .  
 В І Д І М І Г І Н І Н Е І Н Д І М І Г І Н І П І В  
 10 Р І . І Н І С І І П Р І С І М О І Я Г А В І К Ъ М І  
 І С Ъ А М І Н Ъ . П І Г Р Ъ Ю Я Г І Д І Н О  
 Г О Б А І Ц А В С Е Д Р І А Р К І П І Е Л Ъ .  
 П І В О Р І Ц А М І Ж І З Е М Л І . І В І Д І  
 М Ъ І М І А . І Н Е І Н Д І М Ъ І М І А  
 15 І В І Д І М О Г О Г А Т У Я С І М Б І К І А .  
 І Д І Н О У А Д А І Г О В І Ц А . Р О Д І Е Н А І  
 Г О П Р Г Ъ Г І В І С Ъ В І К І С І . С В І Г І П А  
 В І В І Г І П І А . Б А І Н Е П І Н І М А . В І Б А  
 І С П І Н І М А . Р О Д І Е Н А І Н Е С І Г І В О  
 20 Р Е Н А . І Д І Н О Б І Ж Ц І М А І Ц Ъ Ж . І  
 М І К І В І С І М Ъ Ш А М А С І В І А Н У Е  
 Л О В І К І А . І З А М А Ш Е С Т І С Е Н І Е .

200

егаше а гаша а гога мѣста . и ѿга  
 площьша а гога мѣста . и  
 марина двѣцѣ а гаша мѣста .  
 и раеплоти зань при помѣтѣ  
 5 етѣ мѣ пилатѣ . етѣ пѣна  
 и погресена . а гаша мѣста а го  
 а гаша мѣста а гога мѣста . и гѣ  
 доща а гаша мѣста . и пакы  
 10 гаша мѣста а гога мѣста . етѣ  
 пѣна мѣста а гога мѣста .  
 етѣ мѣста а гога мѣста .  
 и гаша мѣста а гога мѣста . и гѣ  
 раща а гога мѣста . и гаша мѣста  
 15 оца . и гаша мѣста а гога мѣста  
 етѣ мѣста а гога мѣста .  
 гаша мѣста а гога мѣста . а гаша мѣста  
 етѣ мѣста а гога мѣста . и гаша мѣста  
 20 и гаша мѣста а гога мѣста . а гаша мѣста  
 а гаша мѣста а гога мѣста . а гаша мѣста  
 а гаша мѣста а гога мѣста . и гаша мѣста

ЦААГО ВЪКСААМННА . —  
 ВЪРХЮШЕДНМОГО БІСЛАВННА  
 ГО ВЪ ППРОЦЦІ . ѠЦА ПЕРОВЪКЕМА .  
 БЕЗНАЧАЛА . ВЕСКО ПУМА . СНАДЕ  
 5 РОКЪМА . СЪ БЕЗНАЧАЛА ПАРКЕ .  
 НБЕСКО ПУМА ДУА СІТІА . НКУДА  
 ЦАНУТЪ ѠЦА . НЕ ВАСІГКІА ВЛА  
 ЮЩА СЯ . СЪ БЕЗНАЧАЛА ПАРКЕ . ПА  
 КОКЕ . НРАВНА ѠЦЪ НІ СЪЖ .  
 10 ППРОЦЦЪ ЕДИНМОЩЦІМЪ . ЛИЦІ  
 РАЗДѢЛЮЩІМЪ . ППРОЦЦЪ  
 ІМЕНЪ . ЕДИНМОГО КЕМА . НЕ СЛА  
 ЛИ ВАЮ РАЗДѢЛЕНІА . НИ СЛА  
 НЕ ПІА РАЗДѢЛЮ . СЪ ВОКЪ ПЛА  
 15 Ю ПІСА НЕ СІГКЕНО . НРАДЪ БЛА  
 Ю ПІСА НЕ РАДЪ БЛА ПІЕ . ОЦЪ ВО  
 ПАРИЦА Е ПІСА . ПО ПЕРЪ ЕМЕРО  
 КЕНІА . СІ ПАРКЕ РОКЕНІА РАДИ .  
 ДУА КЕ СІТІА НІ КУДА РАДИ . НІ  
 20 ПНЕ ѠХОДЕНІА . НЕ БЫ ВА СІТІЕ  
 ОЦЪ СІА . ННЕ ПІА ѠЦЪ . НИ ДУА  
 СІТІА НІ СІА . ПІА КОМЪ КЪ ДО СВОЕ



201

не смѣе мѡжцѣ . развѣбѣтѣ  
 стѣва іди мѡкобѣ стѣвѣ стѣво  
 стѣво и . іди мѡгѣ стѣво . іди  
 мѡцѣ стѣво . ѡбещѣ стѣво стѣво  
 5 рѣшѣ мѣ . ѡбещѣ стѣво стѣво .  
 ѡбещѣ стѣво стѣво . іди мѡглава .  
 не глаголарѣ стѣво стѣво мѡмира .  
 стѣво стѣво іди мѡкобѣ стѣво стѣво . іди мѡмѣ  
 стѣво стѣво . ѡбещѣ стѣво стѣво мѡнѣ стѣво  
 10 стѣво стѣво . ѡбещѣ стѣво стѣво .  
 не стѣво стѣво . іди мѡкобѣ стѣво стѣво  
 стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво  
 мѡ стѣво стѣво . не стѣво стѣво стѣво стѣво  
 стѣво . іди мѡ стѣво стѣво стѣво стѣво  
 15 стѣво . не стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво .  
 стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво  
 стѣво стѣво . не стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво  
 стѣво . не стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво .  
 стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво  
 20 стѣво . не стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво .  
 стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво . іди мѡ стѣво  
 стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво . іди мѡ стѣво  
 стѣво стѣво стѣво стѣво стѣво . іди мѡ стѣво



209

ептаіакобѣ . нѣндѣнѣтамрѣтѣ  
 нѣтѣ . іакопокобѣ днѣтѣлаѣѣца  
 рѣмонѣпрѣдѣнѣно . нѣвлѣтѣ  
 многѣкратѣтѣоучѣннѣкомѣ  
 5 евоимѣ . вѣдѣнѣнѣамѣсакѣ  
 оцѣю . іготѣнѣнѣлажѣнѣтѣсѣ  
 етѣ . нѣсѣдѣнѣдѣнѣжѣюѣго . уаю  
 еѣеѣгопѣаѣнѣпрѣдѣоуѣсѣаѣнѣ  
 еѣеѣнѣтѣнѣпѣтѣнѣіакобѣеѣпѣтѣ  
 10 тѣ . нѣтѣвѣсѣлаѣтѣооучѣнѣнѣмѣ  
 мнѣвои . еѣмѣеѣеѣмерѣтѣвѣн  
 глаѣомѣдѣарѣаѣгѣлаѣсѣдѣмѣаѣро  
 пѣнѣжѣнѣдѣжѣтѣ : нѣтѣнѣмѣ  
 еѣдѣнѣтѣнѣкѣнѣвѣнѣнѣмѣрѣтѣвѣнѣ .  
 15 нѣтѣсѣдѣатѣнѣкомѣжѣтѣлопѣтѣ  
 ломѣ . вѣсѣрѣжѣюѣеѣнѣдѣ . ѣ . нѣ  
 борѣ . правѣовѣсѣрѣмѣнѣуѣдѣтѣ  
 нѣтѣоцѣ . нѣгоѣеѣнѣуѣдѣрѣгоѣша .  
 нѣтѣнѣуѣмѣтѣаю . нѣгоѣпроѣсѣаѣ  
 20 ша . нѣтѣтѣпроѣсѣанѣаю . нѣсѣѣ  
 тѣнѣсѣнѣіѣмѣтѣрѣсѣдѣшапѣамѣ .  
 прѣнѣамѣ . еѣтѣжѣюѣнѣпрѣсѣлаѣвѣнѣю

двѣцѣ марію . вѣцѣ марціану .  
 уѣтѣхѣ неса вѣ рою поклама  
 юса мѣн . и на сѣтѣ нѣ конѣ нѣ .  
 гамо е го іако млада нѣца на  
 5 лонѣ нѣ нѣ рю . нѣ вѣ рю сѣ . ра  
 сплѣтѣ нѣ нѣ жѣ нѣ рю сѣ . нѣ  
 сѣ рѣ вѣ ша е го нѣ ма нѣ вѣ рѣ нѣ дѣ  
 ша сѣ мо прѣ . вѣ дѣ нѣ рѣ  
 цѣ нѣ поклама юса мѣн . тѣ  
 10 ко вѣ нѣ оу год нѣ нѣ сѣ вѣ го сѣ тѣ  
 нѣ нѣ конѣ нѣ нѣ дѣ нѣ вѣ . сла вѣ  
 сѣ сѣ ша а го нѣ рѣ . моцнѣ нѣ рѣ  
 сѣ лѣ го вѣ ію нѣ нѣ рѣ оу цѣ нѣ дѣ ю .  
 нѣ нѣ дѣ сѣ нѣ рѣ а про по вѣ дѣ аю .  
 15 нѣ нѣ цѣ нѣ лѣ нѣ іа вѣ нѣ нѣ рѣ а прѣ нѣ маю .  
 вѣ а кѣ фолнѣ сѣ нѣ нѣ а пѣ лѣ сѣ тѣ нѣ  
 цѣ ркѣ нѣ прѣ нѣ тѣ нѣ каю . сла вѣ  
 рою вѣ дѣ роу нѣ жѣ . сла вѣ рою мо  
 лю сѣ . сла вѣ рою нѣ роу нѣ жѣ .  
 20 Та ко вѣ рѣ ю . нѣ не по сѣ тѣ нѣ вѣ  
 сѣ . нѣ прѣ нѣ дѣ а роу нѣ нѣ по вѣ дѣ  
 аю . нѣ не по вѣ дѣ а нѣ а ра днѣ нѣ

203

ДШНОЮ ПОЛОСЮ . СЛАВАЖЕ  
 БОУШЕ СЕМЬ . И ПРОЩЕ МЖИМНЬ  
 ДЫШЕ СНЫ МОЕА . И МОЛИТЕШЬ  
 МНТЬ . ЧЕСТИЖНОУТИ ПЕЛЕ . И  
 5 ЯЛСЯ РЖЕ СЫЗЕМА . АМИНЬ .  
 ДА МНОГО ПИТО МЛКОЛЮБНА ДАГО  
 БА . МНИУА И ПРОЗВУ ПЕРИ И  
 ЛРИШНА ЧУВОЛЕНІЕ МЯГО .  
 ШГО ЧЕСТИ И ДЫНУДА ПИСЕШЬ  
 10 ПЬЩЕ МЯ БЫУТА . И НА СПОЛО  
 ДА ПТА . И ВЪ ПЕЩЕ МЯ НЕГО  
 УРАСИ МЯ МЯ ГРАДЖЕ СЯ .  
 ЯКО БЫ ПТИ МЯ ПТА НЕ МА И ПДО  
 ПОЛК ПЖ . ПАС ПДУЖ РЕНОУ  
 15 ЧИ ПЕЛЕ . БЫШАЖЕ СИ . И П  
 ЛК ПТО . В Ф И . П . ВЛАДЫЧЕ  
 СПАХЮЩЕ ЖЕ ХАГО ВЪ РЬНОМ Ж  
 КА ГАН ЖЕ ЯРОСЛАВ ЖЕ . И ЖВА  
 ДНИ РЮ . АМИНЬ .

## ЗМІСТ

<b>А. Вступ</b> .....	7
<i>Додаток</i> .....	29
Переклади писань Митрополита Іларіона на сучасні мови:	
українська: .....	29
російська: .....	30
німецька: .....	30
англійська: .....	31
<i>Resume</i> .....	31
<i>Zusammenfassung</i> .....	31
<i>Résumé</i> .....	32
<i>Вживані скорочення</i> .....	32
<b>Б. ПЕРЕКЛАД</b> .....	33
<i>Митрополит Іларіон</i> .....	33
I. Слово про Закон і Благодать .....	33
II. Похвала Володимирові .....	42
III. Молитви до Бога від усієї землі нашої .....	48
IV. Символ віри .....	50
V. Визнання віри .....	51
VI. Приписка .....	52
<b>В. ФОТОКОПІЯ ТВОРІВ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА ІЗ КОДЕКСУ С-591</b> .....	53

- т. 44. Д-р Павло Сениця, *Світильник істини. Джерело до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові* (Dr. Pawlo Senyčia, *Svitylnyk istyny. The Light-bearer. The historical sources of the Ukrainian Catholic Theological Academy of Lviv*). Том II Vol. Торонто-Чикаго 1976. \$ 20.
- т. 45-47. Митрополит Андрей Шептицький, *Твори* (Metropolita Andreas Szeptyckuj, *Opera*). Рим 1978, стор. XX+493. \$ 15.
- т. 48. о. д-р ІВАН ХОМА, *Київська Митрополія в Берестейському періоді*. (Dr. Joannes Choma, *De Metropolia Kioviensi in periodo Berestensi*). Рим 1979, стор. 262. \$ 10.
- т. 49-50. ДЖЮЗЕППЕ РІЦЦІОТТИ, *Життя Ісуса Христа*. (Giuseppe Ricciotti, *Vita di Gesù Cristo*), переклад о. Лева Гайдуківського. Рим 1979, стор. 720 з ілюстраціями. \$ 10.
- т. 51-52. о. проф. д-р ІСІДОР НАГАЄВСЬКИЙ, *Історія Римських Вселенських Архисреїв, частина III*. (Prof. Isidorus Nahayewsky, *Historia Romanorum Catholicorum Pontificum, pars III*). Рим 1979, стор. 521. \$ 20.
- т. 53. Д-р Павло Сениця, *Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові*. (Dr. Pawlo Senyčia, *The Light-bearer. The historical sources of the Ukrainian Catholic Theological Academy of Lviv*). Торонто-Чикаго 1983, том III. \$ 20.
- т. 54. BLAZEJOVSKYJ ДМУТРО, *Byzantine Kyivan Rite Metropolitanates, Eparchies and Exarchates Nomenclature and Statistics*. Рим 1980, стор. 171. \$ 10.
- т. 55. о. д-р ІВАН ФИГОЛЬ, *Проповіді для молоді*. Рим 1981, стор. 360. \$ 10.
- т. 56-58. Митрополит Андрей Шептицький, *Твори*. Рим 1984. \$ 10.
- т. 59. МИХАЙЛО ДЕМКОВИЧ-ДОБРЯНСЬКИЙ, *Потоцький і Боджинський — цісарські намісники Галичини 1903-1913. Боротьба галицьких українців за демократичний Соїм у Львові й миротворна роля митр. Андрея Шептицького* (Michael Demkowycz-Dobrianskyj, *Potocki et Bobrzynski — Vicegerentes imperatoris in Galizia 1903-1913*). Рим 1986, стор. 150. \$ 5.
- т. 60. о. д-р ІВАН ХОМА, *Апостольський Престіл і Україна 1919-1922*. (Sac. Dr. I. Choma, *Relationes diplomaticae inter S. Sedem et Respublicam Popularem Ucrainae annis 1919-1922*). Рим 1986, стор. 150. \$ 5.
- т. 61. о. д-р М.І. ЛЮБАЧІВСЬКИЙ, *Проповіді*. Рим 1984, стор. 284. \$ 19.
- т. 62. *Intrepido Pastori*. Науковий збірник на честь Блаженнішого Патріярха Йосифа в 40-ліття вступлення на Галицький престіл 1.ІІ.1944, приготували до друку о. проф. д-р Іван Хома і о. проф. д-р Іван Музичка. Рим 1984, стор. 712. \$ 25.
- т. 63-64. Dr. ІНОР МОНСАК, *Florentine ecumenism in the Kyivan Church*. Rome 1987, р. 373.
- т. 65. ВАСИЛЬ ВЕРИНА, *Конфіскація церковних цінностей в Україні в 1922 році*. Рим 1991.
- т. 66. *ЕВХОЛОГІОН або ТРЕБНИК митрополита Петра Могилы Київ 1646*. Фотопередрук Олекси Горбача, Рим 1988, 1673+IV.
- т. 67. МИХАЙЛО ДЕМКОВИЧ-ДОБРЯНСЬКИЙ, *Росія і Україна*. Рим 1989, стор. 172.
- т. 68. ІСІДОР НАГАЄВСЬКИЙ, *Історія Української Держави дванадцятого сторіччя*. Рим 1989, стор. 486.

- г. 69. ДМΥТРО ВЛАЗЕЈОВСЬКІ, *Ukrainian Catholic Clergy in Diaspora (1751-1988)*. Romae 1988, p. 284.
- г. 70. *НОМОКАНОН Видання 3-є Митрополита Петра Могили Київ 1629*. Фото-передрук Олекси Горбача. Рим 1989, стор. 206.
- г. 71. ГОРБАЧ ОЛЕКСА, *Три українські катехизми XVII стол.* Рим 1990.
- г. 72. ДМΥТРО ВЛАЗЕЈОВСЬКІ, *Hierarchy of the Kyivan Church*. Roma 1990.
- г. 73. Блаж. Кард. МИРОСЛАВ ІВАН ЛЮБАЧІВСЬКИЙ, *Вірую*. Рим 1990.
- г. 74. о. ІВАН ХОМА, *Нарис Історії Вселенської Церкви*. Рим 1990, стор. 464.
- г. 75. д-р ДМИТРО СТЕПОВИК, *Храм і духовність*. Рим 1990.
- г. 76. о. ВАСИЛЬ ЛАБА, *Біблійна Герменевтика. II Вид.*, Рим 1990, стор. 147.
- г. 77. о.д-р ІСИДОР НАГАЄВСЬКИЙ, *Проровіді*. Рим 1990.
- г. 78. о. РАФАІЛ ТУРКОНЯК, *Студит, Літургія Передшєосвячених дарів в Українській Церкві*. Рим 1990, стор. 119.
- г. 79. Блаж. Кард. МИРОСЛАВ ЛЮБАЧІВСЬКИЙ, *Проповіді*. Рим 1990.
- г. 80. Проф. МИРОСЛАВ ЛАБУНЬКА, *Митрополит Іларіон і його писання*. Рим 1990, стор. 129.